



Hantavirus

Nederlandse ziekenhuizen
vangen patiënten op

IN HET NIEUWS 4-5

Primeur Breda

Het eerste
rookvrije park
van Nederland

PAGINA 10

Voetbal

Vrouwen PSV
hebben de titel
voor het grijpen

PAGINA 26-27

Ted Turner (1938-2026)

Mediamagnaat
en filantroop

IN HET NIEUWS 7



ASIELOPVANG

COA: tekort aan opvangplekken nu nijpend - taak onuitvoerbaar

COA slaat alarm over het schrijnend tekort aan opvangplekken, ondanks recente noodmaatregelen. Veel locaties gaan dicht.

Martin Kuiper

AMSTERDAM

Het tekort aan opvangplekken dreigt zo groot te worden, dat het COA asielzoekers geen onderdak meer kan geven. Dit zegt het COA na vragen van NRC. In scenario's waarmee de opvangorganisatie rekening houdt, zouden in aanmeldcentrum Ter Apel bijvoorbeeld alleen nog kwetsbare mensen kunnen worden toegelaten, en anderen opnieuw buiten moeten slapen. „Dan voldoe je niet meer aan je wettelijke taak voor opvang en begeleiding”, erkent een COA-woordvoerder.

De waarschuwing komt terwijl het tekort aan opvangplaatsen ondanks nieuwe noodmaatregelen groot blijft. De komende drie maanden sluiten naar verwachting veertig asielzoekerscentra, volgens het COA. Omgerekend zijn dat 4.100 plekken. Om welke locaties het gaat, zegt het opvangorgaan niet, omdat het nog in onderhande-

ling is met de gemeenten om de locaties toch open te houden.

Het COA zegt er alles aan te doen om te voorkomen dat mensen de nacht buiten moeten doorbrengen. Wanneer het tekort daadwerkelijk te groot wordt, kan de organisatie niet inschatten.

Eind maart riep minister Bart van den Brink (Asiel en Migratie, CDA) in een brief gemeenten op bij te springen, en zo snel mogelijk opvangplekken van tijdelijke aard te vinden. Aan die oproep werd gehoor gegeven, maar in de tussentijd sloten ook weer veel andere locaties de deuren en kwamen er weer nieuwe asielzoekers naar Nederland.

In totaal werden 3.860 extra plekken gerealiseerd na Van den Brinks oproep. Een derde door bedden bij te zetten op bestaande locaties en locaties uit te breiden. En er kwamen duizend 'spoednoodopvangplekken' bij: plekken van zeer tijdelijke aard, zoals een evenementenhal in Breda voor drie maanden (april, juli en augustus),

een kerk in Leiden en hotels. Ook zijn er 240 nareizende statushouders ondergebracht in hotels.

Het COA worstelt al langer met het vinden van opvangplekken. Jarenlang leunde het bijvoorbeeld op het online aanmeldformulier op zijn eigen website waar vastgoedeigenaren potentiële opvanglocaties kunnen aanbieden. Een paar jaar

Het bezettingspercentage is opgelopen tot 104 procent en was 'nog niet eerder zo hoog'

terug vroeg het Rijk hulp aan de commissarissen van de Koning bij het vinden van plekken, maar ook dat leverde weinig op.

Door het gebrek aan plekken wijkt COA steeds vaker uit naar hotels, terwijl de organisatie hier eigenlijk liever geen asielzoekers zou opvangen. In totaal bestaat een kwart van de locaties uit hotels,

met gemiddeld ongeveer 145 plekken per hotel. De opvang in noodopvanglocaties, zoals hotels, kost „twee tot drie keer zoveel” als opvang in een regulier opvangcentrum.

De afgelopen jaren hanteerde het COA een bezettingspercentage van 96 procent. Dit betekent dat er nog een paar bedden vrij zijn voor noodsituaties. Maar doordat de nood momenteel zo hoog is, is dit percentage ondertussen opgelopen tot 104 procent. „Dit was”, zegt een COA-woordvoerder, „nog niet eerder zo hoog.” Het bijplaatsen van extra bedden op azc's gebeurde niet altijd in overleg met de gemeenten, erkent het COA.

Extra moeilijk

De zoektocht naar nieuwe opvangplekken wordt extra bemoeilijkt door het steeds fellere protest tegen asielzoekerscentra. In Loosdrecht werd afgelopen weken vijf keer gedemonstreerd tegen de komst van een azc. De politie werd bekogeld met zwaar vuurwerk, volle blikjes

frisdrank en eieren. De ME moest er meerdere keren aan te pas komen. In het Utrechtse IJsselstein werden de ruiten van het gemeentehuis ingegooid met bakstenen, nadat bekend werd dat er op een voetbalveld een tijdelijke opvang voor 100 tot 150 asielzoekers zou komen.

Kort na het protest in Loosdrecht werd het aantal op te vangen asielzoekers, met name alleenstaande mannen, teruggebracht van 110 naar 70. Ook de opening van het azc werd een aantal weken verschoven, en staat voor volgende week gepland.

Burgemeester Mark Verheij zei tegen NRC dat hij dat deed na „gesprekken met inwoners”. Hij was niet gewicht voor geweld: „Als ik zou buigen voor de verzetsgroepen zou ik de hele opvangplannen terugtrekken, maar dat doe ik niet.” De burgemeester van IJsselstein heeft gezegd de asielplannen ondanks het verzet gewoon door te voeren.

[+] 'Niet uit te leggen' pagina 8-9

IN HET LAND

INDUSTRIETERREIN BUITEN AMSTERDAM

SHEILA KAMERMAN



Shady en Lashawn maken stiekem wheelies

Het industrieterrein is verlaten. Het is zondagmiddag. Imposante loodsen en kantoorgebouwen, lege parkeerterreinen achter gesloten hekken. Asfaltwegen liggen als een raster door het gebied, in de buurt van Amsterdam.

In de verte geronk. Twee mannen met bivakmutsen onder zwarte helmen komen als ruiters op steigerende paarden aanrijden op het achterwiel van hun blauwe crossmotoren. Wanneer ze me zien aankomen, laten ze de voorwielen op het wegdek landen en rijden op me af.

Shady en Lashawn zijn vrienden en beiden halverwege de twintig. Ze komen uit Rotterdam en kennen elkaar uit de *bikelife*-scene. Ze gebruiken hun crossmotoren niet om over zandpaadjes te scheuren, maar om 'wheelies te trekken' op rechte, gladde wegen. Lashawn begon als tiener op de fiets Shady als zeventienjarige op de scooter. Later stapten ze over op tweetaktcrossmotoren.

Het is een kwestie van eendeloos oefenen. Ze moeten al rijdend het voorwiel omhoogbrengen en dan het punt zien te vinden waarop de motor niet voor- of achterover valt. Ze herinneren zich de euforie toen een wheelie voor het eerst lukte op de motor.

Lashawn: „Het is het gevoel in je buik.“

Shady: „Je bent even gewichtloos.“

De 'kale wheelie' hebben ze inmiddels *on lock*, jargon voor: op elk moment uitvoerbaar. Ze oefenen nu lastigere stunts, zoals de *handscape*, een wheelie waarbij je met een hand over de grond sleept en dus zijwaarts en achterover moet hangen.

Er is een flinke *bikelife*-community. Shady en Lashawn hebben talloze volgers op Instagram. Regelmatig wordt afgesproken om samen te rijden.

Is het niet gevaarlijk? Ach, bij elke sport kan wat misgaan. Ze hebben een paar keer wat gebroken. Lashawn brak eens beide voeten. „Niet tegelijk hoor.“ In-

middels weten ze de schade te beperken. Beginners hebben de neiging de motor vast te houden wanneer die naar achteren valt tijdens een wheelie. Shady: „Je moet hem juist van je af duwen. Dan is de kans klein dat hij op je valt.“

Een ander risico weegt zwaarder: het is verboden om de weg op te gaan met een crossmotor. Laat staan dat je wegkomt met een wheelie. Als de politie ze betrapt, kan de motor worden ingenomen. Of het rijbewijs. Of allebei.

Andere hobby? Dat vinden ze een heel vreemde gevolgtrekking. Wheelies trekken is hun passie. En je kan het ook omdraaien: maak het gewoon legaal. Of zorg voor omheinde circuits. Zij willen de wet niet overtreden.

Ze oefenen nu lastigere stunts, zoals de *handscape*, een wheelie waarbij je met een hand over de grond sleept

Ze zitten niemand in de weg, zeggen ze. Ze rijden zoveel mogelijk op zondagen, op industrieterreinen, buiten de bebouwde kom. We worden gezien als maniakken of criminelen, zegt Shady. „We zijn juist heel rustige jongens. De rest van de week zijn we keurig aan het werk.“

Maar dat weten voorbijgangers niet die hun hondje uitlaten en dan mannen met bivakmutsen op motoren voorbij zien knallen. De politie is snel gebeld.

En dan? Dat hangt ervan af. Shady: „Als ze ons niet hebben zien rijden, blijven we staan. Dan kunnen ze niets bewijzen.“

En als een agent ze wel heeft gezien? Lashawn: „Dan ga ik ervandoor. We zijn vrijwel altijd sneller. En ik ben enorm gehecht aan deze motor.“ Hij legt zijn hand liefkozend op de tank.

Sheila Kamerman doet wekelijks ergens vanuit Nederland verslag.



Schade in Kyiv na een Russische aanval op 16 april. FOTO SERGEY DOLZHENKO / EPA

STAAKT-HET-VUREN

Rusland dreigt Oekraïne met 'massale vergeldingsaanvallen'

Rusland dreigt via internationale diplomaten met aanvallen op Kyiv als Oekraïne de overwinning parade op 9 mei in Moskou zou durven verstoren.

Rob Schoof

AMSTERDAM

Rusland heeft internationale organisaties en diplomaten in Kyiv gewaarschuwd voor „massale vergeldingsaanvallen“ op de Oekraïense hoofdstad, als Oekraïne zaterdag de Russische viering van de 'Dag van de Overwinning' verstoort.

Volgens de woordvoerder van het Russische ministerie van Buitenlandse Zaken, Maria Zacharova, heeft de Russische regering internationale missies in Kyiv geadviseerd burgers, personeel en diplomaten „op tijd te evacueren“. Dat meldt het Franse persbureau AFP. Rusland dreigt daarbij ook Oekraïense „besluitvormingscentra“ in Kyiv aan te vallen.

Rusland herdenkt op 9 mei de overwinning van de Sovjet-Unie op nazi-Duitsland in de Tweede Wereldoorlog. Vanwege die viering heeft de Russische president Vladimir Poetin een eenzijdig staakt-het-vuren afgekondigd voor 8 en 9 mei.

De Oekraïense president Volodymyr Zelensky noemde die tijdelijke gevechtspauze „een cynische poging“ om te voorkomen dat de Russische militaire parade in Moskou wordt verstoord door Oekraïense raket- en droneaanvallen, in plaats van een oprechte poging van het Kremlin om te bewegen in de richting van een einde aan de oorlog.

In reactie op het initiatief van Moskou kondigde Zelensky deze week een eenzijdig Oekraïens staakt-het-vuren af voor woensdag 6 mei. Rusland reageerde daarop met aanvallen op Oekraïense regio's. Die waren „vrijwel de hele dag, vrijwel elk uur“, aldus Zelensky woensdag.

Voorafgaand aan de Dag van de Overwinning heeft Moskou al aangekondigd de omvang van de militaire parade drastisch terug te schroeven. Zo is de verwachting dat er weinig militair materieel te zien zal zijn vanwege de „operationele situatie“. Oekraïne viel Rusland de afgelopen maanden vrijwel dagelijks aan met drones en raketten. Die aanvallen zijn veelal gericht tegen militaire doelen en de Russische olie-industrie, de motor van Poetins oorlogsmachine.

Sinds de grootschalige Russische invasie in Oekraïne, in 2022, slagen de Oekraïense strijdkrachten er steeds meer in doelen diep in Rusland aan te vallen met langeafstandsraketten en -drones. De Russen blijken over onvoldoende luchtverdedigingssystemen te beschikken om zich volledig te beschermen tegen dergelijke aanvallen.

KAMA



©



Urgente meldingen van dierenverwaarlozing of -mishandeling worden behandeld door inspecteurs van de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming (LID). FOTO ROBIN UTRECHT/ANP

DIERENWELZIJN

Als het baasje kwetsbaar is, loopt het dier kans op verwaarlozing

Voor kwetsbare mensen is hun huisdier vaak hun „allesje“. Hoe kan het welzijn van deze dieren geborgd worden?

Sarah Ouwerkerk

AMSTERDAM

Ze leven in vervuilde huizen, blijven soms vel over en hebben maar al te vaak nog nooit een dierenarts gezien. Het aantal meldingen over verwaarloosde honden, katten en andere gezelschapsdieren is rap opgelopen na de coronapandemie. Het aantal gevallen lijkt te stabiliseren, maar de ernst neemt toe, blijkt uit cijfers van de Landelijke Inspectiedienst Dierenwelzijn (LID). „Vaak is niet sprake van onwil, maar grote onmacht“, zegt woordvoerder Jelko de Ruijter.

Tijdens de lockdowns hebben Nederlanders „op grote schaal“ dieren in huis genomen; een aantal bleek niet goed voor de dieren te kunnen zorgen. Dat heeft geresulteerd in een opzienbarende toename van meldingen van verwaarlozing ten opzichte van 2022. Een verhoging van 17 procent (2.760 zaken) voor honden in 2023, een verhoging van 50 procent (2.304 zaken) voor katten in 2024. Daarnaast heeft inflatie het leven duurder gemaakt, waardoor „een specifieke groep“ niet langer „de dierenarts en algemene verzorging kan bekostigen“, zegt De Ruijter.

De LID komt, dat was altijd al zo, vooral over de vloer bij mensen met een krappe beurs, vertelt De Ruijter. „Vaak ook nog gecombineerd met andere problematieken: financieel, sociaal, psychisch.“ De dieren verkeren frequent in slechte staat. „Baasjes kunnen het vaak gewoon niet meer bolwerken.“

Moedwillig pijn doen

In Nederland wordt verwaarlozing vaak onder de noemer 'dierenmishandeling' geplaatst. Alsof het gros van de baasjes het opzettelijk uit de hand laat lopen. Natuurlijk, sommige mensen mishandelen of verwaarlozen dieren moedwillig, maar de hoofdmoot wil goed voor hun dierlijke huisgenoot zorgen, zegt De Ruijter.

GZ-psycholoog Nienke Eendenburg is gespecialiseerd in mens-dierrelaties. In die hoedanigheid is ze voor de Raad voor Dieraangelegenheden (RDA) voorzitter van een forum dat zich bezighoudt met kwetsbare mensen en hun huisdieren. „Voor veel van deze mensen is hun huisdier hun 'allesje“, zegt zij. „Het dier weghalen, hoewel dat soms echt niet anders kan, is vaak het ergste wat het baasje kan overkomen.“

Maar een dier mag niet de dupe worden van menselijke omstandig-

heden. Daarom is de RDA bezig met een toekomstvisie over dieren van kwetsbare mensen, die oktober dit jaar wordt gepubliceerd. De raad onderzoekt daarin de omstandigheden van mensen die gevolgen kunnen hebben voor huisdieren: vergrijzing en demantie, armoede en schulden, psychische problemen, verstandelijke beperkingen en problematieken in de relationele sfeer, waarbij dieren kunnen worden ingezet als druk- of chantagemiddel.



Baasjes kunnen het vaak niet meer bolwerken

Jelko de Ruijter
Landelijke Inspectiedienst
Dierenwelzijn

Ruim 1,7 miljoen Nederlanders, zo schrijft de RDA in de startnotitie voor de visie, hebben het financieel zwaar: 540.000 mensen leven in armoede en 1,2 miljoen mensen hebben een inkomen vlak boven de armoedegrens. 1,1 miljoen mensen kampen daarnaast met een verstandelijke beperking. Het aantal 'zwakbegaafde mensen' werd in 2018 nog geschat op 730.000. Ge-

deeltelijk overlappen die groepen. Het is, schrijft de RDA, onbekend hoeveel dieren bij kwetsbare mensen wonen. „Wel heeft het Landelijk Informatiecentrum Gezelschapsdieren ooit de inschatting gemaakt dat Nederland ruim 250.000 minihuishoudens telt met één of meer gezelschapsdieren.“

De vraag die de RDA wil beantwoorden, gaat over alle eerdergenoemde kwetsbare groepen: „Hoe kan het welzijn van gezelschaps- en hobbydieren geborgd worden als ze verblijven bij mensen in een kwetsbare positie?“

Daarbij hoopt De Ruijter op meer aandacht voor oplossingen, waarbij de staat van het dier eerder wordt bemerkt en kan fungeren als kanarie in de kolenmijn. „Als we het dier als waarschuwingssignaal gaan zien, kunnen we escalatie mogelijk voorkomen, in plaats van dat we het dier pas helpen als het te laat is en weghalen nog de enige oplossing is.“

Poep, plas, een verwaarloosd dier, vaak een wanhopig baasje. De situatie is op dat moment meestal al gierend uit de klauw gelopen, vertelt De Ruijter. „Er zijn mensen die - soms uit schaamte, soms uit angst - stelselmatig hulp weigeren. Die de voordeur niet meer open doen. Je hebt woningen waarbij de

walm van ammoniak je door de brievenbus tegemoet vliegt.“ „Terwijl,“ weet De Ruijter, „de inspecteurs van de LID deze mensen vaak nog wél kunnen benaderen, via de weg die gaat over het welzijn van een dier.“

De opmerking dat een dier een schoon huis nodig heeft en dat het baasje daarvoor moet zorgen, komt vaak beter aan dan het commentaar van een thuishulp over een vies huis of dat van een gemeente over een vieze tuin.

Pijnlijke gevolgen

Het dier kan op die manier, ironisch genoeg, bewerkstelligen dat de mens voor een schoon huis zorgt. Maar dan moeten instanties die in principe niet naar dieren kijken, wél eerder aan de bel trekken. Eendenburg zou dat toejuichen. „Het is nu allemaal nog heel verkokerd, enerzijds zorg voor de mens, anderzijds zorg voor het dier. Dat is zonde.“

Nu komt de LID met regelmaat pas als het te laat is. Met alle pijnlijke gevolgen van dien. „Als we een dier moeten meenemen, horen we steevast: 'Je neemt me mijn kinderen af'“, vertelt De Ruijter. „Maar juist deze mensen hebben vaak het gezelschap en de liefde van een dier nodig. Dat moeten we ondersteunen, voor dier én baas.“

VIJF VRAGEN OVER HET HANTAVIRUS

Op het cruiseschip lijkt het hantavirus onder controle

Na een impasse over een volgende stap voor de kust van Kaapverdië is de MV Hondius op weg naar Gran Canaria. Daar kan iedereen van boord. Nederlandse ziekenhuizen vangen patiënten op met het hantavirus, dat ook het Andesvirus wordt genoemd. Hoe staat het met de besmettingen?

Karlijn Saris en Jorit Verkerk

AMSTERDAM

Na dagen van groeiende paniek en onzekerheid voor de opvarenden van de MV Hondius, die geïsoleerd in hun hutten almaar zorgwekkender nieuws te verkroppen kregen, was er weer wat positiefs te melden. Het expeditie-cruiseschip krijgt van Spanje groen licht om aan te meren op de Canarische Eilanden - nadat Kaapverdië het schip eerder weigerde.

Er zijn op dit moment vier medische professionals aan boord om de boel in de gaten te houden. Donderdagochtend landde de laatste van drie vroegtijdig van het schip geëvacueerde mensen op Schiphol. Zeker twee van hen zijn besmet met het hantavirus en de derde had nauw contact met iemand die op het schip is overleden.

Dat pas op zaterdag 2 mei - een maand na het vertrek van de Hondius uit Zuid-Argentinië - voor het eerst het hantavirus werd vastgesteld, leidt tot veel onzekerheid over de mate van verspreiding. Als het virus al vanaf dag één van de reis op het schip aanwezig was, wat voorlopig wel de leidende hypothese is, ging er dus een maand voorbij van onbegrensd contact. Niet alleen op het schip, maar ook daarbuiten, bijvoorbeeld toen de Friese vrouw het lichaam van haar overleden echtgenoot probeerde te repatriëren naar Nederland maar zelf om het leven kwam tijdens haar tussenstop in Johannesburg. Vijf vragen over de stand van zaken rond de hantavirusbesmettingen.

1 Hoeveel besmettingen zijn er, en waar?

Van in totaal negen mensen wordt gevreesd, vermoed of is met zekerheid gesteld dat zij

de ernstige variant van het hantavirus, het Andesvirus, onder de leden hebben. Drie van hen zijn overleden, en zes van hen verblijven in zes verschillende ziekenhuizen, verspreid over twee continenten. Een Duitse vrouw die uit voorzorg in het ziekenhuis in Düsseldorf is opgenomen, was nauw verwant aan de Duitse man die op 2 mei overleed. Ze heeft geen klachten.

2 Wat weten we over de herkomst van de besmettingen aan boord van het schip?

De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) vermoedt dat ten minste één van de opvarenden het virus op het Argentijnse vasteland heeft opgelopen door contact met een knaagdier via uitwerpselen of speeksel, en dit binnen het cruiseschip heeft overgedragen. Het Argentijnse ministerie van Volksgezondheid noteerde van januari tot april dit

jaar in totaal 44 gevallen van het Andesvirus, de dodelijke, waarschijnlijk van mens-op-mens overdraagbare variant van het hantavirus. De drie mensen die aan het virus zijn overleden, het Nederlandse echtpaar en een Duitse vrouw, hebben allen uitgebreid door Argentinië gereisd voordat ze op 1 april aan boord gingen van de Hondius. Het Argentijnse ministerie gaat nu in het zuiden van het land knaagdieren vangen om ze te kunnen onderzoeken.

Minder waarschijnlijk is dat er knaagdieren aan boord van de Hondius zijn gekomen en daar zelf het virus hebben verspreid. Verschillende (ex-)opvarenden hebben die theorie, die op sociale media veel werd gedeeld, de afgelopen dagen grotendeels ontkracht: het schip is volgens hen spic en span. Personeel en passagiers die eerder met de Hondius meevoeren hebben dat ook tegenover NRC bevestigd.



Een mogelijk besmet persoon wordt woensdag in een hazmat suit (2R) geëscorteerd naar een ambulance op Schiphol. FOTO LINA SELG/AFP

3 In hoeverre is de verspreiding van het virus onder controle?

Op de Hondius zitten op dit moment geen mensen met symptomen van het hantavirus, zeggen de WHO en Oceanwide Expeditions, de rederij van het schip. Iedereen die nu nog aan boord is zal, na aankomst in Tenerife, op verschillende plekken in quarantaine gaan.

Maar de verschillende reisbewegingen die opvarenden hebben gemaakt voordat een Zuid-Afrikaans privéziekenhuis op 2 mei het hantavirus vaststelde bij een zieke opvarende, maakt het lastig te voorspellen in hoeverre het virus zich in de tussentijd heeft kunnen verspreiden.

Zo gingen op 24 april dertig mensen van het schip af op Sint-Helena, waarvandaan ze hun reis zelfstandig voortzetten. Onder hen was naast het Nederlandse echtpaar nog een Nederlander. En ook de Zwitserse man die met het Andesvirus in een ziekenhuis in Zürich ligt behoort tot die groep. Oceanwide Expeditions zegt contact te hebben gelegd met alle opvarenden die op 24 april van boord zijn gegaan.

Maar er zijn nog meer tussenstops gemaakt, onder meer in Tristan da Cunha en Ascension, die samen met Sint-Helena een eilandengroep vormen. Het in kaart te brengen van hoeveel en welke mensen daar van en aan boord zijn gegaan „blijkt een hele klus”, zegt een woordvoerder van de rederij. Hij vermoedt dat het om „zeer kleine aantallen” gaat, met name personeel.

Ook weet Oceanwide Expeditions niet hoe de vrouw van de overleden Nederlander van Sint-Helena naar Johannesburg is gekomen. Ging dat via een commerciële vlucht? „Dat moet wel, maar we weten niet welke.”

De vlucht die de Friese vrouw (69) van Johannesburg naar Amsterdam nam was in elk geval wel commercieel. Aan boord van die KLM-vlucht zaten in totaal 388 mensen. De toestand van de Nederlandse vrouw verslechterde dusdanig dat ze voor vertrek al van boord is gehaald. Ze overleed vlak nadat ze uit het vliegtuig was gestapt.

GGD Kennemerland heeft alle passagiers die tot twee rijen voor en achter de besmette

wrouw hebben gezeten, daar persoonlijk van op de hoogte gesteld. Hen wordt gevraagd om dagelijks hun temperatuur op te meten en zich bij hun lokale GGD te melden als zij klachten krijgen. De andere passagiers ontvingen een algemeen bericht met de oproep zichzelf goed in de gaten te houden. Een van de stewardessen aan boord is inmiddels met klachten opgenomen in het AmsterdamUMC.

4 Hoe vangen Nederlandse ziekenhuizen patiënten op?

De eerste patiënt werd woensdag opgevangen in het LUMC in Leiden. Later werden ook in het Nijmeegse RadboudUMC en in AmsterdamUMC een patiënt opgenomen. Die opvang wordt gecoördineerd door het

RIVM, dat naar aanleiding van eerdere uitbraken van ebola, het lassavirus en het marburgvirus een platform heeft opgezet voor de uitbraak van ernstige infectieziekten. „Dit is de eerste keer dat we een patiënt met het Andesvirus opvangen, dus qua maatregelen hebben we een beetje moeten kijken op welke infectie dit virus het meeste lijkt”, zegt Karin Ellen Veldkamp, arts-microbioloog en hoofd van de afdeling infectiepreventie van het LUMC. „Dat deden we in overleg met Chili en Argentinië, die hier meer ervaring mee hebben.”

De maatregelen zijn vergelijkbaar met het mersvirus: de patiënten liggen in een isolatiekamer met onderdruk en een sluis. Het zorgpersoneel draagt FFP2-maskers, een beschermende bril voor de ogen, een schort

met lange mouwen en handschoenen.

Veldkamp zegt voorzichtig rekening te houden met de komst van meer patiënten in de komende dagen tot weken. „We proberen het een beetje te spreiden. De [beschermings]maatregelen zijn minder intensief dan bij bijvoorbeeld ebola, dus in principe kunnen alle academische ziekenhuizen deze mensen opvangen.”

5 Ontstaat er een nieuwe pandemie?

Dat is onwaarschijnlijk, zegt hoogleraar en viroloog Chantal Reusken, verbonden aan het RIVM. Het Andesvirus gedraagt zich anders dan het coronavirus: het zit in de diepe luchtwegen en niet, zoals SARS-CoV-2, in de bovenste luchtwegen. Dat maakt dat het virus zich minder makkelijk door de lucht verspreidt, alleen met langdurig of nauw contact. „Vandaar dat een cruiseschip een situatie is waarin zo iets zou kunnen gebeuren”, zegt Reusken.

De grootste bekende uitbraak van het Andesvirus was tussen 2018 en 2019 in Argentinië. Toen raakten in één dorp in de provincie Chubut 34 mensen besmet, van wie er 11 overleden. „In die situatie hebben we gezien dat als je gelijk besmette patiënten en hun contacten in kaart brengt en de juiste isolatiemaatregelen invoert, het virus goed in te dammen is”, zegt Reusken. De huidige situatie is niet helemaal vergelijkbaar, omdat er nog meer mensen, verspreid over de wereld, mogelijk besmet rondlopen zonder dat zij dat weten. „Daarom wordt nu zo goed en snel mogelijk alles epidemiologisch uitgezocht en uitgevraagd bij iedereen die mogelijk in contact is geweest met mensen op het schip of in het vliegtuig.”

Tijdens de coronapandemie waren er bovendien zorgen dat dat virus steeds verder doormuteerde, waardoor een steeds gevaarlijkere variant ontstond. Die zorg is minder groot bij het Andesvirus, legt Reusken uit. „Van dit virus weten we dat het genetisch materiaal heel stabiel is. Als we de overdracht op de mens uit 1996 en uit 2018 met elkaar vergelijken, blijkt het genetisch materiaal van het virus nauwelijks veranderd.”

Advertentie

nrc webwinkel

Tweede doos, halve prijs!

Met onze actie Tweede doos, halve prijs stel je moeiteloos een veelzijdige selectie samen. Van elegante witte wijnen tot verfijnd rood en rosé. Dit is het moment om te profiteren. Zo heb je altijd de juiste wijn op voorraad, zonder concessies te doen aan kwaliteit.

2024 | Ribera del Duero DO
Valcozar Tempranillo
Ribera del Duero

- › „De 'Margaux' van Ribera del Duero”
- › 100% tempranillo
- › Perfect bij stoofvlees of mancheo, maar net zo goed bij allebei



2e doos
halve
prijs

2e doos
halve
prijs



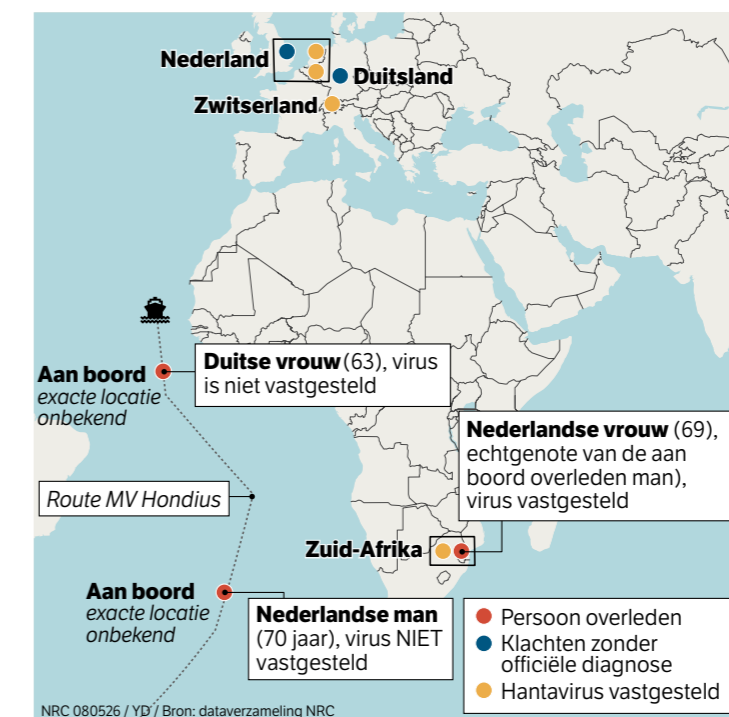
2022 | Elzas
Léon Grimm Riesling
Grand Cru Ollwiller

- › Krachtige, minerale Riesling met finesse
- › 100% riesling
- › Lekker bij gamba's met gember, milde curry's, Munster, kip met rieslingroomsaus

Onze wijnen worden gratis thuisbezorgd vanaf €100

*minimale afname: 6 flessen, geldig tot en met 2 juni 2026, zolang de voorraad strekt en onder voorbehoud van eventuele druk- of zetfouten. Bekijk ons volledige wijnaanbod op nrcwebwinkel.nl/wijn

Belangrijke locaties en route cruiseschip



PROFIEL OCEANWIDE EXPEDITIONS

Zeeuws familiebedrijf, specialist in cruises naar beide poolgebieden

De uitbraak van het hantavirus op de Hondius is een nieuwe klap voor Oceanwide Expeditions, dat 'corona' net te boven was.

Jan Benjamin
AMSTERDAM

W ie bij het Nederlandse cruiseschip Hondius - in het nieuws door de dodelijke uitbraak van het hantavirus - denkt aan een drijvend flatgebouw waarop duizenden passagiers zich vermaken in casino's en zwembaden, heeft het mis. Evenmin zijn de cruises die het schip maakt door het poolgebied trips met ijsberen of pingüins als stijpjes aan de horizon. De Hondius is een van de vijf schepen van de Nederlandse rederij Oceanwide Expeditions, specialist in kleinschalige expeditiecrises naar Arctisch en Antarctisch gebied. Aan boord passen 100 tot 200 passagiers, die in het poolgebied onder meer kunnen kayakken of wandelen tussen de vogels.

Naar Spitsbergen

Familiebedrijf Oceanwide Expeditions in Vlissingen is een bekende aanbieder van cruises naar beide poolgebieden. Het medisch drama met het hantavirus is een zware klap voor het bedrijf dat zich herstelde van de Covid-19-pandemie. Die had de cruisesector platgelegd.

Oceanwide Expeditions werd in 1993 opgericht door vader Wijnand van Gessel (1943) en zoon Michel van Gessel (1968). Senior was al langer actief in de scheepvaart. Hun eerste schip was een zeilboot; de eerste bestemming was de Noorse eilandengroep Spitsbergen.

Technische problemen zorgden destijds dat het zeilschip het eerste jaar Spitsbergen niet bereikte, maar het jaar daarna slaagde Oceanwide er wel in. Door diverse mankementen zijn die vroege reizen - ook een trip naar Belize - geen commercieel succes. „De toiletten, de airconditioning, er was altijd wat”, zei topman Michel van Gessel in 2022 tegen *Quote*. „Moest het terug naar Nederland en verdienden we weer niets.”

Dertig jaar later is het beeld radicaal anders. Oceanwide Expeditions heeft nu een vloot van vijf ijsversterkte schepen, waarvan de romp extra stevig is. De Hondius werd in 2019 opgeleverd, de Janssonius volgde in 2022.

In maart 2026 tekende de rederij een intentieverklaring voor twee nieuwe eco-zeilschepen, elk voor 146 passagiers, verwacht in 2029. Het eerste, de Rembrandt van Rijn, maakt nog steeds trips naar het noordpoolgebied; volgens

Marinetraffic.com ligt het nu in een fjord bij Spitsbergen.

Het bedrijf hanteert twee afzonderlijke seizoenen: het Arctische programma van mei tot oktober (Spitsbergen, Groenland, IJsland), het Antarctische van november tot maart. De rederij heeft 28 vaste werknemers in dienst, de expeditie draaien op een grotere schil van tijdelijke gidsen, wetenschappers, duikstructureurs en ander ondersteunend personeel.

Uit het recentste jaarverslag aan de Kamer van Koophandel blijkt dat Oceanwide Expeditions in 2024 een omzet haalde van 65,6 miljoen euro (2023: 60,1 miljoen). De winst bedroeg circa 9,8 miljoen (2023: 5,7 miljoen, de eerste winst sinds de pandemie). In 2020, 2021 en 2022 leed de rederij een 'coronaverlies' van bijna 13 miljoen.

Investeringsmaatschappij Bolster (voorheen Van Lanschot Participaties) bezit 28,6 procent van de aandelen. Vader en zoon van Gessel zijn de overige aandeelhouders. Dankzij Bolster konden zij onder meer de vloot uitbreiden met de Janssonius.

Oceanwide Expeditions opereert in een niche die snel groeit. Het is een segment van de bredere cruisesector, gericht op avontuur-

lijke reizen naar afgelegen en moeilijk bereikbare bestemmingen - de polen, de Galapagoseilanden, de Amazone en Patagonische fjorden. In 2023 lag het aantal expeditiecrisepassagiers ondanks de coronadip wereldwijd 71 procent hoger dan in 2019, aldus brancheorganisatie Cruise Lines International Association (CLIA). In het seizoen 2024/2025 bezochten bijna 37.000 cruise-only reizigers Antarctica (zij bleven aan boord en gingen niet aan land). Daarnaast zetten ruim tachtigduizend passagiers voet op het 'Witte Continent'. Dat gebeurt onder strikte voorwaarden: plussen en poepen op de zuidpool is bijvoorbeeld verboden.

De mondiale markt voor expeditiecrises werd in 2024 door de CLIA geschat op 2,7 miljard euro. Analisten verwachten een groei van 9 tot 10 procent per jaar. Dat komt vooral door een stijgende vraag naar 'ervaringsgerichte' reizen onder vermogende reizigers, een groeiend milieubewustzijn en de opkomst van nieuwe markten in Azië (China). Expeditiecrises kosten enkele duizenden tot tien-duizenden euro's per persoon.

Oceanwide Expeditions concurreert in dit segment met bedrijven als het Amerikaanse Lindblad Ex-

peditions, Quark Expeditions uit Canada, het Noorse Hurtigruten Expeditions (HX), Heritage Expeditions (Nieuw-Zeeland) en het Franse Ponant.

Structurele kwetsbaarheden

De sector voor expeditiecrises kent structurele kwetsbaarheden. Reizen naar poolgebieden zijn sterk seizoensgebonden: het Antarctische venster loopt van november tot maart, het Arctische van mei tot oktober. IJsvorming of politieke beperkingen kunnen trips doorkruisen en inkomsten raken.

Uit recentste jaarverslag blijkt dat bedrijf in 2024 omzet had van 65 miljoen

Van natuur- en milieuorganisaties klinkt ook kritiek op deze vorm van toerisme. De ecosystemen op de Zuid- en de Noordpool zijn zo kwetsbaar dat elke vorm van menselijke inmenging moet worden vermeden, vinden critici. De uitstoot van (grote en kleinere) cruiseschepen, zeker dicht bij kwetsbare natuur maar ook in bestemmingen als Venetië en Barcelona, draagt bij aan de opwarming van het klimaat en de vervuiling van de lucht.

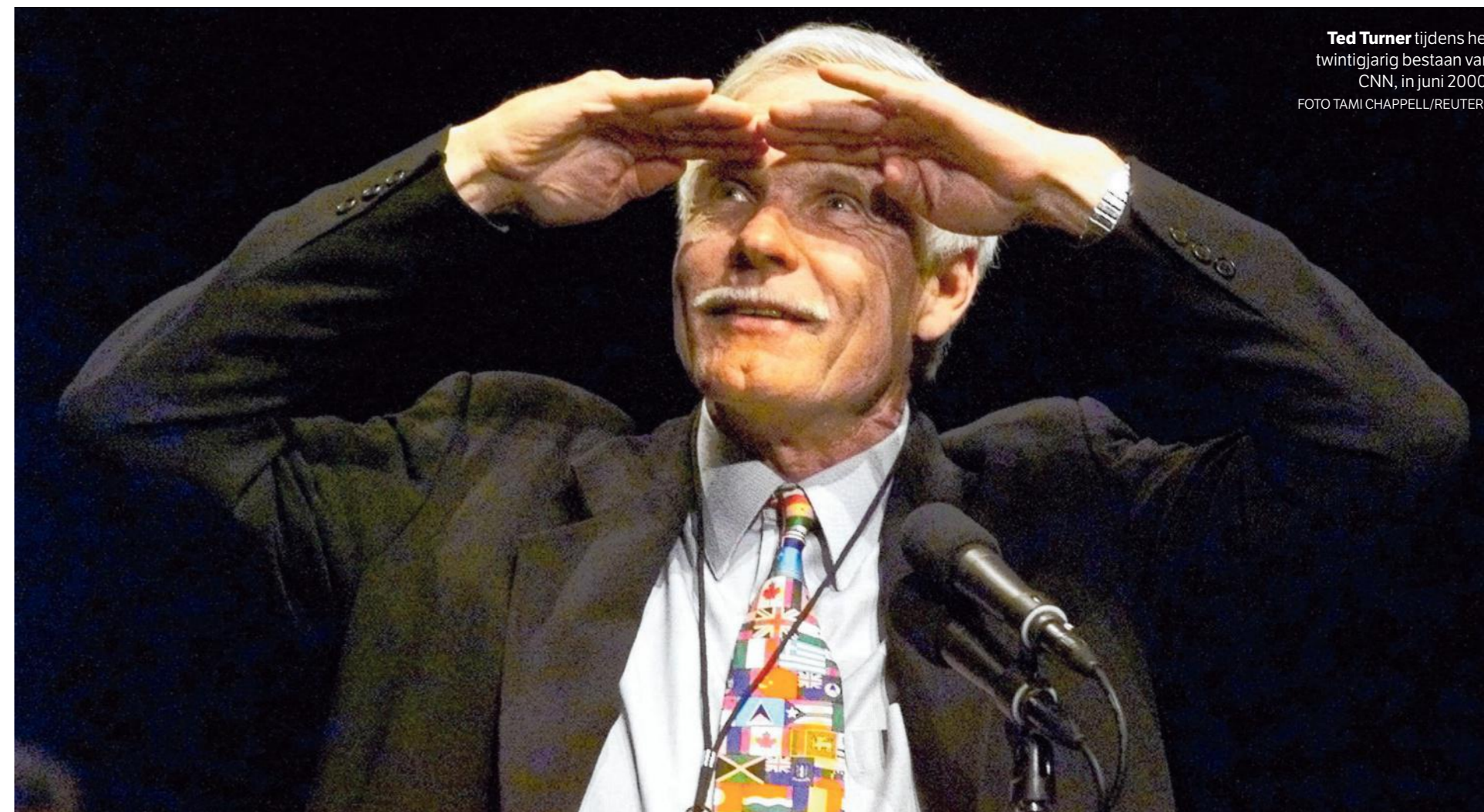
Tegen *Quote* zei Michel van Gessel: „Passagiers keren terug naar huis als ambassadeurs van het gebied. Er zijn mensen die vinden dat alleen wetenschappers er mogen komen of dat het poolgebied moet worden afgesloten. Dan kun je er nooit meer van genieten.”

De IAATO (International Association of Antarctica Tour Operators) en AECO (Association of Arctic Expedition Cruise Operators) leggen strikte beperkingen op aan het aantal passagiers dat tegelijk aan land mag (maximaal 100 per locatie) en aan het gedrag in kwetsbare ecosystemen. Oceanwide Expeditions is lid van beide organisaties.

De uitbraak van het hantavirus vond plaats tijdens de laatste reis in de zuidelijke zomerseizoenen. De Hondius voer van Argentinië via het zuidpoolgebied naar Sint Helena en andere afgelegen eilanden in de Atlantische Oceaan terug naar thuishaven Vlissingen.

De medische situatie aan boord illustreert een ander risico: gezondheidsincidenten in extreem afgelegen gebieden, ver van medische faciliteiten. Oceanwide Expeditions stelt dat het alle procedures heeft gevolgd voor medische noodgevallen aan boord.

Het valt nog niet te zeggen in hoeverre reizigers naar het Noord- of Zuidpoolgebied zich laten afschrikken door de recente uitbraak van het hantavirus. En wat de gevolgen zullen zijn voor het Zeeuwse familiebedrijf.



Ted Turner tijdens het twintigjarige bestaan van CNN, in juni 2000. FOTO TAMI CHAPPELL/REUTERS

Toon Beemsterboer en Emma Vos
AMSTERDAM

De Amerikaanse media komen superlatieven tekort om het leven van de ondernemer en filantroop Ted Turner te beschrijven. In hun necrologieën is hij groter dan het leven zelf. Turner was niet alleen een van de machtigste mediagnaten van de Verenigde Staten, die met de oprichting van de 24-uurs nieuwsvormer CNN een revolutie teweegbracht in het televisienieuws. Hij was ook een van de grootste filantropen ter wereld, die zich inzetten voor de bescherming van het milieu en de ondersteuning van de Verenigde Naties. Hij overleed woensdag in zijn woning in de buurt van Tallahassee, Florida, aan de gevolgen van Lewy body dementie (LBD), een progressieve hersenziekte. Hij is 87 jaar geworden.

„Mouth of the South”, „Captain Outrageous”, „Terrible Ted”. Eén bijnaam was niet genoeg voor een man die zo brutaal en onverschrokken was als Turner. De in Atlanta gevestigde ondernemer nam enorme zakelijke risico's, vaak tegen het advies van vrienden en collega's in, waardoor hij failliet dreigde te gaan. Maar telkens wist hij een indrukwekkende comeback te maken en zijn mediaconglomeraat verder uit te bouwen. Na een groot aantal fusies en overnames stond Turner aan het hoofd van een enorm imperium van nieuws-, sport- en entertainmentbedrijven, waaronder HBO, Cartoon Network, *Time Magazine* en Turner Classic Movies. Maar CNN is altijd zijn grootste trots gebleven.

Op 1 juni 1980 lanceerde Turner CNN in Atlanta. „Behoudens satellietproblemen gaan we niet meer uit de lucht tot dat de wereld vergaat. En daar doen we dan eerst live verslag van”, zei Turner op de dag van de lancering. Maar het was een enorme uitdaging om zo veel zendtijd te vullen. De eerste jaren had CNN het erg moeilijk. Medewerkers werden onderbetaald en technische problemen speelden presentatoren herhaaldelijk parten tijdens de uitzending. De zender verloor 2 miljoen dollar per maand en werd door concurrenten neerbuigend het 'Chicken Noodle Network' genoemd.

De Eerste Golfoorlog van 1991 bracht de ommekeer. Ten opzichte van de concurrerende nieuwsvormers had CNN een groot voordeel, want zijn correspondent Peter Arnett was een van

NECROLOGIE TED TURNER (1938-2026) MEDIAMAGNAAT

Oprichter van CNN was pionier in media en filantropie

Met de oprichting van 24-uurs nieuwsvormer CNN bracht Ted Turner een revolutie in het tv-nieuws teweeg. Constante competitiedrang was een rode draad in zijn leven.

Eén bijnaam was niet genoeg voor een man die zo brutaal en onverschrokken was als Turner

die hij doopte tot WTCC en uitbouwde tot de eerste 'superzender', die een belangrijke rol speelde in de groei van kabeltelevisie. Tegelijkertijd vond hij tijd om als kapitein het winnende jacht te besturen tijdens de America's Cup-race in 1977 en om een actieve rol te spelen als eigenaar van het honkbalteam Atlanta Braves.

Op 1 juni 1980 lanceerde Turner CNN in Atlanta. „Behoudens satellietproblemen gaan we niet meer uit de lucht tot dat de wereld vergaat. En daar doen we dan eerst live verslag van”, zei Turner op de dag van de lancering. Maar het was een enorme uitdaging om zo veel zendtijd te vullen. De eerste jaren had CNN het erg moeilijk. Medewerkers werden onderbetaald en technische problemen speelden presentatoren herhaaldelijk parten tijdens de uitzending. De zender verloor 2 miljoen dollar per maand en werd door concurrenten neerbuigend het 'Chicken Noodle Network' genoemd.

De Eerste Golfoorlog van 1991 bracht de ommekeer. Ten opzichte van de concurrerende nieuwsvormers had CNN een groot voordeel, want zijn correspondent Peter Arnett was een van

de weinige westerse journalisten in Irak. Hij maakte meeslepende reportages over de impact van de oorlog op burgers, die vaak in tegenspraak waren met wat het Amerikaanse leger bevoerde. De continue berichtgeving gaf het conflict ongekende zichtbaarheid en leverde CNN een prestigieuze Peabody Award op. De jury vond dat de zender „was uitgegroeid van een curiositeit op de kabel tot een internationale dienst van onschatbare waarde”. Turner werd door *Time* uitgeroepen tot Man van het Jaar.

De constante competitiedrang die CNN groot maakte, was een rode draad in het leven van Turner. „Ik probeer het record te breken van de persoon die het meest voor elkaar krijgt in één leven”, zei hij in 1998 tegen een journalist van het Amerikaanse tijdschrift *Reader's Digest*. Hij was niet per se geïnteresseerd in het rennen van een bedrijf; naast zijn imperium was hij een fervent zeiler, jager en filantroop. „Ik zie mezelf meer als avonturier dan zakenman”, zei hij tegen een journalist van *The New York Times*. Van zijn drie gestrande huwelijken tot het winnen van de America's Cup, het ging Turner

meer om de jacht dan om de buit.

Zijn eerste huwelijk met Julia Nye liep begin jaren zestig op de klippen. Tijdens een zeilwedstrijd waarbij Turner het tegen haar opnam, besloot hij haar boot te rammen toen zij voor lag. Het huwelijk hield geen stand. Daarna trouwde hij nog twee keer, onder wie actrice en activist Jane Fonda. Hij stond bekend als een conservatief en een vrouwenverslinder, zij als een feminist en een liberaal. Tien jaar later gingen ze uit elkaar. Fonda plaatste kort na zijn overlijden een bericht op haar Instagram: „Naast Katharine Hepburn was Ted de meest competitieve persoon die ik ooit hebt ontmoet. Het was fascinerend om naar te kijken”.

Nucleaire en biologische wapens

Turner was ook in zijn filantropie groots en meeslepend. In 1997 kondigde hij in een toespraak aan dat hij 1 miljard dollar doneerde aan de VN om armoede te bestrijden. Met deze grootste donatie ooit zorgde Turner voor een ommezwaai in de filantropie. Hij was de eerste die zich langdurig verbond aan goede doelen en andere miljardairs aanspoorde hetzelfde te doen. Zo joeg hij de concurrentie onder filantropen aan. In plaats van kerken, musea en universiteiten te steunen, richtte Turner zijn eigen stichtingen op die zich bezighielden met grote thema's, zoals het verminderen van de risico's van nucleaire en biologische wapens.

Ook de bescherming van het milieu was voor Turner een belangrijk onderwerp. Hij kocht twee miljoen hectare land in Noord-Amerika, waar hij zich zette voor het behoud van inheemse flora en fauna. Hij speelde een belangrijke rol bij het herstel van de bizonpopulatie, was eigenaar van vijftigduizend bizonen en begon in 2002 een restaurantketen die bizonburgers serveert. Een manier om geld te verdienen aan een bedreigde diersoort en tegelijkertijd zijn voortbestaan te garanderen. Het beschermen van de planeet was volgens Turner een verantwoordelijkheid die hij moest dragen. Een missie waarin geen andere filantroop hem kon evenaren.



Artsen arriveren bij cruiseschip Hondius, eigendom van de Zeeuwse rederij Oceanwide Expeditions. FOTO AFP

COA-manager bewonerslogistiek **Sander van Meer**.INTERVIEW **SANDER VAN MEER** MANAGER BEWONERSLOGISTIEK COA

'Dit is niet meer uit te leggen', zegt COA-manager over het schuiven met asielzoekers

Terwijl het verzet tegen opvangcentra groeit, zoekt Sander van Meer van het COA naar plekken voor asielzoekers. Dat betekent schuiven met mensen en kiezen. „Op zo'n moment maak ik één goede keuze en tegelijk vier of vijf verkeerde.“

Door **Martin Kuiper** Fotografie **Kees van de Veen**

ZWOLLE

Na een halfuur praten breekt Sander van Meer, manager bij het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA). Jarenlang werkte hij bij bedrijven als Heinz en DSM, waar vraag en aanbod overzichtelijke puzzels waren. Nu schuift hij niet met ketchup en plastic, maar met mensen. Hij beslist wie een bed krijgt, wie moet wachten, wie vastzit in Ter Apel.

Onlangs kwamen een paar plekken vrij in een azc. Die waren bedoeld om de druk op Ter Apel te verlichten. Van Meer gaf ze aan een moeder en haar kinderen uit een ander centrum, zodat ze herenigd konden worden met hun vader. Hij slikt: „Had ik dan moeten zeggen: jullie mogen niet bij hem wonen?“

„Op zo'n moment maak ik één goede keuze en tegelijk vier of vijf verkeerde“, zegt hij. „Misschien wacht er ook een kankerpatiënt of een hoog-

zwangere vrouw. Eigenlijk maak ik nooit alleen maar de juiste keuze.“

Van Meer zit in een kaal vergaderzaaltje in een azc in Zwolle. Systeemplafond, houten tafel, een woordvoerder naast hem. Hij is een ervaren en rustige prater, maar als het over kinderen gaat, dan raakt het hem.

Elke ochtend vult hij een Excelbestand. Een gewoonte, zegt hij, overhouden uit zijn tijd bij de multinationals. Hoeveel mensen zitten in Ter Apel? Meer dan tweeduizend? Waar kunnen ze heen? Welke locaties sluiten komende dagen, hoeveel bedden verdwijnen daarmee?

Vóór tien uur mailen managers van de 328 opvanglocaties Van Meer het aantal beschikbare bedden. En met welke voorwaarden, want gemeenten stellen steeds vaker eisen over wie ze willen opvangen. Alleen vrouwen. Wel gezinnen. Geen alleenstaande mannen. Geen 'veiligelanders'. Geen kinderen.

En: nieuwe opvanglocaties stuiten

”

Soms moet je keuzes maken die je liever niet maakt. Jonge kinderen in een noodopvang in een grote hal met stapelbedden

vaker op verzet. In IJsselstein gingen vorige week stenen door de ruiten van het gemeentehuis toen bekend werd dat een tijdelijke opvang op een voetbalveld van de lokale club zou komen. In Loosdrecht werd dagenlang gedemonstreerd, nadat bewoners minder dan een week voor de geplande opening te horen hadden kregen dat in het dorp een azc kwam. De politie werd bekogeld met eieren, vuurwerk en volle frisdrankblikjes. De ME moest eraan te pas komen. Aan het eind van die week werd het aantal opvangplekken teruggebracht van 110 naar 70 en de openingsdatum een paar weken verschoven.

Voor Van Meer betekent dit vooral één ding: minder opvangplekken.

Hoe kijkt u naar de protesten?

Van Meer formuleert zorgvuldig. „Je merkt dat de sfeer verandert“, zegt hij. „COA-medewerkers vertellen niet meer waar ze werken. Ze willen niet meer met hun naam in de krant.“

Terwijl opvanglocaties ook positie-

ve dingen brengen, zegt hij. „De bewoners doen boodschappen bij de supermarkt, bij de bakker en dragen zo bij aan de lokale economie.“

Soms pakt het COA het zelf ook niet slim aan. In 2024 werd de gemeente Zandvoort overvallen doordat het COA voor veertig asielzoekers twintig kamers had geboekt in een hotel voor twee maanden. In Almelo was de gemeente dit jaar boos en dreigde met een dwangsom, omdat veertien statushouders daar voor een halfjaar in een hotel - een voormalige gevangenis - worden opgevangen. Wederom zonder overleg.

Boekt het COA nog steeds via 'flitsacties' hotels en vakantieparken als de nood hoog is?

Van Meer: „Dit valt onder vastgoed en facilitair.“

„Dat is niet zijn portefeuille. Daar gaan we het nu niet over hebben“, zegt de woordvoerder.

Al jaren lopen COA-vastgoedregis-

seurs het vuur uit hun sloffen voor nieuwe locaties, maar dat heeft nog niet genoeg opgeleverd. Een paar jaar terug werden de commissarissen van de Koning ingezet om bij te springen - zonder noemenswaardig resultaat. In maart deed Bart van den Brink, de nieuwe minister van Asiel (CDA), een poging: in een brief aan alle gemeenten - door criticasters een 'smeebrief' genoemd - riep hij op te helpen met extra plekken vinden. Mocht dat mislukken, dan dreigt eind deze zomer een tekort van 7.900 plekken.

Intussen raakt de opvang tjokvol. Toen Van Meer zes jaar geleden begon, was de bezettingsgraad 94 procent. „Dat vonden we toen al zorgelijk. Mijn voorganger zei: waar laat ik je in achter?“ Inmiddels is die opgelopen tot 104 procent.

Wat merkt u daarvan in de praktijk?

Een hoog bezettingspercentage heeft directe gevolgen voor hoe mensen worden opgevangen, zegt Van Meer. „Ze zitten hutjemutje op elkaar. Er is weinig rust. Er worden wel afwegingen gemaakt: is een locatie veilig? Zijn er voorzieningen? Licht er open water in de buurt? Want dan kunnen daar geen kinderen worden opgevangen.“

„De populatie op een locatie is bij voorkeur een afspiegeling van de instroom van Ter Apel. Dat wil zeggen, je plaatst daar gezinnen met kinderen, gezinnen zonder kinderen, alleenstaande vrouwen, alleenstaande mannen, mensen uit de lhbtiq+-doelgroep.“

„Maar als de druk uiteindelijk te hoog is, moet je soms keuzes maken die je liever niet maakt. Jonge kinderen die in een noodopvang worden geplaatst in een grote hal met stapelbedden. Er zijn daar dan wel wat faciliteiten voor kinderen, maar eigenlijk moet je dat niet willen.“

„Soms weet je dat er geen onderwijs is geregeld. Ja, wat doe je dan de hele dag als kind? En wat voor achterstand krijg je dan al meteen? Dat vind ik heel, heel lastig.“

Het aantal kinderen in noodopvanglocaties is afgelopen jaren gestegen. Uit cijfers van het Kinderrechten-collectief, opgevraagd bij het COA, blijkt dat het inmiddels om zeventienduizend kinderen zou gaan - een verdrievoudiging van vier jaar eerder. Een brief van de waarnemend inspecteur-generaal van de Inspectie Justitie en Veiligheid van vorig jaar, haalt soortgelijke aantallen aan. Al langer belooft het kabinet tevergeefs dat het minder kinderen op dit soort plekken - als sporthallen, hotels en boten - wil opvangen. Volgens het COA voldoen noodopvanglocaties „niet volledig aan de kwaliteits- en voorzieningenstandaarden“.

Van Meer erkent dat er „te veel“ kin-

”
We zijn geen systeem meer aan het beheren. We zijn mensen aan het rondpompen

deren op noodopvanglocaties verblijven. Dat is geen „ideale situatie“, zegt hij. Zelf heeft Van Meer twee dochters van vijftien jaar, vertelt hij, voor wie hij nog iedere dag brood smeert en die uitzwaait naar school.

Heeft noodopvang invloed op de ontwikkeling van kinderen? Zou u uw eigen kinderen daar plaatsen?

„Noodopvang is voor korte tijd, ondanks dat hij wel veilig is, dat wil ik echt benadrukken. Er zijn wel faciliteiten, maar niet veel. In de praktijk verblijven kinderen langdurig in dit soort voorzieningen. Tijdelijk wordt structureel.“

Waar wringt het volgens u het meest: in beleid, in uitvoering, of ergens daartussen?

Volgens Van Meer ligt het probleem niet bij het COA, maar bij de doorstroom. „Ongeveer twintigduizend statushouders wachten op een woning. Tot die tijd houden ze opvangplekken bezet. Gemeenten lukt het niet hen snel genoeg te huisvesten.“ Ook de lange wachttijden bij de IND spelen mee, zegt hij. Dertigduizend mensen wachten nog op hun procedure. „Als die sneller duidelijkheid krijgen, kunnen ze ook sneller doorstromen.“

Uw functietitel is 'manager bewonerslogistiek', maar u lijkt meer een crisismanager.

Van Meer grijnst. „Na vijf jaar kun je het eigenlijk geen crisis meer noemen. Een crisis is tijdelijk. Cyclisch. Dit is structureel geworden.“ En wat begon als logistiek werk - het matchen van mensen en plekken - is veranderd in continu improviseren, vertelt hij.

Wat zou gebeuren als u morgen stopt met het 'schuiven met mensen'?

„Dan loopt Ter Apel volledig vast“, zegt Van Meer. „En liggen er binnen de kortste keren weer mensen in het gras. Het schuiven houdt het systeem draaiende.“

Hoe vaak denkt u: dit is eigenlijk niet meer uit te leggen?

„Dit is al niet meer uit te leggen. Je kunt niet uitleggen dat kinderen in een noodopvang zitten, terwijl er geen plek is voor iemand met een ernstig ziektebeeld. Dat iemand tien keer moet verhuizen.“

„We zijn geen systeem meer aan het beheren“, zegt Van Meer. „We zijn mensen aan het rondpompen.“

Waar hoopt u op?

Van Meers wens is eenvoudig: stabiliteit. Geen noodoplossingen, maar een opvangsysteem dat jaren vooruit kan. „Uiteindelijk wil je maar één ding voor komen“, zegt hij. „Dat iemand in het gras moet slapen.“



Recreatieruimte van asielzoekerscentrum Meeuwenlaan in Zwolle.



Ali B verlaat op 30 maart het gerechtshof in Amsterdam, waar het hoger beroep inhoudelijk werd behandeld. FOTO NICO GARSTMAN/ANP

ZEDENZAAK

Ali B krijgt in hoger beroep drie jaar cel

De rapper en artiest greep zijn bekendheid aan om seksuele handelingen bij vrouwen af te dwingen, aldus het hof.

Boris Bouwman

AMSTERDAM

Het gerechtshof in Amsterdam heeft Ali B donderdag in hoger beroep veroordeeld tot drie jaar celstraf voor het verkrachten van Naomi (die niet met haar achternaam in de krant wil) en zangeres Ellen ten Damme. Dat blijkt uit het vonnis. Het Openbaar Ministerie (OM) had in hoger beroep een celstraf van 2,5 jaar geëist. De 44-jarige Ali B, die niet aanwezig was bij de uitspraak, is naar eigen zeggen onschuldig.

„Ali B heeft, doordat hij is blijven ontkennen, geen inzicht getoond in zijn kwalijke handelen“, oordeelt het hof. De handelswijze van de rapper, die de vrouwen „overrompelde“, is „volkomen onaanvaardbaar“. „De lichamelijke en seksuele grenzen van de vrouwen zijn ernstig geschaad“, aldus het hof, dat de indruk heeft dat Ali B „achteloos misbruik maakte van zijn status als bekende rapper en artiest om seksuele handelingen bij vrouwen af te dwingen“.

Schrijverskamp

De rapper, presentator en voormalig platenlabelleigenaar kreeg vorig jaar zomer een gevangenisstraf van twee jaar opgelegd. De rechtbank in Haarlem achtte bewezen dat Ali B in 2018 de indertijd twintigjarige vrouw Naomi verkrachtte op een schrijverskamp in Heiloo, en Ellen ten Damme in 2014 pogde te verkrachten tijdens een opnamedag van het televisieprogramma Ali B

en de Muziekkaravaan (AVRO-TROS).

Volgens het hof is in het geval van Ten Damme sprake van een „voltioede verkrachting“ en niet een poging daartoe, omdat ze zei dat de rapper „een beetje bij haar naar binnendrong“.

De toenmalige partner en manager van de zangeres verklaarde dat Ten Damme als een „zombie“ terugkeerde van het programma en vertelde dat ze door de rapper was „besprongen“. Die verklaring diende als steunbewijs.

Steunbewijs ontbreekt

Naomi en zangeres Jill Helena deden aangifte van twee aanrandingen, maar volgens de rechtbank in Haarlem ontbrak voor die beschuldigingen steunbewijs. Dat vindt het hof ook. De rechtbank noemde

Ali B gaat in cassatie tegen de uitspraak bij de Hoge Raad. Tot die tijd hoeft hij niet naar de gevangenis

de getuigenissen van de vrouwen geloofwaardig.

Het hof hield ook rekening met de media-aandacht voor de strafzaak. Ali B stelde eerder dat hij veel last had van de publiciteit, zakkelijk en privé.

Volgens het hof had de bekende Nederlander kunnen verwachten dat zijn daden tot „verontwaardiging in de samenleving zouden leiden“. Bovendien zocht Ali B zelf de publiciteit, brengt het hof in herinnering. De straf viel daarom niet lager uit.

De rapper gaat in cassatie tegen de uitspraak bij de Hoge Raad, meldt persbureau ANP. Zolang die procedure loopt, hoeft Ali B niet naar de gevangenis.

REPORTAGE SEELIGPARK IN BREDA

In Breda is het eerste rookvrije park geopend, gehandhaafd wordt er niet

Hoewel handhaving uitblijft, vinden ouders het prettig voor hun kinderen. „Zo houden we ze zo veel mogelijk uit de rook.”

Pim van der Hulst

BREDA

Een glijbaan, trampoline en een voetbalveld: kinderen uit Fellenoord, een volkswijk in het centrum van Breda, hebben voor de klassiekers gekozen. Ze mochten tekenen wat ze graag zouden zien in het Seeligpark, dat woensdag in hun buurt werd geopend. Hun schetsen hangen nu op twee prikborden op een binnenplaats in het park, grenzend aan veertien oude officierswoningen, die 'de witte huisjes' worden genoemd door Bredanaars.

Zoals Jan van Overbeek (60), die met vrouw en kinderen de opening van het park bijwoont. Dat het oud-oeffenterrein voor militairen ooit toegankelijk zou worden, had hij nooit gedacht. Eén keer mocht hij door de hekken, toen hij veertig jaar geleden werd gekeurd voor militaire dienst. Fysiek was alles in orde, hij werd uitgeloot. In die tijd rookte Van Overbeek nog. Stoppen is lastig, weet hij maar al te goed. Na talloze pogingen lukte het twintig jaar geleden. Hij hoopt dat zijn dochter (7) en zoon (6) er nooit aan beginnen.

In het Seeligpark mag niet meer worden gerookt. Bij een van de ingangen staat een bordje met 'Dit terrein is rookvrij', daaronder 'Op weg naar een rookvrije generatie'. Weer daaronder hangt een tweede bordje, met 'Rookvrij is ook vapevrij'. Dit moet het eerste rookvrije park van Nederland worden.

Het gaat om een nadrukkelijk verzoek, het betreft geen rookverbod. Breda kan ook geen boetes uitdelen aan rokers, ook al had wethouder Arjen van Drunen (Volksgezondheid, GL-PvdA) die mogelijkheid graag gehad. „Maar dat kan niet. Een heel blik juristen heeft ernaar gekeken.” Dus gaat Breda niet handhaven.

Er is nu nog weinig groen

Streven naar een rookvrij park is een volgende stap voor Breda. Op 440 speelplekken mag al niet meer worden gerookt. Ook bij tientallen bushaltes, de eerste bij het Amphibia Ziekenhuis, is het niet meer toegestaan. Hetzelfde geldt voor meerdere sportcomplexen.

De kans om een park rookvrij te verklaren, deed zich voor toen Breda het voormalig oefenterrein met de Seeligkazerne kon overnemen van defensie. In een nieuw park krijgen rokers niet het gevoel dat ze iets wordt afgenomen, redeneerde Van Drunen, waardoor een nieuwe sociale norm kan ontstaan. En dichtbij ligt het Valkenbergpark, het grootste van Breda, een alternatief voor rokers. „We willen rokers niet verketteren.”

Of het Seeligpark veel bezoekers trekt, moet worden afgewacht. Nu heeft het nog weinig groen: de brede paden zijn be-



Bij de opening in Breda van Nederlands eerste rookvrije park in Breda krijgen bezoekers een rondleiding. Omwonende Nadine Bol (middelste foto) is er met haar dochters Veda (links) en Isra. FOTO'S JOHN VAN HAMOND

straat met klinkers, de oude defensiegebouwen staan leeg achter prikkeldraad en lappen grond werden pas onlangs ingezaaid. Er moet voor iedereen ruimte komen - van sporters tot mensen die picknicken, klinkt het op de opening.

Maar wat de gemeente betreft niet voor rokers, weet omwonende Nadine Bol (38). „Dat druist een beetje in tegen een park zonder regels.” Of niet roken kan worden afgedwongen, betwijfelt Bol. „Ik kan het me eigenlijk niet voorstellen. Maar het zou fijn zijn als het uit zichzelf wel gaat werken.”

Bol, in het park met dochters Veda (5) en Isra (2), rookt zelf niet. Streven naar een rookvrij park juicht ze toe. „Dan houden we zoveel mogelijk die kids uit de rook.” De norm is al flink verschoven, stelt Bol. In 2004 werd het recht ingevoerd op een rookvrije werkplek. In 2020 volgde het verbod in de horeca. Ook steeds meer terrassen worden rookvrij.

In Nederland is geen precedent. Parijs verbood in 2018 roken in zes stadsparken, met succes. Een jaar later werd dat aantal opgehoogd naar 52. Vorig jaar werd in Frankrijk een landelijk verbod ingesteld in openbare parken, bij scholen, rondom zwembaden en op stranden. Steeds meer kustgemeenten verklaren hun stranden rookvrij.



We willen rokers niet verketteren

Arjen van Drunen wethouder Volksgezondheid

Het aantal volwassen rokers in Nederland blijft dalen. In 2014 ging het om een kwart, in 2025 om bijna één op de zes, blijkt uit cijfers van het Trimbos-instituut. Maar jongeren vaped steeds meer. Bijna 70 procent van de jongeren die maandelijks vaped, rookt ook sigaretten.

Dat maakt de noodzaak voor rookvrije plekken groter, vindt wethouder Van Drunen. Toch had hij meer kritiek verwacht over het rookvrije Seeligpark, hij kreeg per mail vooral veel positieve reacties. Twee derde van de Nederlanders vindt een plek gastvrij als hij rookvrij is, stelde een onderzoeksbureau, in opdracht van het initiatief Rookvrije Generatie van de Hartstichting, het Longfonds en KWF.

In Utrecht vroegen zes lokale partijen om het voorbeeld van Breda te volgen, door een park rookvrij te maken. Dat is niet reëel, antwoordde het gemeentebestuur. Niet alleen vanwege de norm, ook omdat rokers bij ingangen zouden gaan staan. Volgens het Utrechtse bestuur kan een rookverbod zelfs averechts werken: als niemand zich daaraan houdt, zouden ook andere rookvrije plekken niet serieus worden genomen.

Vier het voorjaar met de mooiste aanbiedingen

BATAVIA Drukreiniger

Adviesprijs fabrikant 159,97
99,-

- Complete set met accu voor reinigen van fietsen, auto's en tuinmeubilair
- Krachtige druk van 22 bar verwijdert hardnekkig modder zonder risico op lakbeschadiging
- 5 sproeistanden: stel in voor zware taken of een zachte besproeiing van de tuin

BATAVIA Onkruidborstel set

Adviesprijs fabrikant 169,-
119,-

- Werelds meest effectieve onkruidborstel
- Ideaal voor het verwijderen van onkruid en mos uit voegen
- Onkruid verwijderen zonder rugpijn, pijnlijke knieën, blaren en vermoeidheid

BATAVIA Super snoeisets

Adviesprijs fabrikant 179,-
139,-

- Alles-in-één set voor elke snoeiklus
- Compacte Nexxus zaagt hout tot 11 cm dik met één hand
- Brushless takkenschaar knipt moeiteloos door takken tot 28 mm

BATAVIA Twinbrush reinigingsborstel

Adviesprijs fabrikant 199,-
179,-

- Complete set met 2Ah accu, 2.4a oplader, 3 borstels, zeepdispenser en verlengsteel
- Krachtige accu reinigingsborstel, gepatenteerde 2-in-1 borstels die in tegengestelde richting van elkaar draaien
- Brushless motor, voor de best mogelijke schoonmaakresultaten en prestaties

AENO Draadloze steelstofzuiger

Adviesprijs fabrikant 206,-
139,-

- Eén apparaat voor zowel vloer- als meubelreiniging
- Super krachtig: 530 Watt en 28 Kpa en tot 60 minuten werktijd
- Vier zuigstanden & automatische stofdetectie

BATAVIA Maxxbrush multi-borstel

Adviesprijs fabrikant 199,-
149,-

- Draadloze vrijheid voor flexibel reinigen van terrassen en patio's
- Aansluiting voor tuinslang voor effectievere reiniging met water
- Optioneel te gebruiken als onkruidborstel met extra accessoires





Links: Het pand in Roosendaal waar NForce tot voor kort in gevestigd was. Rechts: Op het adres van NForce staat op de buitenwand Eurofiber. FOTO'S MERLIN DALEMAN

VERKRACHTINGSPORNO

Website extreme 'drogeerporno' draait op servers in Nederland

Op Motherless.com staan duizenden video's van seks met 'slapende' vrouwen. Gebruikers wisselen tips uit voor het drogeren en verkrachten van partners. De site draait bij NForce in Roosendaal, eerder hostingbedrijf van beelden van kindermisbruik.

Georgia Oost, Rik Wassens en
Carola Houtekamer

AMSTERDAM

Wat mannen Gisèle Pelicot hebben aangedaan - haar echtgenoot drogeerde de Franse vrouw en leende haar uit voor verkrachting - is geen bizarre, onwaarschijnlijke uitwas. Het is een genre. Wie op internet pornografische beelden zoekt met termen als 'asleep' of 'sleeping', stuit op een omvangrijke verzameling video's van mannen die seks hebben met (schijnbaar) bewusteloze vrouwen of meisjes.

Een beruchte vindplaats voor dit genre is Motherless.com, een pornosite die op Nederlandse servers draait, zo blijkt uit onderzoek van NRC. De eigenaar van het hostingbedrijf, Nforce in Roosendaal, biedt bovendien via zijn eigen buitenlandse bv's al ruim een decennium zijn diensten aan de site aan.

Onder de kop 'onthulling van een wereldwijde verkrachtingsacademie' publiceerde de Amerikaanse nieuwswaarder CNN eind maart een groot onderzoek naar de site, die naar schatting maandelijks tientallen miljoenen bezoekers trekt. Op de site staan duizenden video's van seks met bewusteloze vrouwen en gebruikers wisselen er tips uit voor het drogeren en verkrachten van partners. Op sommige beelden zijn - zeer waarschijnlijk - minderjarige slachtoffers te zien. Seks met een onmachtig of bewusteloos persoon geldt in Nederland als verkrachting, waarop maximaal twaalf jaar cel staat.

Motherless begon in 2008 als 'reguliere' pornosite. In een Amerikaanse rechtszaak over auteursrecht beweerde eigenaar en beheerder Joshua Lange in 2018 dat hij zeven dagen per week de beelden controleerde die bezoekers op zijn site zetten, wel dertig- tot

veertigduizend per dag, zei hij. Alle beelden van kindermisbruik en bestialiteit en alles wat het auteursrecht schond, verwijderde hij subiet, vertelde hij de rechter, alleen legale inhoud stond hij toe.

De zelfverklaarde ijver van Lange kon niet voorkomen dat Motherless alsnog volliet met illegaal beeldmateriaal. Er kwamen duizenden claims van partijen die op de site hun auteursrecht geschonden zagen. En bezoekers konden er CSAM vinden, *child sexual abuse material*, zo blijkt onder meer uit Amerikaanse rechtszaken. Inmiddels is de site ook een bekende vindplaats voor het genre waar de zaak-Pelicot om draait: seks met bewusteloze vrouwen.

De site functioneert als gemeenschap. Leden kunnen groepen vormen en via fora met elkaar communiceren. Sommige groepen die gewijd zijn aan seks met gedroegde of „slapende” vrouwen, tellen duizenden leden. Direct zoeken op termen als 'asleep' kan op de site niet meer, maar de beelden - duizenden filmpjes - zijn via een omweg alsnog te vinden. Op de fora wisselen de leden tips uit over medicatie, drugs en dosering. Ze dienen bij elkaar verzoeken in voor seksuele handelingen die ze willen zien en vragen op welke sites meer van dit soort beelden staan. Sommige mannen zeggen hun eigen partners aan te bieden.

Motherless.com belooft per view. Credits kunnen omgezet worden in geld. Met genoeg credits kunnen gebruikers zich ook video's van anderen toe-eigenen, te worden beloond als die veel worden bekeken.

De video's lijken op elkaar. Vrouwen liggen in onnatuurlijke houdingen op bed, bank of op de grond. Kleren zijn opzijgeschoven of uitgetrokken. Soms zijn objecten in hun mond gestopt of beledigende teksten op hun lichaam geschreven. Sommige gebrui-

kers trekken voor de camera het ooglid van de vrouwen op of ze slaan hen in het gezicht om aan de kijkers te tonen dat ze daadwerkelijk zijn gesedeerd.

Op een deel van het materiaal is niet in te schatten of de slachtoffers meerderjarig zijn, ze ogen zeer jong. Bij enkele video's is duidelijk dat de bewusteloosheid wordt gespeeld of dat de vrouw toestemming geeft voor de seks. Bij het overgrote deel van de video's is dat onduidelijk.

Dubieus klantenbestand

Ook Nederlandse mannen delen actief beelden van seks met vrouwen die (schijnbaar) bewusteloos zijn. NRC vond gebruikers die zichzelf en de vrouwen in hun video's als Nederlander omschrijven. Ze hebben Hollands klinkende gebruikersnamen met 'frikandel' of 'paasei' erin, en noemen Nederlandse woonplaatsen. Er zijn Nederlandse groepen op de site, waar in het Nederlands video's worden becommentarieerd. Er gaan in deze groepen tientallen van dit soort video's rond.

Over Motherless kwamen tal van meldingen binnen

Afgelopen februari legde de Britse telecomtoezichthouder Ofcom de huidige eigenaar van Motherless, het bedrijf Kick Online Entertainment S.A., een boete van 800.000 pond op. Die was voor gebrekkige leeftijdscontrole van bezoekers op de pornosite, naar de inhoud van de beelden had de toezichthouder niet gekeken. Na de boete en de reportage van CNN riepen Britse parlementariërs en ngo's op tot het blokkeren van de site. Activisten spoorden hun volgers op sociale media aan om het hostingbedrijf aan te schrijven. CDA-Kamerleden vroegen aan minister David van Weel of justitie geen Nederlandse gebruikers kon opsporen, en of dit materiaal ook op Nederlandse servers te vinden is.

Ja, dus. Motherless is al jaren klant bij NForce in Roosendaal, dat tegen betaling serverruimte en internettoegang voor de site regelt. NForce staat bekend als bedrijf met een dubieus klantenbestand. Extreemrechtse websites vonden er onderdak, zo bleek uit eerder onderzoek van NRC. In 2020 stelde TU Delft, op initiatief van toenmalig minister van Justitie Ferd Grapperhaus, een lijst op van Nederlandse hostingbedrijven waar het meeste kinderpornografische materiaal was aangetroffen. NForce stond met stip op nummer één.

Band NForce en Motherless

In een gesprek met NRC over de uitkomst van dat onderzoek, verweerde de toenmalig operationeel manager zich. Wat een klant precies doet op z'n gehuurde servers is wettelijk gezien niet de verantwoordelijkheid van het hostingbedrijf, zei hij. „Het is net als met een auto op de snelweg waarmee een ramkraak wordt gepleegd. Is de autoverhuurder aansprakelijk? Of de snelweg? Kijk, wij hosten zelfniks, we verhuren alleen serverruimte.”

Dat is zo. Strafrechtelijk is een hostingbe-

drijf moeilijk aan te pakken op illegale inhoud die klanten verspreiden. De branche sprak wél onderling af dat dergelijk materiaal - als het gemeld wordt - binnen 24 uur verwijderd moet worden. Pas als zulke verwijderverzoeken herhaaldelijk niet worden opgevolgd, kunnen sancties volgen, zoals een boete van de Autoriteit online Terroristisch en Kinderpornografisch Materiaal (ATKM).

Maar een bedrijf kan ook zelf kiezen wie het als klant wil aannemen.

Uit gesprekken, documenten en openbare registers blijkt dat de band tussen NForce en Motherless ver teruggaat. De huidige directeur en eigenaar van NForce is de Israëliër Simon Shlomi Elimeleh. Hij biedt al meer dan tien jaar diensten aan Motherless aan.

In 2018 nam Elimeleh met zijn Bulgaarse bedrijf Vnet hostingbedrijf NForce over en werd hij directeur in Roosendaal. Het personeel was verbaasd. Ze kenden Elimeleh wel - als klant. Hij nam al jaren serverruimte af bij NForce, die hij weer als een soort huurbaas onderverhuurde aan zijn eigen klanten.

Dat deed hij via een andere bv, zijn Israëliëse internetbedrijfje Securest, dat klantnummer 319 in de administratie kreeg. Een van Elimelehs huurders draaide pornosite Motherless op de servers van NForce. Het Israëlische bedrijfje van Elimeleh hielp bij de hardware en de instellingen en regelde de re-

Meldingen

Kinderpornografisch materiaal op Motherless.com

Het Meldpunt Kinderporno van stichting Offlimits

ontving dit jaar 142 meldingen over video's op Motherless.com. In 25 gevallen ging het inderdaad om kinderpornografisch materiaal, zo laat het expertisebureau rond online misbruik donderdag aan de NOS weten.

Directeur Robert Hoving zegt tegen de omroep

dat zowel Motherless.com als hostingbedrijf NForce snel reageren op verwijderverzoeken. „Maar bij zoveel signalen lijkt het ons dat er genoeg reden is voor een toezichthouder om hier grondig naar te kijken.” De video's achteraf verwijderen vindt hij onvoldoende. „Waar rook is, is vuur. Juist dan moet worden onderzocht of het huidige wettelijke kader wel volstaat om dit soort ernstige schendingen aan te pakken.” Hoving: „Het instandhouden normaliseert problematisch gedrag richting vrouwen en creëert de mogelijkheid voor daders om nieuwe slachtoffers te maken.”

gistraties voor de pornosite.

Het personeel van NForce had werk aan de site. Over Motherless kwamen tal van meldingen binnen van illegaal materiaal, waaronder kinderporno. In Amerikaanse juridische stukken werd de site als „een bekende kinderpornosite” aangemerkt. Tegen de beheerder van de site werd in de VS een rechtszaak over auteursrecht aangespannen.

Het was allemaal geen reden voor Elimeleh om Motherless af te stoten. Zijn eigen bv, inmiddels gevestigd in Bulgarije, biedt nog steeds diensten aan de site aan, en zijn Nederlandse hostingbedrijf NForce ook. De onthullingen van CNN over wat op de site te vinden was, veranderden dat niet.

Besluiten op basis van wetten

Elimeleh beantwoordt de vragen van NRC schriftelijk. Motherless.com is inderdaad klant van Securest en van NForce, schrijft hij, en hij ontkent niet dat dit beide zijn bedrijven zijn. Hij benadrukt dat hij, noch zijn bedrijven zich bemoeien met de inhoud of het beheer van de pornosite. „Deze verantwoordelijkheid ligt uitsluitend bij de beheerder van de site.”

Op de vraag waarom hij, ondanks de dubieuze reputatie, de stroom klachten en de berichtgeving van CNN, al jaren Motherless aanhoudt als klant, zegt hij dat „NForce be-

grijpt dat online discussies zorgen kunnen oproepen over bepaalde websites en de inhoud daarop”, maar dat NForce als „infrastructuurprovider geen besluiten neemt op basis van publieke opinie, maar op basis van wetten, regels en contracten”. Het bestaan van klachten en rechtszaken biedt in zichzelf „geen juridische grond” om klanten weg te sturen, schrijft hij. Over de moraliteit van het aanhouden van deze klant zegt hij niks.

NForce eist dat klanten correct reageren op meldingen van misbruik en illegale inhoud tijdig weghalen, schrijft Elimeleh, als die meldingen „volgens de juiste kanalen” zijn ingediend.

Twee weken geleden riep de Amerikaanse politieke activist Maya May volgens via Instagram op om massaal Motherless te rapporteren bij NForce, en het bedrijf te wijzen op het onderzoek van CNN.

Eén volger deed dat, en deelde het antwoord dat ze op haar mail kreeg online. Het antwoord kwam van de vriendin van Elimeleh, die bij NForce meldingen over illegale beelden op sites van klanten afhandelt. „Uw bericht voldoet niet aan de standaarden van een geldige melding volgens de wet”, schreef ze. Zonder exacte beschrijving waarom de inhoud illegaal is, de exacte vindplaats van het materiaal en een verklaring dat de melding klopt, kon NForce geen actie ondernemen.

Advertentie

Stel je vragen aan onze correspondenten!

NRC
CORRESPONDENTEN-
AVOND



Koop nu je tickets op nrc.nl/correspondentenavond

Dinsdag 2 juni
Pakhuis de Zwijger

Eens in de twee jaar komen de ruim twintig correspondenten van NRC tegelijk naar Nederland. Ter gelegenheid hiervan organiseert NRC een bijzonder programma in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam. Wil je weten hoe onze correspondenten verslag doen over landen waar journalisten niet welkom zijn? En hoe je als journalist opereert in een wereld die bol staat van de desinformatie? Stel je vragen aan onze correspondenten.

nrc



Ondervoed: de vijf maanden oude baby Remzi Bahara uit Gaza, in februari dit jaar. FOTO MOHAMMED Y. M. AL-YAOUBI/ANADOLU/GETTY IMAGES

GAZA

Voedseltekorten 'verwoestend' voor zwangere vrouwen

Ruim 90 procent van de baby's van moeders die ondervoed waren, werd te vroeg geboren, stelt Artsen zonder Grenzen

Anikó de Geest

AMSTERDAM

Voedseltekorten in Gaza hebben een „verwoestende invloed“ op zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven en pasgeborenen kinderen. Dat schrijft Artsen zonder Grenzen (AzG) in een donderdag gepubliceerde analyse. Van eind 2024 tot begin dit jaar hield de organisatie medische gegevens van Palestijnen bij in vier gezondheidsfaciliteiten verspreid over Gaza.

Ruim 90 procent van de baby's van moeders die zelf ondervoed waren, werd te vroeg geboren, stelt AzG. De kans op overlijden was twee keer zo groot als bij moeders die niet ondervoed zijn. Ook kreeg volgens de organisatie een groot aantal ondervoede moeders

een miskraam, „hefve stress“ speelde daarbij een rol.

„De ondervoedingscrisis is volledig gefabriceerd“, stelt Mercè Rocaspana, medisch contactpersoon bij AzG. De tekorten aan voedsel en schoon water worden volgens AzG veroorzaakt door een „blokkade van essentiële goederen en aanvallen op civiele infrastructuur, waaronder medische faciliteiten“ door Israël. Israël weert al langere tijd meerdere internationale hulporganisaties uit Gaza, zoals Oxfam Novib en Save the Children. Ook voedseltransporten van ngo's die Gaza wel binnen mogen, worden door Israël beperkt. Dat heeft volgens AzG „drastische gevolgen“. „Voor de oorlog kwam ondervoeding in Gaza nauwelijks voor“, zegt Rocaspana.

Artsen zonder Grenzen roept Israëlische autoriteiten en bondgenoten, waaronder de Verenigde Staten, op om „onmiddellijk“ en „ongehinderd“ noodzakelijke hulp in Gaza te faciliteren. Zo moeten „respectabele niveaus van gezondheid, voeding, en waardigheid“ worden „hersteld“.

VELUWE

'Springstof oorzaak brand'

AMSTERDAM

De grote natuurbrand die vorige week woedde op het Artillerie Schietkamp (ASK) op de Veluwe is ontstaan door een oefening met springstof. Dat concludeert de Koninklijke Marechaussee donderdag na het afronden van een feitenonderzoek. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor strafbare feiten.

De eenheid die de oefening uitvoerde had deze „correct aangevraagd“ en ook het „springplan“ was vooraf goedgekeurd door de autoriteiten,

aldus de marechaussee, die binnen militaire terrein de politietak op zich neemt en dus het onderzoek uitvoerde.

Het aannemelijkste scenario is dat tijdens het springen van de mijnen „gloeiend hete deeltjes, zoals glasvezelresten van oudere mijnen en resten van de gebruikte brandfakkels“ uit de springkuil zijn geslingerd, schrijft de KMar.

Dronebeelden zouden dit scenario ondersteunen. „Direct na de ontploffing ontstonden er op verschillende plekken rondom de springput brandhaarden.“ (NRC)

ONTCIJFERD

Opvallende getallen en verhelderende visualisaties: in *Ontcijferd* kijkt NRC door een databril naar de wereld om ons heen.

Een kwart van de natuurbranden begint op een militair oefenterrein

April is de droogste maand. Daarom vinden er ook juist dan de meeste natuurbranden plaats. Dit jaar viel er zelfs uitzonderlijk weinig regen in april.

Door **Wouter van Loon** en **Yordi Dam**

Regen, eindelijk regen! Toen vorige week de eerste druppels vielen, slaakten veel mensen een zucht van verlichting. In een week tijd waren door heel Nederland tientallen natuurbranden ontstaan, op sommige plekken vloog de heide meerdere keren per dag in de fik. De natuur was gortdroog; er viel in heel april gemiddeld over Nederland maar 8 millimeter regen. Normaal gesproken valt er zo'n 40 millimeter.

Die buien bieden direct verlichting. Vorige week waren er op het hoogtepunt dertig meldingen van natuurbranden per dag, blijkt uit gegevens die worden verzameld door het Nederlands Instituut Publieke Veiligheid (NIPV). Deze week zijn het er nog maar een handjevol.

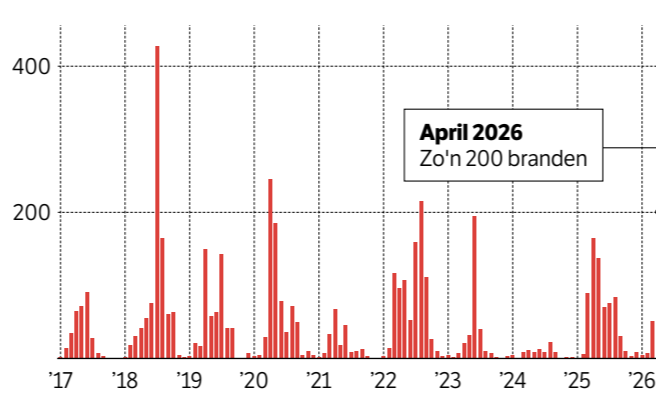
Maar het gevaar is nog niet overal geweken. In onder meer Brabant en in de veiligheidsregio in Den Haag geldt nog altijd 'Natuurbrandrisico Fase 2'. Dat betekent dat er een grote kans is op een natuurbrand en de brandweer sneller zal uitrukken met groot materieel om te voorkomen dat een klein brandje uitgroeit tot een grote vreeszie. In andere regio's is de risico-inschatting wel naar beneden bijgesteld.

Natuurbranden komen in Nederland vaak voor in het voorjaar. „Het weer is de belangrijkste factor“, legt Edwin Kok uit. Hij is Landelijk Coördinator Natuurbrandbeheersing bij het NIPV. „April is sowieso de droogste maand van het jaar. Ook zijn open terreinen, waar grassen of heide groeien, tot april van nature droog omdat de sapstromen nog niet op gang zijn gekomen. Dat is brandbaar spul.“ Die combinatie is de reden dat natuurgebieden juist in april extra kwetsbaar zijn voor natuurbranden.

Afgelopen maand verzamelde NIPV 201 meldingen, al zijn de cijfers nog niet definitief en wordt het aantal waarschijnlijk wat naar beneden bijgesteld. Dat waren er veel, maar niet uitzonderlijk veel, zoals in de droge, hete zomer van 2018. Toen waren er dubbel zoveel branden, al bleven heel grote branden toen uit.

Wél uitzonderlijk waren de laatste dagen van april, waarin er elke dag tientallen nieuwe branden per dag ontstonden. Kok was blij dat de regen niet nóg langer op zich liet wachten. „Dan hadden we andere maatregelen moeten nemen. Welke precies? Dat is voor ons ook ontgonnen gebied.“

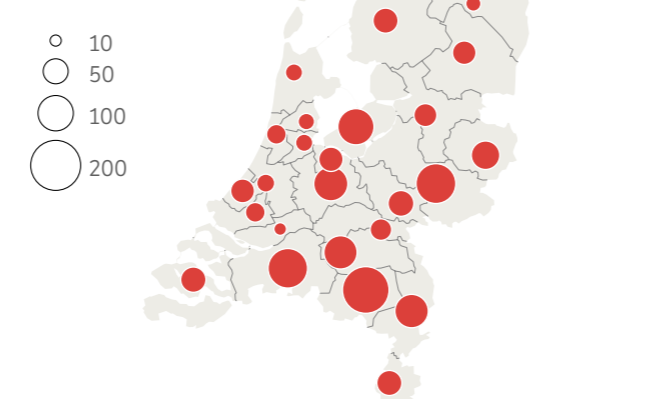
Aantal natuurbranden in april uitzonderlijk hoog
Aantal geregistreerde natuurbranden in Nederland, per maand*



Afgelopen jaren meeste natuurbranden in delen van Noord-Brabant en Gelderland

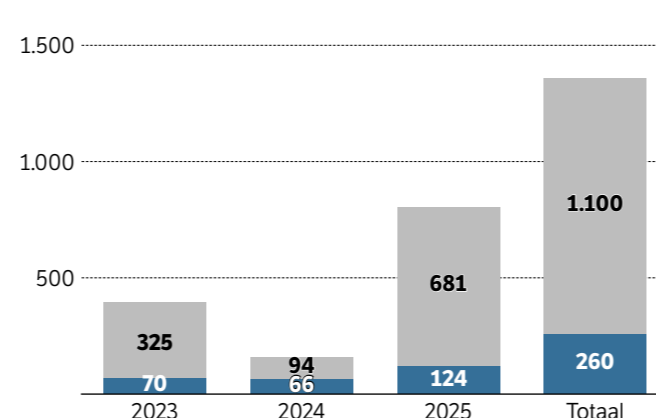
Aantal geregistreerde natuurbranden per veiligheidsregio, 2023 t/m april 2026

Aantal branden



Ongeveer een kwart van de branden begon op een militair terrein
Aantal geregistreerde natuurbranden naar locatie van ontstaan

■ Begonnen op militair terrein ■ Overige natuurbranden



NRC 080526 / YD / Bron: NIPV / *De maandcijfers over 2026 zijn voorlopig en worden mogelijk nog naar beneden bijgesteld

In die paar dagen gingen al flinke oppervlaktes in vlammen op. Normaal gesproken zijn verreweg de meeste natuurbranden niet groter dan een hectare, een brand van groter dan 10 hectare komt maar een paar keer per jaar voor.

Maar de grootste brand van afgelopen week, bij een militair oefenterrein op de Veluwe bij 't Harde, omsloeg ruim 400 hectare, blijkt uit een analyse van satellietbeelden door de Wageningen Universiteit. Ook Brabant en Limburg stonden tientallen hectaren in brand.

Hoe de branden ontstaan

wordt niet bijgehouden. Maar Kok weet: „Het grootste deel van de branden ontstaat door menselijk handelen, bewust of onbewust.“ Hij ziet het in de patronen van de data over de branden die het NIPV verzamelt. „In sommige natuurgebieden is veel vaker brand dan in andere.“

Relatief veel branden ontstaan op militair terrein: in de afgelopen jaren was dat ongeveer een kwart. De oefenterreinen liggen vaak op de open velden die in het voorjaar kwetsbaarder zijn, zegt Kok - daar ontstaat sneller brand.

Lokale verkiezingen in het Verenigd Koninkrijk



DUXFORD

Twee Britten brengen bij een mobiel stembureau hun stem uit bij de lokale verkiezingen in Thriplow en Heathfield, nabij Duxford, in het oosten van Engeland. De lokale verkiezingen die donderdag werden gehouden, zullen naar verwachting Labour-premier Keir Starmer verder onder druk zetten en de opkomst van populistische partijen aan zowel de rechter- als linkerkant laten zien. Peilingen wijzen op een verlies van rond de 1.800 zetels voor Labour.

FOTO CHRIS RADBURN/AFP

CYBERCRIME

Hack bij onderwijssoftware Canvas is 'gigantisch'. Hoe groot is de schade?

Collectief Shinyhunters hackte eerder Odido. Het zou nu gegevens van 275 miljoen studenten hebben buitgemaakt.

Pim Molenaar

AMSTERDAM

Ethisch hacker en beveiligingsonderzoeker Sijmen Ruwhof moest „wel even slikken“, toen hij eerder deze week vernam dat de onderwijssoftware Canvas is aangevallen door hackerscollectief Shinyhunters. Want, zo zegt hij, het betreft een „supergigantisch“ datalek, „een van de grootste wereldwijd“.

Shinyhunters, ook verantwoordelijk voor de Odido-hack, zou gegevens van 275 miljoen studenten hebben buitgemaakt van ongeveer negenduizend onderwijsinstellingen wereldwijd. Ook tientallen Nederlandse instellingen werden gehackt, aldus het collectief, waarvan niet bekend is wie erachter zitten. Op de lijst van Shinyhunters, ingezien door NRC, worden onder andere de Universiteit van Amsterdam, Tilburg University, Avans Hogeschool en Drenthe College genoemd als slachtoffers. Dat wil overigens niet zeggen dat ze daadwerkelijk werden gehackt, want nog niet iedere instelling heeft dat bevestigd.

Op Canvas, een op veel onderwijsinstellingen gebruikte online leeromgeving, staat studiegerelateerde informatie. Instructure, het Amerikaanse bedrijf achter Canvas, heeft maandag laten weten dat onder meer de namen, e-mailadressen, studentnummers en onderlinge correspondentie van studenten, leraren en andere medewerkers werden buitgemaakt.

„Kwantitatief indrukwekkend“
Werden gevoelige gegevens gestolen? Dat valt wel mee, vermoedt Ruwhof. Hij noemt de hack vooral kwantitatief indrukwekkend. De gegevens lijken hem „niet heel heftig“, maar de onderlinge berichten zijn „mogelijk wel een stuk ernstiger“. Maar, zegt hij: „Mijn vermoeden is dat de gegevens voor het overgrote deel niet gevoelig zijn omdat het een schoolsysteem is.“

Volgens Shinyhunters zou de hack „miljarden“ berichten van studenten bevatten. Bovendien stelt het collectief nog „meer data“ te hebben ontvreemd, zonder dat nader te specificeren. Instructure zelf zegt dat er geen wachtwoorden, geboortedata, identiteitsbewijzen, bankgegevens of andere bijzondere persoonsgegevens zijn gelekt.

Momenteel hebben onderwijsinstellingen vooral hun handen vol aan het informeren van studenten over de roof en het in kaart brengen van de omvang en impact, zo blijkt uit een rondgang van NRC. Een woordvoerder van de Hogeschool Utrecht laat bijvoorbeeld weten dat de instelling zich „zorgen“ maakt,

studenten en medewerkers, die terecht kunnen bij hun eigen universiteit. De instellingen vragen hun studenten „waakzaam te zijn voor mogelijke phishingmails naar aanleiding van het datalek“.

In vele opzichten doet de hack denken aan de Odido-hack van eerder dit jaar, alleen het doelwit is opmerkelijk. Waarom koos Shinyhunters voor een onderwijssoftware-bedrijf?

Dat lijkt volgens Ruwhof een willekeurige keuze, maar dat valt niettemin te rijmen met de werkwijze. Shinyhunters is namelijk „heer en meester“ op het gebied van het „afpersen van bedrijven met datalekken“. En dan vooral van „grote bedrijven die veel persoonsgegevens beheren“.

Volgens de beveiligingsonderzoeker worden vooral bedrijven die dupe die gebruikmaken van Salesforce-software, waarmee klantrelaties worden beheerd. Zowel Odido als Instructure gebruikt dat programma. Naast Salesforce is ook bij een ander systeem van Instructure ingebroken, waar waarschijnlijk de miljarden buitgemaakte berichten in waren opgeslagen, aldus Ruwhof. Grote ver-

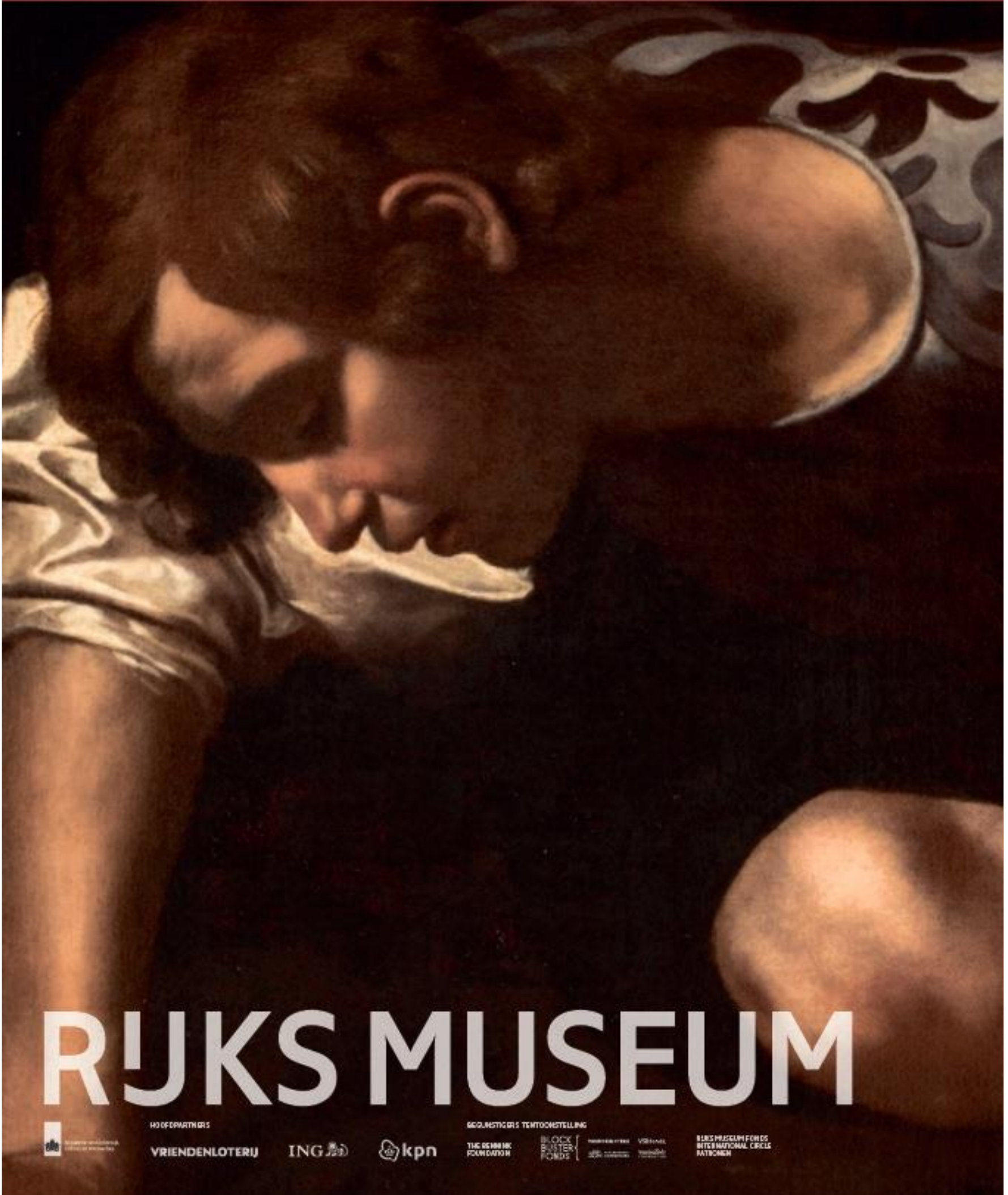
schil tussen de twee hacks is volgens Ruwhof de gevoeligheid van de gegevens.

Verder spoort Ruwhof betrokken partijen aan te onderzoeken wat voor data werden gelekt. „Instructure zegt te weten om wat voor informatie het gaat, maar Shinyhunters stelt dat er meer is“, zegt hij. „Ik zou onderwijsinstellingen aanraden een *datasample* op te vragen bij de hackersgroep, zodat je weet welke informatie precies is gelekt en om hoeveel berichten het gaat.“

Betalen raadt Ruwhof in dit geval af. Hij is „in principe“ tegen het „betalen van criminelen“, waar hij alleen bij hoge uitzondering voorstander van is als de gegevens „supergevoelig“ zijn. Instructure lijkt overigens niet te gaan betalen, vermoedt Ruwhof. Omdat Shinyhunters zich na de oorspronkelijke deadline van 6 mei nu ook tot individuele onderwijsinstellingen heeft gericht, lijkt het hackerscollectief hun heil bij die instellingen te zoeken. Deze hadden tot 7 mei om zich te melden bij de hackers, om te voorkomen dat hun gegevens openbaar zouden worden gemaakt.

6 FEB-25 MEI

METAMORFOSEN

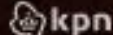
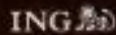


RIJKS MUSEUM



H3 OF PARTHOS

VRIENDENLOTERIJ



SCIENTIFIC GRIS TENTOONSTELLING

THE DENNINK FOUNDATION



VERBODEN TOEGANG

RIJKS PRINCEBISCHOP VAN BRUNSWICK

INTERNATIONAL CIRCLE

RATONNEN

Meer informatie





Rijksmuseum neemt je mee.
Naar verhalen en metamorfosen.
Naar goden in de vorm van dieren.
En verschijningen in de vorm van... jou?
Hier is niets blijvend. Behalve verandering zelf.

RIJKS MUSEUM



HOOPPARTNERS

VRIENDENLOTERIJ

ING

kpn

DEELNEMERS TENTOONSTELLING

THE DENNISE
FOUNDATION

BLOCK
BUIJK
FORDS

REINHOLDT
VAN DER
WALDEN

RIJKSMUSEUM FORDS
INTERNATIONAL ORACLE
PARTNERS

Meer informatie



REPORTAGE Vliegbasis VS in Duitsland

Rondom Ramstein weten Duitsers precies wanneer VS militair in actie komen

De Duitse bewoners rond de Amerikaanse vliegbasis Ramstein denken dat het zo'n vaart niet zal lopen met de troepenreducties. „Ze hebben hier net juist heel veel geïnvesteerd.”

Door **Nynke van Verschuier** Fotografie **Felix Schmitt**



Inwoners van Kaiserslautern op een sportveld terwijl er een Amerikaans vliegtuig van de basis Ramstein overvliegt.



Bedrijfsleider **Anna Stavenow** van Sam Kullman's Diner in Ramstein-Miesenbach (Rheinland-Pfalz).



Veel **diensten en winkels** rondom Ramstein zijn gericht op de Amerikaanse militairen en hun gezinnen.

RAMSTEIN

Het Amerikaanse leger is luideruchtig aanwezig rondom vliegbasis Ramstein in Rijnland-Palts. Om de haverklap stijgen met een diep gebrom grote grijze transportvliegtuigen op. Kinderen die sprintjes trekken op een sportveld in het stadje Ramstein kijken er niet van op. Rondom de basis staan Amerikaanse fastfoodketens en Duitse interpretaties daarvan. Restaurant 'Big Emma' naast de vliegbasis serveert in een 'berghut', gemodelleerd naar Amerikaanse clichés over Duitsland, hamburgers met een diameter van 27 centimeter en pullen bier met mangosmaak. In Ramstein en het naburige Landstuhl werven tandartsen, nagelstudio's, autoverkopers en stripclubs met Amerikaanse kreten en vlaggen.

De Amerikaanse krijgsmacht zit sinds 1952 in Ramstein. Na de Tweede Wereldoorlog was de regio aanvankelijk een Franse bezettingszone, maar met het begin van de Koude Oorlog lieten de Fransen die liever over aan de 'Ami's', zoals de Amerikanen hier genoemd worden. De VS vonden de regio ten westen van de Rijn van strategisch belang en bouwden een hele reeks standplaatsen. De bezetter werd een beschermer.

Sindsdien woonden volgens schattingen zo'n 3 tot 4 miljoen Amerikanen in Rijnland-Palts. Op een website over Duits-Amerikaanse verhoudingen van de stad Kaiserslautern, aan de andere kant van de basis, is een van de eerste onderwerpen hulp voor 'G.I.-kinderen' (van Amerikaanse militairen) die hun vader of grootvader willen vinden.

Het 'onzinkbare vliegdekschip'

Ramstein is uitgegroeid tot de grootste Amerikaanse vliegbasis buiten de VS en wordt ook wel de 'Global Gateway' genoemd of het 'onzinkbare vliegdekschip'. Via Ramstein worden munitie, materieel en militairen verscheept, vooral voor oorlogvoering in het Midden-Oosten. Via Ramstein worden ook droneaanvallen uitgevoerd. Een paar dorpen verderop staat het grootste buitenlandse munitiedepot van de VS. Op het terrein van zo'n 14 vierkante kilometer zijn scholen en kinderopvang, een bowlingbaan en een bioscoop.

In Landstuhl is het grootste Amerikaanse militaire ziekenhuis buiten de VS gevestigd. Soldaten die gewond raken, bijvoorbeeld nu rond de Perzische Golf, krijgen in Landstuhl medische zorg. „Amerikaanse vrouwen kunnen daar op dit moment niet bevallen, die moeten uitwijken naar andere ziekenhuizen in de regio”, zegt de burgemeester van Ramstein, Ralf Hechler, in zijn kantoor. „Het ziekenhuis is in staat van paraatheid.”

Door zulke mededelingen weten de inwoners van het stadje vaak vroeger dan anderen dat een Amerikaanse actie ophanden is. En door het vele vliegverkeer 's nachts. Hechler: „Dan vragen wij ons af: wanneer gaat het beginnen?”

Deze keer begon het op 28 februari met de Amerikaans-Israëliëse aanval op Iran. Bondskanselier Friedrich Merz (CDU) zei vorige week dat de VS worden „vernederd” in Iran. Daarop kondigde president Donald Trump prompt een evaluatie van het aantal militairen in Duitsland aan, die een paar dagen later afgerond was met de conclusie dat er vijfduizend Amerikaanse soldaten minder in Duitsland gestationeerd zullen zijn.

Op dit moment zijn zo'n 36.000 tot

39.000 Amerikaanse militairen in Duitsland, van wie acht- tot negenduizend in Ramstein. De vijfduizend soldaten zullen uit het Beierse Vilseck worden weggehaald, nabij het militaire oefenterrein Grafenwöhr. Volgens Trump is de aftocht uit Vilseck pas het begin, en zullen er nog meer soldaten uit Duitsland vertrekken.

Hypermodern nieuw ziekenhuis

De burgers van Ramstein bleven koel onder die aangekondigde reductie van de troepenmacht, volgens burgermeester Hechler. „De mensen hebben het er niet over omdat ze het niet geloven”, zegt hij. „Er is net een nieuwe *high school* gebouwd voor 90 miljoen dollar. Daar komt nu nog een nieuwe *middle school* bij voor 100 miljoen dollar.” En er wordt voor 1,9 miljard dollar een hypermodern nieuw militair ziekenhuis gebouwd. „De Amerikanen hebben hier in de afgelopen jaren zoveel geïnvesteerd dat hier niet het gevoel heerst dat het Ramstein gaat treffen.”



Voor de regio zijn de Amerikanen evenwel van enorm belang. Volgens Hechler is de Amerikaanse krijgsmacht de derde werkgever in de deelstaat Rijnland-Palts, en verdient de regio jaarlijks 2 miljard euro door de Amerikanen. „Voor deze economisch zwakke regio is Ramstein een zegen geweest.”

Naast de opdrachten voor bouwondernemers en banen voor ondersteunend personeel, besteden de Amerikanen ook veel in het dagelijks leven. Hechler: „Duitsers sparen, Amerikanen geven hun geld uit. In de horeca, maar ook aan Duitse auto's en aan antiek. De meesten zijn zo'n twee tot drie jaar hier, en daarna wordt dat allemaal verscheept naar de VS.”

Door het korte verblijf van de Amerikanen blijft het meeste contact met oppervlakkig. Hechler traint een jeugdvoetbalteam, en ziet de Amerikaanse ouders langs de lijn. „Vooral moeders vinden het prettig hier en voelen zich veilig. Kinderen kunnen spelen op straat, en ouders hoeven zich geen zorgen te maken over wapengeweld.” Over politiek, zegt Hechler, gaat het nooit.

Ieder schroefje komt uit de VS

In Kaiserslautern, door de Amerikanen simpelweg 'K-Town' genoemd, door Duitse inwoners 'Lautern', zitten Mark en Elisa Holle in 'Kullman's Diner'. Het is een echte Amerikaanse *diner*, „ieder schroefje moet uit de VS komen”, zegt bedrijfsleider Anna Stavenow.

Ook Mark en Elisa, een stel van rond de dertig, beginnen over de economische afhankelijkheid van de Amerikanen. „Hier was veel textielindustrie, maar die is natuurlijk allang naar Azië verplaatst. Zonder de Amerikanen zouden we hier echt een groot probleem hebben.”



De burgemeester van Ramstein, **Ralf Hechler**, bij zijn kantoor op het gemeentehuis.

» Duitsers sparen, Amerikanen geven hun geld uit

Ralf Hechler burgemeester van Ramstein

Uit Kaiserslautern komt onder meer de naaimachinefabrikant Pfaff, waar niet veel van over is. Ook is er een noodlijdende Opelfabriek. De verdwijvende industrie, met name in het westen van de deelstaat, wordt gezien als een belangrijke reden voor de winst van de uiterst rechtse Alternative für Deutschland (AfD) bij de deelstaatverkiezingen in maart.

Een vriend van de Holle's verhuurt een woning aan een Amerikaan: „Ze zijn betrouwbaar en je kunt ook een wat hogere huur van ze vragen.” Ver-

der is er niet zoveel contact. „Het is een beetje een eigen community”, zeggen ze terwijl ze afrekenen bij Kullman's. „We komen ze hier tegen, of bij de Mexicaanse restaurants vlakbij de basis. Soms bij het uitgaan raak ik met een paar aan de praat. Verder leven we een beetje langs elkaar heen”, zegt Mark Holle.

Betalen met dollars

In Kullman's kun je ook met dollars betalen. Twee Amerikaanse bezoekers vertrekken net. Met de pers wil geen enkele Amerikaan praten, dat kan hen hun baan kosten. Volgens bedrijfsleider Stavenow komen de meeste mensen voor het ontbijt. „*Pancakes of french toast*, burgers krijg je hier overal.” Volgens Stavenow bestellen de Amerikanen meer dan de Duitsers, vooral meer drankjes, en zijn ze iets minder zuinig.

Stavenow zegt dat er in de laatste maanden al minder Amerikaanse toeloopt was. „Ik denk dat er al minder soldaten zijn dan een jaar geleden.” Ook Stavenow zegt dat het contact met de Amerikanen vaak vluchtig blijft. Via via kent ze mensen die een relatie met een Amerikaan hebben: „Maar zo'n relatie is meestal niet voor de lange duur, want op een gegeven moment worden ze [de Amerikanen] weer verplaatst.”

Mark en Elisa Holle zeggen dat de Amerikanen erbij horen in hun dagelijks leven, maar dat ze niet echt een grote rol spelen. De trans-Atlantische spanningen hebben daar volgens burgemeester Hechler niet echt invloed op: „Veel mensen keuren de wat botte stijl van Trump af. Maar dat verandert niets aan hoe er hier naar de militairen wordt gekeken. Sommige mensen werken al decennia voor de basis.”

Advertentie

nrc webwinkel »

Adviesprijs fabrikant 139,-
99,-



Gratis pioenrozen boekje bij elke bestelling

BLOOMING GOOD

Levensechte bloemen die blijven

- » Topkwaliteit kunstbloemen seizoen na seizoen
- » Keuze uit verschillende boeketten
- » Duurzaam, onderhoudsvrij en allergievriendelijk
- » Ontvang bij elke bestelling een gratis zijden pioenrozen boekje t.w.v. €69

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen uit de nieuwste collectie van Blooming Good. De zorgvuldig samengestelde zijden bloemen vormen samen een kleurrijk boekje dat direct de aandacht trekt. Dankzij de hoogwaardige materialen en verfijnde details ogen de bloemen opvallend realistisch en behouden ze jarenlang hun schoonheid. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Te bestellen met bijpassende vaas. Van het best beoordeelde kunstbloemenmerk.

Bestel nu » nrcwebwinkel.nl/bloemen



Gewapende leden van de Azawad-beweging FLA rijden in pick-uptrucks en op motoren over de luchthaven van Tessalit, vier dagen na de terugtrekking van het Russische Africa Corps. FOTO'S AFP

ANALYSE AANVALLEN MALI

De jihadisten rammelen in Mali weer aan Bamako's poorten

Monsterverbond tussen jihadisten en Toearegseparatisten heeft junta in het nauw gedreven. Het regime is nog kwetsbaarder.



Eva Oude Elferink

DAKAR

Na vier dagen galmende stilte, verscheen Mali's junteleider Assimi Goïta eindelijk op nationale televisie. „Mes chers compatriotes”, sprak hij vorige week dinsdag mat. „Ik richt me tot u op een moment waarop ons land extreem ernstige omstandigheden doormaakt.” Zo ernstig dat Goïta tot die dag onzichtbaar was gebleven. Malinezen, sinds dat weekend gekluisterd aan hun televisies en telefoons, moesten het doen met andere beelden.

Zoals die van aan Al Qaeda gelieerde jihadisten die in pick-ups en op motoren met geweren op de rug ogenschijnlijk ongehinderd de buitenwijken van de hoofdstad Bamako binnenreden. Van separatistische Toearegstrijders die 1.500 kilometer verderop in het noorden de Malinese vlag neerhaalden en die van hun gedroomde staat Azawad lieten wapperen. En van de

brokstoppen van wat het huis van hun minister van Defensie Sadio Camara was geweest, tot een kamikaze-auto daar in de ochtend van 25 april tot ontploffing kwam.

Goïta's dagenlange zwijgen na de grootste reeks aanvallen in Mali in bijna vijftien jaar hielp niet de angst in het land te temperen. Met de bliksemanvallen, simultaan op steden van het zuiden tot het noorden, werden Malinezen teruggeworpen in de tijd. Weer hadden aan Al-Qaida gelinkte groepen de handen ineen geslagen met separatisten uit het noorden. En opnieuw moest daarbij een regime ten val komen.

Coups en nieuwe partners

De vorige keer, in 2012, hield de regering stand, maar zakte het land en de bredere Sahelregio verder weg in een cyclus van geweld van oprukkende jihadisten en buitenlandse interventies. Er volgden coups en nieuwe partners - Franse troepen eruit, Russische huurlingen (eerst van de Wagner Group, daarna hun opvolgers van Africa Corps) erin. En

nu rammelden jihadisten weer aan Bamako's poorten.

Even was er twijfel of zij dit keer wel in hun missie waren geslaagd: van drie kopstukken van de junta bleef het lot in de eerste dagen onduidelijk. De minister van Defensie, die later gedood bleek. Het hoofd van de inlichtingendienst, die gewond zou zijn geraakt (maar zich nog altijd niet heeft laten zien). En junteleider Assimi Goïta, wiens huis ook door de jihadisten was aangevallen. Maar hier was hij weer, levend en wel.

Dankzij het „koele bloed” van hun manschappen was het „kwaadaardige plan” van hun vijand verijdeld, sprak hij zijn landgenoten vorige week toe. „De situatie is onder controle.”

Kenneren zijn niet overtuigd. „Het regime is nóg niet ten val gekomen”, stelt een Malinese analist telefonisch vanuit Bamako (vanwege de golf van arrestaties van critici die sinds de aanslagen plaatsvindt blijft hij anoniem, zijn naam is bij de redactie bekend). „Maar dat is slechts een kwestie van tijd.” Zo rommelt het al langer binnen het leger. Of er komt een tegencoup, voorspelt de analist. „Of de jihadisten nemen het land uiteindelijk over.”

Zeker is dat Goïta's junta, dat met opeenvolgende coups in 2020 en 2021 de macht greep, kwetsbaarder is dan ooit. Hoewel zijn leger met hulp van de Russen de jihadisten van Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin (JNIM) uit Bamako wist te verdrijven, blokkeren hun strijders nu belangrijke toegangswegen naar de stad. Toearegstrijders van het Azawad Bevrijdingsfront (FLA) namen met hun hulp in het noorden al twee steden in.

En ze zijn er nog niet klaar, laat FLA-woordvoerder Mohamed Elmaouloud Ramadane telefonisch weten. „Ons doel is om heel Azawad te bevrijden, alle vijf bestuurlijke regio's in het noorden van Mali.” In al deze regio's zijn ze al aanwezig, stelt Ramadane.

Onduidelijk is hoeveel controle ze daadwerkelijk hebben. Na een vermeend akkoord met de rebellen te zien hoe leden van Africa Corps en het Malinese leger zich uit delen van het noorden terug-

trokken. Daarbij lijken ze zich te herpositioneren in het militair strategische Gao - de volgende noordelijke stad, samen met Timboektoe, waarop de rebellen hun zinnen hebben gezet.

Alarmbellen bij buurlanden

Hoewel geruchten over een op handen zijnde aanval al even rondgingen, evenals over een mogelijke alliantie tussen de jihadisten en Toeareg-rebellen wier facties elkaar in het recente verleden nog bevochten, zeggen ook experts verrast te zijn door de schaal waarop dit uiteindelijk gebeurde. De hoofdrol daarbij was voor JNIM, dat niet alleen de aanval op de hoofdstad leidde, maar ook op 's lands belangrijkste militaire barakken.



Het regime is nóg niet ten val gekomen

Malinese analist

„Het organisatorisch vermogen waarvan ze blij hebben gegeven, evenals de verfijning ervan, met hun gerichte aanvallen op de top-leiders, is verbluffend”, zegt Ibrahim Yahaya Ibrahim, Sahel-analyst bij de International Crisis Group. Daarmee zit de schrik ook elders in de regio er goed in. De afgelopen jaren stootten strijders van JNIM almaar verder door, tot de grens met Senegal en Guinee en zuidelijker naar Benin en Ghana.

Maar het is vooral bij burens Burkina Faso en Niger waar alle alarmbellen zijn afgegaan. Hier waaide het terreurgeweld uit Mali al lang geleden over. Ook bij hen leidde dat tot coups en een breuk met oud-kolonisator Frankrijk, wiens militaire interventies in de Sahel de opmars van JNIM - evenals aan IS gelieerde groepen - niet stopten.

„Ze weten dat als het in Mali gebeurt, het heel waarschijnlijk is dat zij de volgende zijn”, zegt Ibrahim. In Burkina Faso verscherpte de junta terstond de veiligheid rondom de hoofdstad, terwijl in Niger de legertop bij experts informatie probeerde in te winnen. „Ze wilden weten wat JNIM's modus

operandi was om daar lessen uit te trekken”, zegt een analist uit de regio die anoniem moet blijven. „Ze waren echt héél, héél erg geschrokken.”

Ook hun regimes keerden zich tot Moskou, maar tot nu toe zonder veel resultaat. Eerder het tegenovergestelde, stellen experts: de niet zelden wrede tactieken van de Russische huurlingen - en met hen lokale soldaten - met terugkerende beschuldigingen van buitengerechtigde executies, hebben de rangen van groepen als JNIM gestut. In het geval van Mali is het ook wat twee voormalige rivalen bij elkaar heeft gebracht.

„Onze bevolking heeft de laatste jaren allerlei soorten misdaden moeten doorstaan”, zegt Ramadane, woordvoerder van het Azawad Bevrijdingsfront. Hij verwijst naar de Toeareg, een Berbersprekend nomadenvolk uit de Sahara dat in Mali vooral in het noorden leeft. Al decennia komen groepen Toearegstrijders in opstand tegen de machthebbers in Bamako, ijvend voor hun seculiere vrijstaat Azawad.

In 2023, na jaren van relatieve stilte, pakte Toearegstrijders de wapens weer op na confrontaties met de junta. Het Bevrijdingsfront is een recent gevormde coalitie. Hun strijd is politiek, benadrukt de woordvoerder. „Maar zij maken geen onderscheid tussen ons en de terroristen.” Toch sloegen de rebellen in 2012 al eens eerder de handen ineen met de voorlopers van wat nu JNIM is. Dat held niet lang stand: de rebellen werden door de jihadisten, die de sharia willen doorvoeren, verjaagd.

Dat zij nu weer samen werken, noemt de woordvoerder noodzaak. „Soms heb je het te doen met de gek of duivel in je familie. Je moet een oplossing vinden om in hetzelfde huis te wonen.” Zoals akkoord gaan met de invoering van een sharia *light* in de gebieden die ze veroveren. Als hun vijand maar ten val wordt gebracht. En als de Russen, die de rebellen in 2023 nog uit hun de facto hoofdstad Kidal joegen, Mali maar verlaten.

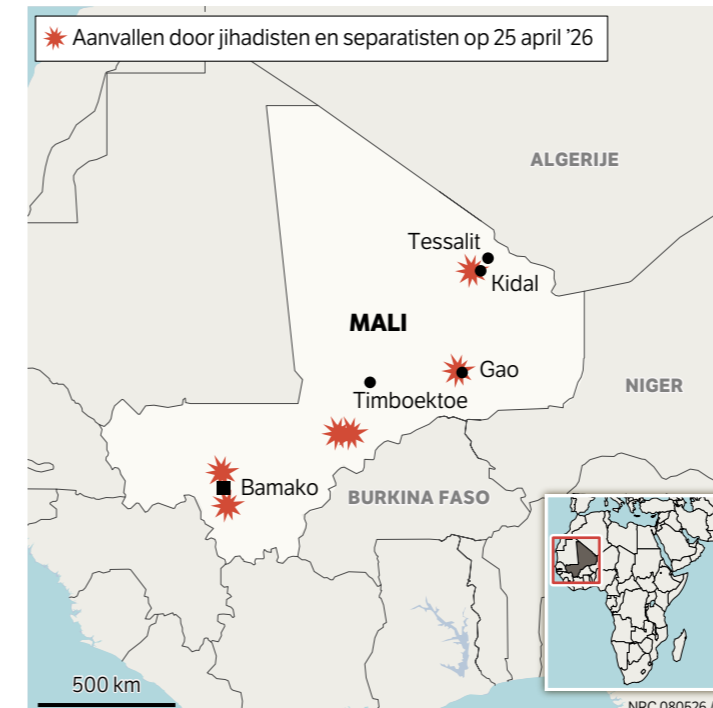
Tot elkaar veroordeeld

Die zijn dat niet van plan, reageerde een woordvoerder van het Kremlin. Een aftocht zou hun reputatieschade alleen maar vergroten, zegt de Malinese analist. Hun aanwezigheid in Mali, met zo'n 2.500 huurlingen, stond juist centraal in Moskou's propaganda waarmee ze zichzelf sinds 2022 door heel Afrika verkopen als alternatief voor het Westen. Vooral aan wankele regimes die hun grip op de macht niet willen loslaten.

Nu is de architect achter hun samenwerking met Mali, minister van Defensie Camara, dood. Toch lijkt Goïta, die zichzelf deze week tot minister van Defensie liet benoemen, niet van plan met ze te breken. Nog voor hij onlangs het Malinese volk toesprak, ontving de junteleider Russische vertegenwoordigers op zijn *presidence*. Op de op X gedeelde beelden vallen vooral de lege stoelen aan Malinese zijde op.

Ze zijn tot elkaar veroordeeld, stelt Ibrahim van de International Crisis Group. Sterker: hij verwacht dat Mali om nog meer Russische troepenmacht zal vragen. „Ik denk niet dat ze veel andere opties hebben als ze snel terrein maar ook vertrouwen willen terugwinnen.”

Grote reeks aanvallen in Mali



BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Vakanties & Reizen

Europa

ONTDEK PRAAG- BUDAPEST- WENEN- SALZBURG v.a. € 495
11 daagse autoreis naar 3 hoofdsteden Europa incl. onblijft 3-4* hotels
www.autoreiswinkel.nl of bel: 020-894 3135

Consumenten

Kunst & Antiek

Wij kopen Antiek Chinees en Japans Porselein
Zoekt u een betrouwbaar adres?
Bel of mail ons.

Bij ons geen gezeur. Directe betaling

Capel&Capel Antiek Porselein
De Zande 43, 8278 AH Kampen
038-3636365 - info@capel.nl
WWW.CAPEL.NL

Duurzaam vergroenen

Groene oase midden in de stad
Daktuinen en -terrassen

ginkelgroep.nl Familiebedrijf sinds 1903

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN GROEPS-CURSUS 675-
2e persoon half geld extra

Voor wie?
✓ Ondernemers
✓ Aanpakkers
✓ Mensen die resultaat willen, geen theorie

Cursusdata vd Valk Breukelen: vrijdag 12 juni en 26 juni
incl. koffie, broodjes en lopend buffet. Gratis parkeren
Aanmelden: 010 519 21 15 of robwessels.nl

Originele reacties cursisten

■ **Heup-operatie**
Ik heb me opgegeven voor de ochtendsessies maar ik kon onverwacht terecht voor een totale heupoperatie. Is nu achter de rug maar nog veel pijn. Als jullie in de toekomst weer die ochtendsessies voor oud cursisten openstellen dan heel graag. Trading gaat overigens buitengewoon goed, alleen nu even rustig aan. Heupje plus Trumpje!?

■ **Winst op het menu**
Ik verdien nu met het daytraden circa 400 euro per week, dat is wat mijn vrouw en ik per week uitgeven voor het dineren.

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden



Vind alle aanbieders op één rij!
BijzondereZaken.nl



De Braziliaanse activist **Thiago Ávila** bij aankomst in de rechtszaal in het Israëlische Ashkelon. Samen met een mede-activist werd hij op 30 april door Israël gearresteerd. FOTO ABIR SULTAN ANP / EPA

PROFIEL **THIAGO ÁVILA** MENSENRECHTENACTIVIST

Ávila wilde hulp voor Gaza, nu zit hij in een Israëlische cel

Onderweg met hulpgoederen naar Gaza werd de Braziliaan Thiago Ávila door Israël opgepakt. Hij ging in hongerstaking.

Nina Jurna

RIO DE JANEIRO

Hallo, ik ben Thiago Ávila, ik ben een Braziliaans staatsburger en als je dit ziet dan is de humanitaire missie naar Gaza aangevallen door Israël." Zo begint een video waarin de Braziliaanse mensenrechtenactivist Thiago Ávila, met een keffiyeh om zijn schouders, vanaf de internationale hulpvloot Global Sumud Flotilla een dringende oproep doet om in actie te komen.

Ávila hield er blijkbaar al rekening mee dat hij samen met de meer dan honderd internationale activisten die op weg waren met hulpgoederen, eten en medicijnen naar Gaza, zou worden opgepakt door Israël. Dat gebeurde op 30 april, voor de kust van Griekenland, in internationale wateren, meer dan duizend kilometer van Israël vandaan.

Nu, bijna een week later, zijn andere activisten die aan boord waren vrijgelaten. Maar Ávila, samen met zijn Spaans-Palestijnse mede-activist Saif Abu Keshkek door de Israëlische autoriteiten opgepakt en in hechtenis genomen, staat terecht voor een Israëlische rechtbank. Contact met zijn familie is verboden. Volgens de Braziliaanse autoriteiten en mensenrechtenorganisaties wordt hij

lichamelijk en geestelijk gemarteld, zit hij in eenzame opsluiting zonder daglicht en is hij inmiddels in hongerstaking gegaan.

Wie is deze vooraanstaande Braziliaanse mensenrechtenactivist en waarom heeft Israël het juist om hem gemunt?

Thiago de Ávila e Silva Oliveira is 39 jaar en afkomstig uit de hoofdstad Brasilia. Hij is getrouwd met psychologe Lara Souza en vader van een tweejarige dochter, Teresa. Ávila zet zich al bijna twintig jaar in voor vrijheid van de Palestijnen en Palestina. Maar sinds vorig jaar begon zijn internationale bekendheid te groeien door zijn deelname aan de eerste Freedom Flotilla. Samen met de Zweedse activist Gretha Thunberg was hij medeorganisator van de internationale hulpvloot en ook toen werd hij - kortstondig - opgepakt door het Israëlische leger. Nu lijkt de situatie ernstiger. Zijn hechtenis - en die van mede-activist Abu Keshkek - is al twee keer verlengd.

Emotionele oproep

Pogingen van de Braziliaanse president Lula da Silva, de Verenigde Naties en van diverse mensenrechtenorganisaties zoals Amnesty International om hem vrij te krijgen, zijn tot nu toe op niets uitgelopen. Israëlische autoriteiten beschuldigen Ávila ervan banden met terroristische organisaties te onderhouden. Ook zou hij „werken voor de

vijand", beschuldigingen die door zijn advocaten stellig worden ontkend. Tijdens de rechtszaak is volgens zijn advocaten niet duidelijk geworden wat de aanklacht tegen Ávila is en welke bewijzen er op tafel liggen.

Een emotionele oproep van Ávila's echtgenote die viraal ging, maakte de afgelopen dagen veel los in Brazilië, net als een brief die Ávila vanuit de gevangenis schreef aan zijn dochtertje. Hierin legt hij uit waarom hij opkomt tegen onrecht. „Onthoud alsjeblieft hoe je

Na de plotselinge dood van zijn moeder, klinkt de roep om Ávila's vrijlating nog luider

vader was, de persoon die voor je zong en gitaar speelde zodat je in slaap kon vallen. Als je groot bent, zal je moeder je ook vertellen dat je vader een revolutionair was en dat hij, zelfs tegenover de meest afschuwelijke figuren ter wereld zoals Donald Trump en Benjamin Netanyahu vastberaden bleef geloven in het bouwen van een betere wereld. Want er is niets gevaarlijker voor jou en voor andere kinderen, dan in een wereld te leven die genocide accepteert", schrijft hij in de brief.

Eerder deze week - vlak nadat de Israëlische rechtbank zijn hechtenis opnieuw had verlengd - overleed Ávila's moeder plotseling. Sindsdien klinkt de roep om zijn vrijlating nog luider, zodat hij bij haar begrafenis kan zijn.

Volledig bezig met activisme

Ávila was niet altijd mensenrechtenactivist. Hij werkte als communicatiespecialist en runde een visumkantoor. Ook was hij jarenlang actief bij de linkse politieke partij PSOL. Nadat hij tevergeefs probeerde genoeg zetels binnen te halen voor het Congres, besloot Ávila zijn politieke ambities los te laten en zich volledig bezig te houden met activisme. Sinds 2023 richt hij zich op hulp voor Gaza, door te pogen met schepen hulpgoederen het gebied in te krijgen.

Hij organiseerde demonstraties in Egypte voor de opening van de grensovergang bij Rafah. Ook bezocht Ávila buurlanden van Israël en daar steun te krijgen voor Gaza en maakt hij deel uit van verschillende regionale solidariteitsorganisaties voor Palestina. Volgens Israëlische media en autoriteiten zou hij banden hebben met Hezbollah en verschillende keren op bezoek zijn geweest bij kopstukken van deze terreurorganisatie in Libanon. Ávila woonde de begrafenis van de door Israël vermoorde Hezbollah leider Hassan Nasrallah bij.

Ook op andere plekken was Ávila actief. In maart organiseerde hij nog een hulpkonvooi vanuit Mexico naar Cuba met schepen vol hulpgoederen en medicijnen voor de Cubanen die sinds de olieboycot door Trump begin dit jaar in een diepe crisis verkeren. Met meer dan een miljoen volgers op de sociale media en groeiende internationale invloed kreeg hij wereldwijd een steeds groter podium.

Ondertussen probeerde Israël hem te stoppen, door een lastercampagne te beginnen. Zonder succes. Ávila sprak vorig jaar nog op een bijeenkomst in Amsterdam ter ondersteuning van de 'The Hague Group'; een coalitie van landen uit het Mondiale Zuiden die zich inzet voor de handhaving van het internationale recht in het Israëlisch-Palestijnse conflict. „Door nu het recht te beschermen kunnen we onszelf later eerlijk in de ogen kijken", zei hij toen.

Zijn aanhouding is een tegenslag voor de groeiende solidariteitsbeweging voor Palestina. De Israëlische autoriteiten geven er een signaal mee af. Net als de Braziliaanse president is ook de Spaanse president Pedro Sánchez al langer zeer kritisch over Israël. Diplomatieke banden verslechteren in rap tempo. Dat uitgerekend deze twee activisten - een Braziliaan en een Palestijnse Spanjaard - als enigen nog vastzitten, lijkt dan ook geen toeval.

INTERNATIONALE POLITIEK

Waarom speelt kabeljauw een rol bij spanningen in het Arctische gebied?

Binnen Europa zijn steeds meer zorgen over de aanwezigheid van Russische vissersboten in Noorse wateren.

Toef Jaeger

AMSTERDAM

Kabeljauw wordt wel het goud van de Barentszee genoemd, maar is ook een steeds groter veiligheidsrisico aan het worden. Al sinds 1975 maken Noorwegen en Rusland afspraken over visserij in de Barentszee, waar beide landen aan grenzen. Het kabeljauwpact heeft als voornaamste doel overbevissing te voorkomen, maar binnen Europa zijn steeds meer zorgen over de aanwezigheid van Russische vissersboten in Noorse wateren en de veiligheidsrisico's die daarmee gepaard gaan. Dat schrijft de *Financial Times* donderdag.

Costas Kadis, de Eurocommissaris voor visserij, vertelde de Britse krant dat de EU ervan op de hoogte is „dat Rusland betrokken is bij illegale, niet-gerapporteerde en ongereguleerde visserijactiviteiten, maar ook bij spionage". Dankzij de afspraken met Noorwegen kan Rusland „kritieke infrastructuur in kaart brengen voor sabotage-activiteiten".

De Barentszee in het Noordpoolgebied herbergt 's werelds grootste kabeljauwbestand. De vispopulatie groeit in het deel dat onder Russisch beheer valt en schiet kuit in het Noorse deel. In noord-Noorse kuststeden kunnen Russische vissersschepen aanleggen voor de export van de kabeljauw. De vissersdorpen zijn ervan afhankelijk. In 2025 was de Russische kabeljauwimport circa 90

miljoen euro, berekende de Noorse krant *The Barents Observer*.

In het pact voor 2026 is omwille van de lage visstand afgesproken dat de quota wel omlaag gaan. „Elke verstoring van het beheersregime zou de daling van de kabeljauwvisstand versnellen en in het ergste geval wordt de zee leeggevestig", aldus de Noorse minister van Visserij en Oceanen, Marianne Sivertsen Næss.

De overeenkomst biedt volgens Costas Kadis Rusland ondertussen een perfecte mogelijkheid om de cruciale infrastructuur van Europa in kaart te brengen en te ontwrichten. Marianne Sivertsen Næss stelt daar tegenover dat

Rusland zou kritieke infrastructuur in kaart kunnen brengen voor sabotage-activiteiten

dankzij de gemaakte afspraken niet alleen overbevissing wordt tegengegaan, maar ook de Russische activiteiten beter gecontroleerd kunnen worden. Dat de EU tot nu toe niet van Noorwegen heeft geëist de sancties rondom de kabeljauwexport te handhaven, heeft niet alleen een ecologische reden. De voornaamste reden is dat Europese landen sinds de Oekraïne-oorlog steeds afhankelijker zijn geworden van Noorse olie en gas. Noorwegen is nu de belangrijkste gasleverancier van Europa.

De kwestie wordt zelden openlijk besproken, leggen EU-diplomaten uit in de *Financial Times*, vanwege die Europese afhankelijkheid van Noorwegen voor energie. Bovendien is de afhankelijk-

heid door de Iran-oorlog verder toegenomen. Niet voor niets besloot Noorwegen - tegen oproepen van het Noorse Milieu Agentschap en oppositiepartijen in - deze week drie gasvelden in de Noordzee weer te openen, nadat ze bijna dertig jaar waren gesloten. Dit is volgende Noorse premier Jonas Gahr Støre nodig om de energiezekerheid van Europa te garanderen.

Uit eerder onderzoek van de *Financial Times* bleek echter ook dat vissersschepen gelinkt konden worden aan het Russische leger en actief zijn in de buurt van communicatie- en energiekabels. Dankzij de overeenkomst konden ze ook Noorse havens in de gaten houden.

Sanctielijst van de EU

Door het smelten van de ijskappen hebben de VS, Rusland, China en Europa steeds meer belangen in het gebied. Ook is de dreiging van de Amerikaanse president Donald Trump om Groenland in te nemen nog niet van de baan. Er is begin dit jaar weliswaar een commissie opgericht door de VS, Denemarken en Groenland om verder te praten over de zorgen van de VS met betrekking tot het Arctische gebied, waarbij de soevereiniteit van Groenland behouden moet blijven, maar zo'n commissie biedt weinig garanties in het geopolitieke krachtenveld.

Vorig jaar stelden de Noren sancties in tegen de Russische visserijbedrijven Norebo en Murman Seafood, omdat deze op de sanctielijst van de EU terechtkwamen. Er werd gevreesd dat het daardoor voor 2026 moeilijk zou zijn afspraken te maken over de kabeljauwquota, maar dat bleek onterecht.

De Noorse kuststeden lijden wel onder de sancties tegen Norebo en Murman Seafood.



Noorse vissers in de Barentszee FOTO ALISTER DOYLE / REUTERS

nrcwebwinkel

Adviesprijs fabrikant
AR T-shirt 44,-
33,-

Adviesprijs fabrikant
AR Short 59,-
44,-

Certified
B

CORTAZU

T-shirt & short voor een actieve zomer

Ultiem licht en comfortabel

- Lichtgewicht en compacte ontwerpen
- Ademend en sneldrogend
- Ideaal tijdens reizen en outdoor activiteiten

Ontdek de ultieme combinatie van comfort, functionaliteit en stijl met de superlichte active short en het allround T-shirt van Cortazu. De short is gemaakt van gerecycled nylon en spandex, met een waterafstotende PFC-vrije coating, vier handige zakken, verstelbare tailleband en opvouwbaar in zijn eigen zak - ideaal voor hikes, reizen of relaxen. Het ademende en sneldrogende T-shirt is voorzien van Polygiene StayFresh™-technologie die geurtjes tegengaat, zodat jij je fris en zelfverzekerd voelt, de hele dag door.



Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/cortazu

Anouk Boone

BRUSSEL

Versimpelen is zo simpel nog niet. Zeker niet op het vlak van kunstmatige intelligentie, waar reguleringsteksten snel achterhaald raken door het tempo van de technologische ontwikkelingen. En ook zeker niet als de bij techondernemers impopulaire regulering in kwestie sterk is verweven met de handelsrelatie met de VS: gesponnen van zijden draad, en aan ontrafeling onderhevig.

Dat bleek woensdagnacht, toen het Europees Parlement en de Raad, de beleidsmakers van de lidstaten, het in een hernieuwde poging na negen uur beraad eindelijk eens werden over de Europese AI-wetgeving. Een telefoontje van Berlijn - dat versimpeling van regels en uitzonderingen voor 'industriële AI' nastreeft - bleek van belang, gevolgd door wat getouwtrek achter de schermen.

De wettekst rondom kunstmatige intelligentie, gevat in de zogeheten AI Act, werd al in de zomer van 2024 gepresenteerd, maar gaat gefaseerd van kracht. De regels stonden sinds eind 2025 opnieuw ter discussie door de 'omnibusambitie' van de Europese Commissie - ofwel het streven om regelgeving te versimpelen ten gunste van het bedrijfsleven en de Europese concurrentiepositie.

Berlijn vergaarde daarbij een meerderheid in de Raad, die besloot machines uit te sluiten van de AI-wetgeving, omdat de industrie al is onderworpen aan sectorwetgeving. Daarmee wordt gehoopt een lappendeken van regelgeving te voorkomen.

Winst voor de Duitse bondskanselier Friedrich Merz, die een jaar na zijn aantreden geen hoge ogen gooit in eigen land. In een recente peiling zegt 85 procent van de bevolking ontevreden te zijn over de Duitse regeringsleider, die tevergeefs beloofde de Duitse noodlijdende economie te hervormen en in Europa nog weinig substantieels had laten zien. Toch was hij het die de Raad binnen een week wist te overtuigen.

Want hoewel de AI Act vorige week naar ieders verwachting al beslecht zou worden, werd de vergadering op 29 april na twaalf uur plots beëindigd door toedoen van Eurocommissaris Henna Virkkunen, na bericht van Björn Seibert, de rechterhand van Commissievoorzitter Ursula von der Leyen. Seibert vertaalde de wens van Merz, die eerder al bij Von der Leyen aan de bel had getrokken. Een overduidelijk „een-tweetje binnen de partij” en een „ondemocratische draai”, reageert Europees Parlementariër Kim van Sparrentak van Pro Europa [Merz en Von der Leyen zijn beiden Duitse christendemocraten].

'Winning the race'

Onder Van Sparrentaks aanvoering als schaduwrapporteur werden om vier uur deze woensdagnacht nog waarborgen doorgevoerd over de veiligheid van industriële AI. Tot groot ongenoegen van de Europese Commissie, die door het Parlement werd gemaand op korte termijn nieuwe richtlijnen voor te schrijven, voor AI voor machines.

Waarborgen of niet: Europa, met Merz voorop, geeft toe aan de druk vanuit het bedrijfsleven, onder



Eurocommissaris Henna Virkkunen voor techsovereiniteit komt woensdag aan bij de Commissie in Brussel. FOTO OMAR HAVANA/GETTY IMAGES

KUNSTMATIGE INTELLIGENTIE

Gedoe rond AI Act toont Brusselse worsteling met deregulering en VS

De EU is het eens over een voorlopige AI Act met vereenvoudigde regels rondom kunstmatige intelligentie, geheel in lijn met de Brusselse versimpelingstrend. Berlijn en de Europese industrie halen een slag, en ook Silicon Valley is blij.

meer afkomstig van de Duitse industriereuzen Siemens en Bosch. Electronicabedrijf Siemens dreigde prioriteit te geven aan industriële AI uit de Verenigde Staten en China als de EU haar „restrictieve regelgeving” niet zou aanpassen, zo gaf ceo Roland Busch eind april op een handelsbeurs in Hannover te kennen. Hij sprak daarbij over investeringen van een miljard euro in de VS.

Deze week benadrukten Europese techbedrijven - in een brief met zeven ondertekenaars in *het Financieel Dagblad*, onder wie naast Siemens ook ASML, Airbus, Mistral AI en Nokia - hun roep om minder regelgeving vanuit Brussel. Digitale regels moeten volgens de tech-CEO's fungeren als „flexibele 'vangrails' in plaats van rigide eisen”.

Een geluid dat direct bijval kreeg uit de Verenigde Staten. Jacob Helberg, staatssecretaris economische groei in de Trump-regering, noemde de huidige techsituatie in Europa een „crisis”, met Europese politici die dat proberen te „verbloemen”. Andrew Puzder, de Amerikaanse ambassadeur in Brussel, deelde zijn bericht. De VS pleiten al langere tijd luid en duidelijk voor deregulering op het techfront, met bijkomende dreigementen omtrent hogere tarieven op het handelsfront. De naam van het Amerikaanse AI-actieplan - in juli 2025 gelanceerd - spreekt boekdelen: *'Winning the race'*.

En de Europese Commissie laat

haar oren hangen naar Washington, volgens critici. De regelgeving voor risicovolle kunstmatige intelligente in de AI Act zou op 2 augustus van dit jaar van kracht worden, maar dat werd woensdag uitgesteld naar 2 december 2027. Die risicovolle AI gaat om systemen die gebruikmaken van gezichtsherkenning of die verband houden met kritieke infrastructuur.

Wachten op wereldwijde norm

Het is aan de Europese Commissie om de Europese AI-normen te schrijven. Volgens ingewijden wachtte de Commissie op een wereldwijde norm, om in samenspraak met Big Tech de wetteksten te stroomlijnen. Bij gebrek daaraan werd in Brussel de druk opgevoerd om met Europese normen te komen, zodat het bedrijfsleven snel weet waar ze aan toe is.

In de woorden van de zeven tech-CEO's: „Regelgeving moet niet vooruitlopen op innovatie, maar wel de standaarden van morgen helpen vormgeven.” Maar de Europese normen laten op zich wachten. Een kwestie van „druk uit het Witte Huis”, aldus Van Sparrentak.

Dat wordt beaamd door Rebecca Petras, medeoprichter van de Amerikaanse AI-verantwoordingsalliantie Back Channel, die hetzelfde patroon in de VS ziet. „Er wordt op federaal niveau geprobeerd om regulering op staatsniveau te voorkomen.” Petras stelt dat het de technologie „niet bevalt” dat staten zelf

reguleren. „Neem Tennessee, met de Elvis Act [een in 2024 aangenomen wet die artiesten beschermt tegen het gebruik van hun stem, naam en gelijkenis door AI].”

Petras is - net als in haar woorden de internationale *'whistleblow community'* - te spreken over de AI Act en de pogingen van Europa om voor ethisch verantwoorde technologie te zorgen. Het is volgens haar 'broodnodig': „Er is sprake van een trendbreuk. Oude techbedrijven zoals Microsoft en Cisco financieren externe organisaties die toezicht houden op onder meer ethiek, maar bij de nieuwe generatie techondernemers - bij Anthropic, OpenAI, en zeker bij Elon Musk - ontbreekt dit soort ethos.”

Verbod op uitkleedapps

In de voorlopige AI Act werd een akkoord gesloten over het verbod op uitkleedapps. Zogenaemde 'nudifier' systemen, die kunstmatige intelligentie gebruiken om zonder toestemming naaktbeelden te creëren of te manipuleren en op een herkenbaar persoon lijken. Europa „versterkt hiermee de bescherming van kinderen” in de strijd tegen kindermisbruik, aldus Marilena Raouna, viceminister voor Europese Zaken van Cyprus, dat momenteel het voorzitterschap van de EU in handen heeft.

Europa, met Merz voorop, geeft toe aan de druk vanuit het bedrijfsleven

Het deepfakeverbod - in reactie op seksueel getint deepfakes geproduceerd door Elon Musks xAI-chatbot Grok - dient te worden gehandhaafd door het relatief nieuwe AI-bureau van de EU (opgericht in 2024), vanaf aanstaande december. Ook zullen AI-aanbieders - zoals ChatGPT en Claude - door kunstmatige intelligentie gegenereerde content dan als zodanig moeten labelen, door AI-afbeeldingen en -video's van een watermerk te voorzien.

De gestroomlijnde, simpelere en uitgestelde AI-maatregelen worden volgens persbureau Reuters nog altijd beschouwd als de „strengste regels ter wereld”. Dat zorgt voor opluchting, beaamt Van Sparrentak. Maar bij beleidsmakers leven tegelijkertijd grote zorgen over de snelheid waarmee geavanceerde kunstmatige intelligentie wordt ontwikkeld. Zo werden woensdag, voor aanvang van de AI Act-onderhandelingen, de gevaren van zogenaemde frontiermodellen zoals Mythos besproken. Antwoorden van de Europese Commissie schoten daar volgens de aanwezige Europees parlementariërs tekort. In de discussie over nationale veiligheidsrisico's heeft Europa geen plek aan tafel.

Voordat de wijzigingen in de AI Act formeel van kracht kunnen worden, moeten het Europees Parlement en de Europese hoofdsteden de wettekst in de komende maanden nog bekrachtigen. Een formaliteit. De Europese Commissie heeft daarna nog zo'n anderhalf jaar de tijd voor het schrijven van de standaarden. Vrij vertaald naar racetermen: in het huidige geopolitieke innovatieklimaat, heeft de Brusselse wetgevingsmachine meer weg van een degelijke Fiat Panda dan van een Ferrari.



Het Berlaymontgebouw, hoofdkwartier van de Europese Commissie in Brussel. FOTO THIERRY MONASSE/GETTY IMAGES

HOORZITTING EP

Vrees voor cyberbloedbad in EP, nu doemscenario's over AI overheersen

Anthropic was de grote afwezige bij hoorzitting van Europees Parlement over het AI-bedrijf zelf.

Anouk Boone

BRUSSEL

April 2025: de Europese Commissie komt met een actieplan om van Europa een „wereldleider” op het gebied van AI te maken. Mei 2026: vertegenwoordigers van de Commissie nemen plaats in een Brusselse zaal waar AI-doemscenario's overheersen.

Onderwerp van discussie is het Amerikaanse bedrijf Anthropic, groot in kunstmatige intelligentie, en zijn nieuwste AI-model Mythos. Volgens het bedrijf heeft het 'preview model' al „duizenden ernstige kwetsbaarheden” ontdekt in vrijwel „elk belangrijk besturingssysteem en webbrowser”. Om die reden vreezen critici dat hackers het model zullen misbruiken om digitale systemen binnen te dringen.

Om „ernstige gevolgen” voor de economie, openbare orde en nationale veiligheid te voorkomen, kondigde Anthropic in april Project Glasswing aan. Deze alliantie met techbedrijven als Apple, Microsoft, Linux, Google en financiële instellingen als JPMorgan Chase, is een „dringende poging AI in te zetten voor defensieve doeleinden”. Want terwijl het model digitale kwetsbaarheden raadsnel kan opsporen en zo de online weerbaarheid kan versterken, kan het ook een katalysator zijn voor digitale aanvallen.

Dat het AI-model uitsluitend in de VS wordt getest, verontstunt Europese instanties. „We kunnen bedrijven niet naar eigen goeddunken dergelijke systemen laten delen”, stelt Europees parlementariër Kim van Sparrentak (GL-PvdA),

die als schaduwrapporteur op het dossier van AI-regulerend een hoorzitting inlaste over de risico's van modellen als Mythos.

Het werd een hoorzitting zonder Anthropic, dat het op het laatste moment liet afweten, volgens ingewijden omdat het „te kort dag” was. Ook Eurocommissaris Henna Virkkunen met in haar portefeuille Technologie en Digitale Soevereiniteit - ontbrak.

'Overgeleverd aan tech'

Mythos, een zogeheten frontiermodel, wordt door experts als grensverleggend beschouwd. Er is sprake van een „structurele tempoverschuiving”, waarschuwen Europese overheden. „Reactiecyclus van dagen worden uren, weken worden dagen”, stelde het Nationaal Cyber Security Centrum (NSCC) in een bericht over Mythos. „Directe actie” is nodig.

Ontwikkeling Mythos doet NSC'er Gotink denken aan de ontdekking van buskruit

Europees parlementariër Bart Groothuis (VVD) vraagt zich af: „Waar blijven de substantiële antwoorden, hoe wordt dit geen cyberbloedbad?” Europa heeft volgens hem geen plaats aan tafel. „Het gaat daarbij niet over competentie, maar over rekenkracht.” De Commissie biedt „weinig hoop” en toont een „papieren werkelijkheid”, concludeert Van Sparrentak.

Het contrast met de VS wordt steeds duidelijker nadat ook Microsoft, Elon Musk's xAI en Google's DeepMind - in navolging van OpenAI en Anthropic - dinsdag er mee instemden dat de Amerikaanse overheid AI-modellen test op nationale veiligheidsrisico's voordat ze op de markt komen.

maakt dit ons allen sterker”. Volgens Commissiemedewerker Despina Spanou komt een model als Mythos echter niet als een verrassing. Spanou verwijst naar bestaande en geplande regelgeving - zoals de AI Act, de NIS2-richtlijn en de Cyber Resilience Act, Europese wetgeving om de digitale weerbaarheid van bedrijven en overheden in cruciale sectoren te verhogen. „Het is een kwestie van regels naleven. Laten we het tempo [van besluitvorming] opvoeren”.

Het gaat over Europa's strategische autonomie, economie, veiligheid en soevereiniteit: de zorgen worden breed gedeeld in de Commissie interne markt en consumentenbescherming. De ontwikkeling van Mythos doet NSC-Europarlementariër Dirk Gotink denken aan de uitvinding van het buskruit: „Dit voelt als een keerpunt in de geschiedenis”.

Ook bij Europese banken groeit de onrust. Valdis Dombrovskis, Eurocommissaris voor Economie, gaf maandag aan in gesprek te zijn over de mogelijkheid van cyberweerbaarheidstests in Europa.

Europees parlementariër Bart Groothuis (VVD) vraagt zich af: „Waar blijven de substantiële antwoorden, hoe wordt dit geen cyberbloedbad?” Europa heeft volgens hem geen plaats aan tafel. „Het gaat daarbij niet over competentie, maar over rekenkracht.” De Commissie biedt „weinig hoop” en toont een „papieren werkelijkheid”, concludeert Van Sparrentak.

Het contrast met de VS wordt steeds duidelijker nadat ook Microsoft, Elon Musk's xAI en Google's DeepMind - in navolging van OpenAI en Anthropic - dinsdag er mee instemden dat de Amerikaanse overheid AI-modellen test op nationale veiligheidsrisico's voordat ze op de markt komen.

DRANKCULTUUR

Topman Ryanair: stop met bierontbijt

Naast budgetmaatschappij Ryanair uit Ierland merkt het Nederlandse Transavia ook dat overlast in vliegtuigen toeneemt.

Boris Bouwman

AMSTERDAM

Menige Brit die in de vroege ochtend op een luchthaven aankomt, verkiest een pint bier of glas wijn boven een kop koffie of thee. Om in de vakantiestemming te komen en, als bijvangst, vliegansluiting te onderhouden. Loopt de vlucht vertraging op, dan kan het hard gaan met de alcoholinname.

Medepassagiers en stewards zitten doorgaans niet te wachten op gulzigaards met een alcoholwalm, die plots overdreven amicaal doen of hun maaginhoud krachtig uitstoten. Soms leidt het drankritueel zelfs tot geschreeuw of vechtpartijen in het gangpad.

Michael O'Leary, topman van de Ierse budgetmaatschappij Ryanair, pleit voor het verbieden van alcoholverkoop in barretjes van luchthavens vóór de ochtendvluchten.

Volgens O'Leary worden laveloze reizigers een „echte uitdaging voor alle luchtvaartmaatschappijen”, vertelt hij aan dagblad *The Times*.

De Ryanair-baas zegt niet te begrijpen waarom uitbaters om vijf of zes uur 's ochtends al de tap laten stromen. „Wie zit er op dat tijdstip bier te drinken?”. Hij maakt niet duidelijk of hij alcoholverkoop in de ochtenduren ook in het vliegtuig wil verbieden.

Uit cijfers van de burgerluchtvaartautoriteit CAA blijkt volgens *The Times* dat er circa vierhonderd verstoring incidenten per jaar zijn bijgekomen in vergelijking met de situatie vóór 'corona'.

Mensen met een stuk in de kraag zijn niet onaantastbaar. Laveloze gasten die in een vliegtuig voor problemen zorgen, kunnen tot twee jaar celstraf krijgen en boetes voor dronkenschap van 5.000 pond (5.800 euro) tot 80.000 pond als een vliegtuig van de route moet afwijken. Ook kan een vliegverbod opgelegd worden.

'Neus vol poeder'

O'Leary pleit al jaren voor een limiet van twee alcoholische drankjes per persoon, per vlucht, van de hand van de boarding pass.



Reizigers hebben een 'early morning drink' besteld op de luchthaven van Gatwick in 2018. FOTO JEFF MITCHELL/GETTY IMAGES

Uitbaters zouden een voorbeeld kunnen nemen aan Ryanair, vindt de topman. Volgens O'Leary verkoopt zijn vliegpersoneel in de lucht zelden meer dan twee blikjes bier aan een individu. Uitbaters grenzen hun klanten volgens hem niet, omdat ze het probleem „wilens en wetens exporteren” naar de luchtvaartmaatschappijen. Als de alcohol indaalt, zou de persoon al

in het vliegtuig zitten.

Iemand die vroeger teveel dronk, vertelt de Ryanair-topman, slaapt dikwijls diens roes uit. Maar volgens O'Leary stoppen reizigers tegenwoordig hun „neus vol met poeder”, zegt hij in *The Times*. „En de vrouwen zijn in dit opzicht net zo erg als de mannen”, vindt hij.

„Als ik tien jaar terugga in de tijd, hadden we misschien één om-

leiding met een vliegtuig per week; nu zou ik zeggen dat we bijna één omleiding per dag hebben,” aldus Ryanair-baas O'Leary. „Zolang er geen ongeluk gebeurt waarbij een vliegtuig neerstort en honderden mensen omkomen, zal geen enkele regering dit probleem serieus nemen en zitten de luchtvaartmaatschappijen met hun handen in het haar.”

Intimidatie

Het is niet voor het eerst dat het bierontbijt wordt bekritiseerd. In 2018 kopte *The Guardian* al „Laatste rondje? Ochtenddrankjes op luchthavens dreigen te worden verboden.” De Britse overheid overwoog indertijd, na klachten van luchtvaartmaatschappijen, om de verkoop van alcohol op luchthavens in Engeland en Wales in de vroege ochtend aan banden te leggen. Het kwam er niet van.

Ook Nederlandse maatschappijen krijgen vaker te maken met vervelende passagiers. „Meer dan de helft van luchtvaartcollega's op de grond en in de cabine krijgt hier jaarlijks mee te maken. Denk aan bedreiging, intimidatie of geweld”, antwoordt een woordvoerder van Transavia desgevraagd per mail.

ECONOMIE EN RECHT



Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven

Aansluiting op warmtenet, huurders moeten er gewoon aan meewerken

Een woningcorporatie wil een woningcomplex aansluiten op het warmtenet, maar een deel van de huurders weigert. Volgens de corporatie is het een kwestie van noodzaak. Is dwang via de rechter mogelijk?

Door **Olivia den Hollander** Illustratie **Claudia van Rouendal**

DE ZAAK

Woningcorporatie Woonwaard wil een Alkmaars wooncomplex uit 2002 verduurzamen door aansluiting op het warmtenet. Hiervoor heeft de verhuurder een rijkssubsidie ontvangen op grond van de Stimuleringsregeling Aardgasvrije Huurwoningen. Het gaat om 3.922,50 euro per woning. Voorwaarde is wel dat de werkzaamheden vóór 1 mei 2026 zijn uitgevoerd.

In het voorjaar van 2024 licht Woonwaard de bewoners tijdens een informatieavond in over de aansluiting. Er volgen brieven en brochures met informatie, gericht aan de huurders. Uiteindelijk willen 34 van de 93 bewoners niet meewerken. Zij vrezen hogere financiële lasten en vinden dat ze slecht geïnformeerd zijn. Ook zou Woonwaard hun bezwaren niet serieus nemen.

Woonwaard spant een kort geding aan om de bewoners te dwingen de werkzaamheden toe te staan. Het gaat onder andere om het weghalen van de cv-ketel en het plaatsen van een warmte-unit.

DE UITSpraak
Huurders moeten meewerken

In deze zaak draait het om de vraag of het hier wettelijk gezien om dringende werkzaamheden of renovatie gaat. Dringende werkzaamheden zijn maatregelen die nodig zijn, omdat uitstel tot extra kosten of schade leidt. Renovatie is gericht op toename van het woongenot. In beide gevallen moet de huurder meewerken, zij het dat de verhuurder bij renovatie eerst een redelijk

voorstel moet doen.

Hier is sprake van dringende werkzaamheden, oordeelt de kantonrechter, vanwege de noodzaak om te voldoen aan de eisen van het Klimaatkkoord uit 2019 en de eigen doelstellingen van Woonwaard. Bij uitstel zou de subsidietermijn ook niet gehaald worden, met als gevolg zo'n 5.700 euro extra kosten per woning, inclusief hogere kosten voor de aannemer die niet meer alles tegelijk zou kunnen aansluiten.

De kantonrechter laat de belangen van Woonwaard zwaarder wegen, mede omdat de corporatie een deel van de vaste leveringskosten van de bewoners voor haar rekening neemt en niet verantwoordelijk is voor de energieprijzen. Wel heeft de rechter aandacht voor de zorgen van de bewoners over de financiële gevolgen en gebreken in een aantal woningen. Gebreken kunnen huurders melden bij Woonwaard en ze kunnen aan de bel trekken bij de huurcommissie of de rechter, aldus de kantonrechter.

HET COMMENTAAR

„Woningcorporaties zijn op het moment hard bezig met verduurzamen”, reageert advocaat volkshuisvestingsrecht Jetske Huber van Ten Holter

tie tot een aanzienlijk financieel verlies geleid hebben. Daar zou je tegenin kunnen brengen dat de corporatie zichzelf in deze positie heeft gebracht, maar je kunt moeilijk verwachten dat die pas subsidie aanvraagt nadat het merendeel van de huurders heeft ingestemd. Dat kost veel tijd en dan vis je mogelijk achter het net, terwijl woningcorporaties dat extra geld hard nodig hebben.”

De Woonbond, die opkomt voor huurdersbelangen, is kritisch over het mogelijke effect van deze uitspraak en vindt dat de aansluiting op het warmtenet altijd als een renovatie geldt, zodat de verhuurder steeds een redelijk voorstel moet doen aan de huurder. Beleidsmedewerker Bastiaan van Perlo: „Die route leidt meer tot overleg en geeft de huurder de kans ook zelf iets in te brengen. Bijvoorbeeld over de manier waarop het werk wordt uitgevoerd, zoals afspraken over de duur van de werkzaamheden, de ombouw in de keuken van gas naar inductie of over de hoogte van de vaste kosten van het warmtenet.” De Woonbond verwijst ook naar het Klimaatkkoord uit 2019, waarin is afgesproken dat draagvlak onder bewoners onmisbaar is.

De huurder kan overleg niet afdwingen zolang het om dringende werkzaamheden gaat, laat ook deze zaak zien. Nu de tijd voor verduurzaming gaat dringen, is de vraag of meer rechtszaken volgen. Hoe dan ook staat het de verhuurder altijd vrij een redelijk renovatievoorstel te doen om de acceptatie onder bewoners te vergroten, zoals ook de kantonrechter in het vonnis schrijft.

Uitspraak: Rechtbank Noord-Holland, 10 april 2026. ECLI:NL:2026:RBNHO:3806

Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven

Advertentie

nrcwebwinkel >

Vier het voorjaar met de mooiste aanbiedingen

FDB MÖBLER
M1 tuinstoel

Adviesprijs fabrikant 429,-
299,-

➤ Klassiek en traditioneel Scandinavisch design
➤ Gemaakt van FSC-gecertificeerd en geolied teakhout
➤ Ontworpen door Thomas E. Alken

FDB MÖBLER
M20 tuinstoel

In de kleuren: ● ●

Adviesprijs fabrikant 429,-
299,-

➤ Weerbestendig en sneldrogend
➤ Robuust én stapelbaar design
➤ Modern comfort voor elke buitenruimte

FATBOY
Bolleke mini set

3 stuks in de kleuren: ● ● ●

Adviesprijs fabrikant 139,-
109,-

➤ Slim design met ophanglus
➤ Draadloos en geschikt voor buiten
➤ Tot 24 uur sfeerlicht en 3 lichtstanden

WELTEVREE
Stringlight

Adviesprijs fabrikant 399,-
299,-

➤ Prachtig, kleurrijk verlichtingssnoer van 12 meter
➤ Kan het gehele jaar buiten blijven (IP44)
➤ Ontworpen door Floris Schoonderbeek

LAFUMA
Evolution Becomfort ligstoel

Adviesprijs fabrikant 399,95
319,95

➤ Ontspan het lichaam door optimale gewichtsverdeling
➤ Meerdere verstelbare standen
➤ Inclusief ademend en waterafstotend kussen

Bekijk alle aanbiedingen online > nrcwebwinkel.nl/voorjaar



Overleden

'Il faut cultiver notre jardin.'
(Candide, Voltaire)

Onze lieve en sprankelende moeder, grootmoeder en schoonmoeder is overleden. Wij missen haar nu al.

Georgine Gertraute Vissia-Wichers

Echtgenote van Rinze Vissia 9 januari 2016 †

Tolkamer 22 augustus 1938 Lienden 5 mei 2026

Hilversum: Paul en Elsbeth Gruteke-Vissia
Schiedam: Hinke Vissia en Bart den Hartog
Soest: Maartje Vissia, Bastiaan Bremer
Amsterdam: Sara Gruteke
Amsterdam: Hanna Gruteke en Emma Sier
Soest: Marco Bremer
Lienden: Trijntje

Ge_ma030@hotmail.com

Paul Mertz

20 juli 1938 - 30 april 2026



'Een tijdperk komt tot een einde.' Met deze woorden van SIRE-medeooprichter Frits Baylé nemen wij afscheid van Paul Mertz. Paul was niet zomaar een reclameman; hij was een van de architecten van de moderne Nederlandse communicatie.

Voor ons was hij bovenal één van de oprichters van SIRE, Stichting Ideële Reclame. Een geweldig initiatief dat zestig jaar na dato nog steeds relevant is, omdat de maatschappij nooit af is.

Dank Paul voor je inspiratie en alles wat je voor SIRE en de maatschappij hebt gedaan. Rust zacht. Wij zetten jouw traditie met liefde voort.

Namens SIRE,
Lucy van der Helm, directeur
Marc Oosterhout, voorzitter



Colofon familieberichten

Afdeling familieberichten

Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden

Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

VOETBAL

Voor PSV-vrouwen lonkt na acht jaar de eerste landstitel

Voor de derde maal doen de PSV-vrouwen een gooi naar de landstitel. Tweemaal ging het nét mis. Achter de schermen werkt vrouwenmanager Sandra Doreleijers al sinds 2018 aan dit doel.

Philip de Witt Wijnen

AMSTERDAM

Zou het dan nu eindelijk gebeuren? Het vrouwenteam van PSV, jarenlang in de schaduw van de mannen, heeft vrijdagavond de kans geschiedenis te schrijven en óók landskampioen te worden. Waar de mannen dat, begin april, al voor de 27ste keer zijn geworden, zou het voor de vrouwen van PSV de eerste schaal zijn. Met nog twee wedstrijden te gaan zijn nog drie punten nodig om de concurrenten FC Twente en Ajax op afstand te houden. Een overwinning in de thuiswedstrijd tegen ADO Den Haag, de voorlaatste van het seizoen, volstaat.

Tweemaal was PSV er zó dichtbij. In het seizoen 2019-2020 was de club koploper met zeven punten voorsprong, maar werd de competitie twee wedstrijden voor het einde stilgelegd na het uitbreken van de corona-pandemie - en werd nooit meer hervat. De KNVB besloot dat jaar geen kampioensschaal uit te reiken.

Vorig seizoen kwam de ontknoping van de Vrouwen Eredivisie aan op de laatste speelronde. PSV, in een mager gevuld Philipsstadion tegen Feyenoord, was die middag in mei ruim een uur virtueel kampioen - de wedstrijd werd met 3-2 gewonnen. Maar kort voor het laatste fluitsignaal wist gedeelde koploper FC Twente, thuis tegen AZ, ook een winnend doelpunt te maken waardoor de landstitel opnieuw naar Enschede ging - al voor de tiende keer.

Dit seizoen was de spanning in de hoogste competitie lange tijd groter dan ooit. Liefst vier clubs maakten tot een paar weken geleden nog aanspraak op de schaal: naast FC Twente en PSV ook Ajax en Feyenoord. In de laatste speelrondes liepen de Eindhovenaren iets uit op de anderen, vooral door een paar onverwachte nederlagen van het doorgaans zo dominante Twente.

'Meedoen om de prijzen'

Voor de vrouwen van PSV is de eerste landstitel een bekroning op een ambitieus investeringsprogramma dat acht jaar geleden werd ingezet. Van de profclubs in het betaald voetbal begon PSV relatief laat met het optuigen van een volwaardige vrouwentak. De vrouweneredivisie bestaat sinds 2007, maar PSV speelt pas sinds 2012 mee op het hoogste niveau. Tot nu toe dus nog met weinig succes. In 2021 wist PSV de beker te winnen; vorig jaar won het nog de Eredivisiecup - een nacompetitie tussen periodetitelwinnaars die geldt als 'troostprijs' van de competitie. Verder bleef de prijzenkast leeg.

Met de aanstelling van Sandra Doreleijers in 2018 tot manager vrouwenvoetbal begon de clubleiding de vrouwentak pas echt serieus te nemen. Ze

schreef, met ruggensteun van de directie, een langetermijnplan met hoge ambities. „We zijn PSV”, was de belangrijkste drijfveer en dus moest ook de vrouwenafdeling, in de woorden van Doreleijers „een topteam worden dat meedoet om de prijzen”. En ja, zegt ze in een toelichting: „Daar hoort het winnen van de landstitel natuurlijk bij.”

Sandra Doreleijers
manager van PSV

Doreleijers (48), die zelf in de jaren negentig voor Oranje uitkwam toen het Nederlandse vrouwenvoetbal nog nauwelijks in de belangstelling stond, wist dat het niet makkelijk zou zijn de door haar en de clubdirectie geformuleerde doelstellingen snel te halen. Het eerste vrouwenteam op hoog niveau krijgen, waardoor het de hegemonie van de al gevestigde topclubs (FC Twente, Ajax en eerder ook AZ) zou kunnen doorbreken, dat zou zeker een paar jaar nodig hebben. „Die tijd hebben we gelukkig gekregen.”

Pas de laatste jaren is steeds zichtbaarder dat de ploeg klaar is voor succes, zowel in de selectie als qua sponsoring en faciliteiten. Trainingscomplex De Herdgang werd vorig jaar grondig verbouwd, met een eigen vleugel voor de vrouwen - kleedkamers, fysio-ruimte, spelershome en kantoren. Met de bouw van twee nieuwe tribunes gaat De Herdgang nu door voor een volwaardig stadion waar het vrouwenteam alle thuiswedstrijden speelt. De capaciteit is met 2.500 stoeltjes nog bescheiden, maar het loopt bij grote wedstrijden geregeld aardig vol.

Techbedrijven
Met de mannenploeg als voorbeeld sloot de vrouwentak vorig jaar een sponsorovereenkomst met een conglomeraat van techbedrijven uit de regio - waaronder Cisco Systems en Simac - en de Technische Universiteit. Voor een bedrag van naar verluidt anderhalf miljoen euro startten zij via het shirt van de PSV-vrouwen de campagne *Fe+male Tech Heroes* om jonge meiden voor een technische opleiding en loopbaan te interesseren. Met dat contract erbij ligt de begroting van de vrouwentak volgens Doreleijers inmiddels op „een paar miljoen” - details wil ze er niet over geven.

Sinds Doreleijers aan het roer staat, streefde ze er naar een selectie samen te stellen met een combinatie van jong talent, bij voorkeur uit de eigen jeugdopleiding, routiniers die op hoog niveau hebben gespeeld en een enkele vedette uit buitenlandse competities. Dat lijkt in de laatste twee seizoenen goed uit te pakken.

In het huidige team vallen de namen op van twee ervaren internationals in de nadagen van hun carrière. Shanice van de Sanden, 33 jaar en goed voor 93 interlands, kwam in de winter over na haar avontuur in de Mexicaanse com-



PSV'ers **Emma Frijs, Laura Strik en Robine Lacroix** (boven) en Anissa Chibani (onder) vorig najaar op een internationaal toernooi. FOTO'S GETTY IMAGES)



Nieuwe trainer
Coach Ten Berge wordt vervangen

Hoewel Roeland ten Berge de eerste coach is die mogelijk het eerste kampioenschap voor PSV weet binnen te slepen, werd zijn contract niet verlengd. De club maakte in april bekend de Deen Kasper Kurland voor de komende twee seizoenen te hebben aangehouden, met een optie voor een derde seizoen. Aan hem, volgens manager vrouwenvoetbal Sandra Doreleijers, om de stijgende lijn door te zetten. „Niet dat die lijn met Roeland in gevaar kwam”, licht Doreleijers toe, „maar we mikken met Kasper meer op het verder ontwikkelen van onze speelwijze: aanvallend en dominant voetbal. En hij is goed in het beter maken van spelers.”

Kurland (47) was bij zijn huidige club FC Nordsjælland eerder jeugdtrainer, hoofdtrainer en in het afgelopen jaar technisch directeur. In de staf bij PSV zal de huidige trainer van het vrouwenteam van FC Utrecht, Linda Hebling, hem bijstaan als assistent.

Is dit niet wrang voor Ten Berge? „We zijn in goed overleg uit elkaar gegaan”, reageert Doreleijers, „en meer dan dat is het ook niet. Het werkt soms zo in het betaald voetbal.”

petitie. En de 35-jarige Renate Jansen, die na negen seizoenen bij FC Twente vorig jaar naar Eindhoven vertrok om daar haar loopbaan af te sluiten.

Met Robine Lacroix (20), Emma Frijs (21) en Anissa Chibani (18) heeft het team een aantal talenten uit eigen kweek die onder coach Roeland ten Berge doorbraken.

En met de Deense Sara Thrige, keeperster Nicky Eppard en centrale verdediger Janice Cayman uit België en de Zwitserse Riola Xhemaili kent PSV een paar speelsters met veel internationale ervaring, opgedaan zowel bij buitenlandse topclubs als bij hun nationale teams. Xhemaili is met twaalf doelpun-

ten dit seizoen zeer doeltreffend. Deze mix, zegt Doreleijers, „werkte dit jaar heel goed”. Ze erkent meteen ook het risico van speelsters die een succesvol seizoen bij PSV spelen. In de relatief minder sterke Nederlandse competitie lonkt voor veel jonge talenten, niet alleen bij PSV, een vroeger transfer naar grotere clubs in het buitenland. Zo vertrok Veerle Buurman vorig jaar naar Chelsea en Esmée Brugts drie jaar geleden naar Barcelona. De laatste plaatste zich afgelopen week-end voor de derde maal op rij voor de finale van de Champions League.

Doreleijers: „Ik vind niet dat je de Nederlandse competitie zwak kunt noemen, maar in andere landen is die natuurlijk wel van hoger niveau, denk aan Engeland en Duitsland. Wij staan nu eenmaal niet bovenaan in het ecosysteem van het internationale vrouwenvoetbal, we leiden op voor het buitenland.” Dat is enerzijds jammer, zegt ze, maar ze is er ook trots op. „En kijk naar Veerle en Esmée; het is ook gewoon heel goed voor hun ontwikkeling als topspeler.”

'Zo ver mogelijk komen'

Als de eerste landtitel straks is behaald, is de ambitie van de PSV-vrouwen niet verstomd. PSV wil zich in de komende jaren ook in Europese toernooien laten

zien, zegt Doreleijers, en dan „zo ver mogelijk komen”. Liefst in de Champions League, waarvoor de club zich nog moet zien te kwalificeren, dan wel een niveau lager in de Europa League. In eigen land is de doelstelling vrij eenvoudig. „Elk seizoen is de ambitie hetzelfde”, zegt Doreleijers. „Kampioen worden.”

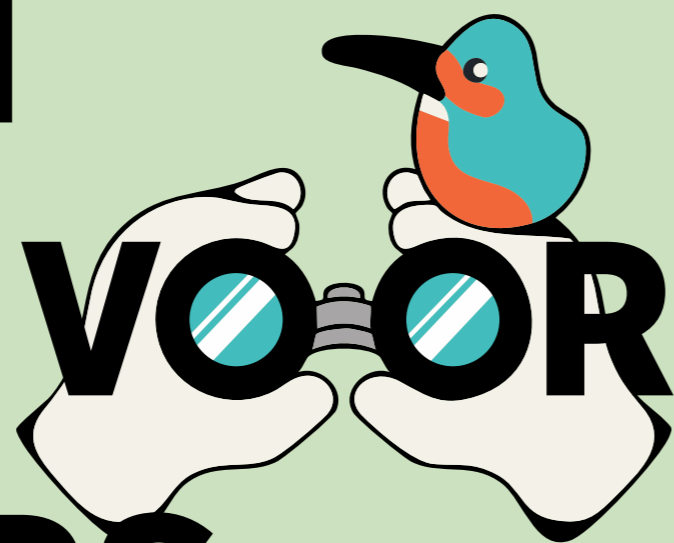
Sandra Doreleijers

Mocht het vrijdagavond tegen ADO Den Haag nog niet lukken om de benodigde drie punten te halen, dan hebben de PSV-vrouwen over twee weken nog één herkansing. In de laatste speelronde treffen zij dan rivaal FC Twente, dat vorig jaar op doelsaldo PSV van de eerste titel hield.

NIEUWE NRC MASTERCLASS

VOGELEN

Leer in zes weken
kijken als een vogelaar
en ga zelf op pad



BEGINNERS



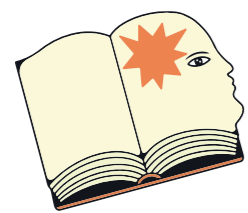
Wijn drinken voor beginners

Leer in zes weken jouw wijnsmaak kennen



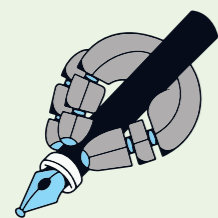
Stoppen met scrollen

Leer in zes weken hoe je de verleiding van je telefoon weerstaat en tijd terugwint



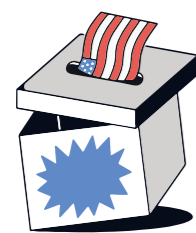
Hoe schrijf je een goed verhaal

Leer in zeven weken waar een goed verhaal aan voldoet en hoe je er zelf een schrijft



Hoe werk je met AI-tools

Leer in vijf weken hoe je effectieve AI-opdrachten schrijft



Begrijp het Amerikaanse kiesstelsel

Leer in zes weken hoe het Amerikaanse politieke stelsel is ontstaan



NRC masterclasses zijn speciaal voor abonnees. In een masterclass leer je een vaardigheid van een NRC-redacteur. Je ontvangt elke week een nieuwe les, direct in je inbox.

Schrijf je in via nrc.nl/masterclass

nrc masterclass

RECENSIE TENTOONSTELLING

Expositie over waarheid zou gebaat zijn bij iets meer twijfel

Museum Boerhaave in Leiden laat de bezoeker zien hoe wankel de waarheid kan zijn, zelfs in de wetenschap.

Sjoerd de Jong

LEIDEN

Het gelaat van een neanderthaler (een uit 1924 en een uit 2021). Een kartonnen model van de hersenen uit 1960. Een artistiek skelet van de fictieve *homo stupidus stupidus*. Een exemplaar van de *Pravda*. Een leugendetector. Het rapport van de Zuid-Afrikaanse Waarheidscommissie.

Het is allemaal te bekijken op de expositie *Waarheid? Kunst van de twijfel* in het onvolprezen Rijksmuseum Boerhaave te Leiden. Die was eerder te zien in het Gents Universiteitsmuseum (vandaar de Vlaamse wetenschapsfilosoof in een van de video's) en is door het Boerhaave aangevuld met verhalen en objecten uit de eigen collectie en met bruiklenen. Smaakvol ingericht in vier (matig verlichte) zalen, met goed gekozen en gepresenteerde objecten - niet te veel, zodat de bezoeker er niet in verdwaalt. De kunstvoorwerpen blijven aan de zijlijn en ondersteunen de thema's van de zalen.

Die vier thema's zijn: *vertellers van waarheid* (onder meer fossiele schelpen, een stammicroscop uit 1840-1843, medische wasmodellen), *bakens van waarheid* (een gorillaskellet, een set voor vingerafdrukken, een schoolplaat van 'holbewoners'), *vertroebeling van waarheid* (een leugendetector, theatermaskers) en *zoeken naar waarheid* (foto's, borduurwerk van Syrische vluchtelingen, kindertekeningen voor psychologen). Het verband tussen thema en object is niet altijd even sterk. Waarom horen 1984 van George Orwell en een nazi-stamboom van 'minderwaardigen' bij *bakens* en niet bij *vertroebeling*? Of het skelet van een gorilla waarbij wordt vermeld dat het bestaat uit onderdelen van twee gorilla's - om aan te geven dat musea esthetische overwegingen soms de voorrang geven boven feitelijke.

Wat beoogt de expositie? De uitnodiging aan het begin luidt: „Kom binnenvan, en twijfel!“ Ergo: het idee is bezoekers kritisch te leren kijken naar wetenschap en kennis en hun de „kunst van de twijfel“ bij te brengen. Dus leren we dat de fossielen die Johann Beringer in Würzburg vond (en waarin hij een godsbewijs zag) bedrog waren. En dat de gezichtsreconstructie van een neanderthaler uit 1924 die door Europese musea werd getoond, bepaald was door racistische en onjuiste opvattingen (inmiddels laat neanderthaler 'Krijn' (2021), ook aanwezig op de expo, zien dat hij helemaal niet zoveel verschilde van ons, bezoekers).

Kanttekeningen

Zulke historische kanttekeningen bij het geloof in 'waardevrije wetenschap' zijn nuttig. Wetenschap is mensenwerk en uitkomsten van onderzoek worden getekend door historische, culturele en sociale veronderstellingen. Maar toch. Gaandeweg krijg je het benauwd van alle bedenkingen, zelfrelativering en twijfel. Dan lijkt de expo raketings te scheren langs het idee dat



Gorillaskellet in de tentoonstelling *Waarheid?* in Rijksmuseum Boerhaave. FOTO'S FRED ERNST

wetenschap 'ook maar een mening is', of geheel en al wordt bepaald door historische of sociale verhoudingen. Een verwarring van context en content ligt dan op de loer.

Want wat is eigenlijk waarheid? En wanneer is iets kennis? Vreemd genoeg ontbreekt goede uitleg over die kernvragen. Filosofie, toch ooit de 'koningin van de wetenschappen' genoemd, valt vanaf de entree van de tentoonstelling diep in het gat tussen wetenschap en kunst. De teksten die wel raken aan filosofische vragen gaan bijna zonder uitzondering de relativistische kant uit: veel wat we zien is een kwestie van „interpretatie“ of „perspectief“.

Aan het einde meldt één bordje zelfs: „Niets is helemaal waar of onwaar. Vaak ligt het antwoord in het midden.“ Echt, niets? Ook niet de uitspraak dat de aarde om de zon draait en niet andersom? In het boekje bij de expo staat het net iets anders: „Iets is niet altijd waar of onwaar. Meestal ligt het antwoord in het midden.“ Maar ook een antwoord dat in het midden ligt (tussen twee extremen kan waar of onwaar zijn. Of niet? „Op veel vragen bestaat geen eenduidig antwoord“, besluit de tekst. Ja, antwoorden in de wetenschap zijn vaak voorlopig - maar dat is iets anders dan dat er geen eenduidig antwoord „bestaat“. Hoe weet

de tekstschrijver dat eigenlijk? Is het wel waar?

Sleutelbegrip

Wat ook zou helpen, is iets meer twijfel over dat andere sleutelbegrip in de expositie: twijfel. Wat is dat? Gezonde scepsis hoort bij wetenschap, ook tegenover de eigen uitgangspunten en vooroordelen. Maar er is zoiets als onredelijke twijfel, waar geen kruid tegen gewassen is. Het soort dat je tegenkomt bij complotdenkers die niet zo genoemd willen worden maar 'gewoon vragen stellen' (waarbij geen antwoord wordt geaccepteerd). Waar ligt de grens met cynisme? Wanneer gaat methodische twijfel over in conspiratieve paranoia?

Veel van de relativeringen die *Waarheid?* plaatst bij blind vertrouwen in de wetenschap zijn leerzaam en terecht, zoals die tijdgebonden gezichtsreconstructies van 'oermensen'. De expositie is mooi ingericht, en de objecten zetten je aan het denken - dus dat is winst. Maar toch: anno 2026, na jaren van coronascepsis en vaccinatiefobie, zou het ook niet gek zijn als de wetenschap juist wat zelfbewuster naar buiten treedt. Niet met een beroep op absolute autoriteit - dat wordt in het Boerhaave vakkundig onderuitgehaald - maar met de verzekering dat wetenschap niet alleen een kwestie is van „interpretatie“ maar wel degelijk kennis oplevert. Dat die kennis altijd partieel en voorlopig is, wil niet zeggen dat het géén kennis is, of louter een kwestie van 'perspectief'. Plat gezegd: de aarde draait inderdaad om de zon - of je het nu bekijkt vanaf de aarde, vanaf de maan of met Musk op Mars.



Een vitrinezaal in het Leidse museum.

Waarheid? Kunst van de twijfel Rijksmuseum Boerhaave, te zien t/m 3 januari 2027. ●●●○○



Vertrouwen we AI te veel, of onszelf te weinig?

FOTO BAONO/GETTY IMAGES

Als het over AI gaat, gaat het al snel over grote, maatschappelijke en meetbare risico's zoals banenverlies, schrijft *Thom Egberts*. Maar moeten we ons niet wat meer zorgen maken om de invloed van AI op ons denken en doen in het dagelijks leven?

Mijn neef moest er zelf ook wel om lachen. Hij had ChatGPT gevraagd: „Wat zijn de beste plekken in de Dordogne om te zitten?”. Het antwoord: „Hier zijn mijn favoriete plekken in de Dordogne om gewoon lekker te zitten en te genieten van het uitzicht op de sfeer.”

Geinig natuurlijk, die kluns van een ChatGPT die het te letterlijk neemt en nét niet helemaal begrijpt. En ergens ook altijd geruststellend, dit soort foutjes; als-ie dit al niet snapt, gaat-ie mijn baan zeker niet overnemen.

En toch bekroop me ook weer dat gevoel dat ik vaker heb als mensen vertellen wat ze allemaal aan ChatGPT vragen: het gevoel dat ze valsspelen. De boomer in mij dacht: een vakantie boeken, daar moest je toch moeite voor doen? En nu leek het: prompten, boeken, klaar. Een beetje dat gevoel dat je vroeger had als iemand bij tafeltennis alle vijf de middenvelders tegelijk een hengst gaf en op die manier een doelpunt maakte, en je dacht: ja, ik wist niet dat dat ook mocht.

Meer gereedschap

Nu is een vakantie bij elkaar ChatGPT'en op zich geen krankzinnig voorbeeld van AI-gebruik. En misschien

doen de mensen die voor hun vakanties AI gebruiken juist wel méér moeite dan vroeger, omdat ze nu meer gereedschap hebben om opties te vergelijken.

Toch zie ik om mij heen wel degelijk AI-gebruik dat ik krankzinnig zou willen noemen. Een tijdje terug werkte ik aan een tv-item over de erbarmelijke staat van het Duitse spoor. Ik vroeg aan een kennis die in Duitsland woont of hij daarover op de lokale televisie misschien reportages had gezien. Zijn antwoord: een ChatGPT-link, met daarin het antwoord van ChatGPT op mijn vraag. Vast lief bedoeld, maar het deed me ook denken aan die mensen die vroeger passief-agressief reageerden met een *Let me Google that for you*-linkje, als iemand een domme vraag had gesteld.

Een vriend vertelde me dat een collega van hem via een duidelijk door ChatGPT opgesteld berichtje haar collega's op de hoogte had gebracht van haar zwangerschap. Het was de bekende, ronkende drieslag met bijpassende emoji's. De wedervraag van ChatGPT - zal ik ook een mooi lettertype uitzoeken voor op het geboortekaartje? - was nog net niet meegekopieerd.

Hebben we echt zo weinig zelfvertrouwen? Aan een *chatbot* vragen of hij even onze blijdschap over ons aanstaande kindje wil verwoorden?

En dan was er natuurlijk nog het in-fluencerskoppel Gio Latooy en Lynn Hermanussen, woonachtig in Dubai.

Iedereen wordt een beetje een politieagent, voortdurend gissend of iemand ergens een bocht heeft afgesneden

Begin maart - de oorlog in Iran was net begonnen - namen zij een vlog op. Terwijl ze zo ongeveer moesten bukken voor de raketten, vroeg Gio aan Lynn: „Is de oorlog al begonnen, is die echt al uitgebroken, staat dat er?” Haar antwoord: „ChatGPT zegt officieel van niet, maar het is gewoon niet best.” Alsof je in de zeikende regen Buienradie gaat checken of het regent. Dat doe je alleen als je echt héél weinig vertrouwen hebt in je eigen beoordelingsvermogen, weet ik uit eigen ervaring.

Menselijke zeggingskracht

Toch gaat het over deze AI-praktijk van alledag maar weinig. Vaak gaat het of over hele meetbare gevaren van AI (*Weet je wat een ruimte/water/energie die datacenters nodig hebben?*), of over hele grote abstracte (*Straks maakt AI ons allemaal overbodig*).

Maar moeten we het niet iets meer hebben over ons eigen wezenloze geprompt? Voor ons brein is het aantoonbaar slecht. De stapelonderzoeken die dat bewijzen, groeien met de dag. We worden minder creatief, en omdat we het brein steeds minder goed onderhouden, wordt dat alleen maar erger.

En misschien dat het argument 'onze hersenen worden vernietigd' u niet overtuigt, dat kan. Maar dan heb ik nog een bezwaar: het wordt - zeker op het werk - steeds onduidelijker waar we naar zitten te kijken. Heeft die collega die presentatie zelf gemaakt, of niet?

Die speech die Marja gaf bij haar afscheid. Zou ze...? Iedereen wordt een beetje een politieagent, voortdurend gissend of iemand ergens een bocht heeft afgesneden.

Kunstmatige intelligentie mag dan wat tijdswinst opleveren - ik bedoel, dit stuk, weet je hóé lang ik daar al mee bezig ben? - maar uiteindelijk verliezen we er misschien wel veel meer mee: menselijke zeggingskracht.

Die vraag aan die Duitse kennis was óók een manier om gewoon weer eens contact te hebben, iets waar ik na dat ChatGPT-linkje al geen zin meer in had. Aan je collega's vertellen dat je zwanger bent, had ook zo'n leuk, spontaan moment kunnen zijn. Maar in plaats daarvan krijgen je collega's van dat gezwollen LinkedIn-proza voorgeschoteld, dat eerst heel wat lijkt, maar uiteindelijk alleen maar teleurstelt.

Het is alsof je in een restaurant zit, je bestelt eten, je gaat even naar de plee, komt terug, en het eten is er al. Eén seconde denk je: yes! Daarna volgt de teleurstelling. Het stond blijkbaar al klaar, ze hebben het alleen even opgewarmd. Weg magie.



Thom Egberts is freelance schrijver voor onder meer *Lubach* en *De Speld*

COLUMN

ROSANNE HERTZBERGER



Misschien hebben de boze mensen in de Albert Heijn wel een punt

Ik las dat Albert Heijn beveiligers in de supermarkten gaat uitrusten met bodycams. Één van de directeurs lichtte het besluit toe in het *AD*: de supermarkten zijn onveiliger geworden, de klanten agressiever.

Ik herken dit beeld maar al te goed. Ook ik voel me tijdens het winkelen in hun filialen steeds agressiever. Bijvoorbeeld al die keren dat ik mijn boodschappen weer uit mijn tas moet halen om een tiener te laten controleren of ik haar werk wel goed had gedaan.

Steekproeven zijn veranderd in intensieve controles, die weer een reactie zijn op de toename van kruimeldiefstal. Die kruimeldiefstal is weer een door de supermarkt ingecalculeerd gevolg van het wegsturen van de meeste kassamedewerkers. De supermarkt werd een onpersoonlijke plek en het bedrijf een afstandelijk conglomeraat dat zijn klanten wantrouwt, controleert, filmt. Van zo'n bedrijf steel je makkelijker, zowel de rechtschepene burger (per ongeluk) als de gelegenheidsdief (expres). Die bodycams zijn slechts een trieste nieuwe stap in de spiraal van vertrouwensverlies en geweldsescalatie tussen de grootgrutter en cliënte.

„Die verharding in de maatschappij is er nu eenmaal”, zegt de directeur in het *AD*-artikel. „Wat er op straat gebeurt, lijkt zich ook naar de winkel te verplaatsen.” Ze vergeet te vertellen welke rol het bedrijf zelf speelt. Alsof het alleen willoos slachtoffer is in plaats van medevormgever van die verharde maatschappij.

Neem kruimeldiefstal. Is Albert Heijn daar zelf niet de afgelopen jaren steeds op betrapt? Er verdwenen koekjes uit de doosjes, schepjes thee uit de zakjes, slokjes bier uit de blikjes. Abrikozen, frambozen, plakjes kaas, ze verdwenen spoorloos uit de verpakking en de prijs bleef hetzelfde.

Dat gaat soms onder het mom van gezond en duurzaam. Een sloot water in de limonade of in het vruchtensap en dat als gezonder en duurder alternatief verkopen. Een nieuwe hamburger is 'plantaardig verrijkt', en bevat ineens 23 procent suikerbietenafval. Niet de door het voedingscentrum aanbevolen peulvruchten, maar suikerbietenpulp. Goedkopere ingrediënten en twee euro per kilo duurder in prijs - verrijkt voor de rijken.

Of neem mijn nieuwe shampoo's, die plotseling 20 procent kleiner is. Toen ik weer columns ging schrijven, wist ik dat er een paar onderwerpen waren waar ik het met voorrang over wilde hebben. De EU, de democratische rechtsstaat, Israël, migratiewetten, euthanasie. En

shampoo. Het zit me hoog.

Want ik weet wat een brood kost, en een pak melk. Maar ik heb al jaren geen idee wat shampoo moet kosten. Er is steeds weer sprake van één of andere absurde aanbieding. Een simpele boodschap doen, verandert in een absurdistisch vraagstuk. Of ik vier flessen shampoo voor de prijs van twee wil. Of ik überhaupt vier flessen wil. En, als ik niet met vier flessen wil rondzeulen, of ik er dan niet gewoon eentje kan kopen. Met direct de vervolgvraag of het niet vreselijk dom en decadent is om die aanbieding te laten liggen. Meestal vlucht ik onverrichter zake de winkel uit.

Alsof het bedrijf alleen willoos slachtoffer is in plaats van medevormgever

Op de onvolprezen site *ahprijs-index.nl* kun je zien dat de shampoo nu al zeven weken onafgebroken in de aanbieding is met in die zeven weken zes verschillende prijsstructuren: 1+1 gratis, drie voor 10,99 euro, de tweede gratis, of 2+3 gratis - enzovoort. Het unheimische gevoel bekruipt me dat je wordt afgezet door teams van slimme rekenaars ergens op een hoofdkantoor.

Al peinzend over vier flessen shampoo vraag ik me af waar die 2,3 miljard euro aan winst wordt geboekt door Ahold. Is dat het brood, de melk, de bananen? Of casht het bedrijf ook vooral met elke arme ziel die vanwege wanorde of wanhoop dringend een fles shampoo nodig had in de week zonder aanbieding en het volle kneuzentrief betaalde van 6,89 euro voor 250 milliliter zeep? Of verdient het bedrijf vooral aan die oudere mevrouw die de vierde 'gratis' fles in haar mandje vergeet te leggen? Komt er ook dan een beveiliging toegesnel om te voorkomen dat deze mevrouw dief wordt van haar eigen portemonnee? Gaat er een alarm af als die mevrouw naar buiten loopt en een schandalige prijs betaald heeft? Is er iemand met een bodycam in de winkel aanwezig om die diefstal te filmen?

Je mag niets goedpraten. Oh, ik zou niet durven. En toch denk ik dat elk bedrijf of organisatie die te maken krijgt met boosheid en wantrouwen, er goed aan doet om zich af te vragen of die mensen ergens misschien ook een punt hebben.

Rosanne Hertzberger is microbioloog en was Tweede Kamerlid voor NSC.



Commentaar

HANTAVIRUS

Virusuitbraak toont nut van internationale coördinatie

Bijna nergens zijn de omstandigheden voor de ontwikkeling van een virusuitbraak zo ideaal als op een cruiseschip. Honderden mensen die lang dicht opeengepakt in nauwe ruimtes bij elkaar verblijven bieden de beste omstandigheden voor verspreiding van een ziekteverwekker. Dat weten we van de vaak gerapporteerde uitbraken van het norovirus op cruiseschepen, dat diarree en misselijkheid veroorzaakt. Op het Nederlandse cruiseschip *Hondius* is een veel dodelijker virus in het spel. Het hantavirus is afkomstig van knaagdieren en kan mensen besmetten via uitwerpselen, urine of speeksel. Het gaat hier om een variant, het Andesvirus, dat mensen bij nauw contact aan elkaar kunnen overdragen.

De situatie is in het begin onderschat, waardoor relatief laat maatregelen zijn genomen. Een Nederlandse passagier die als eerste ziek werd, overleed al op 11 april. De kapitein stelde de opvarenden toen nog gerust dat er geen infectierisico bestond omdat het erop leek dat de man een natuurlijke dood was gestorven. Zijn stoffelijk overschot kon pas op Sint-Helena op 24 april van boord gehaald worden. Zijn vrouw, die toen ook besmettingsverschijnselen had, overleed twee dagen later in een ziekenhuis in Johannesburg. Pas toen een derde passagier van het schip werd geëvacueerd en in Zuid-Afrika werd gediagnosticeerd met het hantavirus, is alarm geslagen.

Zo'n uitbraak op een schip is in principe makkelijk in te perken als iedereen aan boord blijft totdat vaststaat dat mensen geen gevaar voor anderen vormen. Maar hier zijn al voordat het gevaar onderkend was mensen afgestapt, waardoor de potentiële infectiekring veel groter is geworden. De onzekerheid wordt vergroot doordat de incubatietijd van dit virus kan variëren van een tot acht weken. Een nieuwe pandemie zal dit Andesvirus niet veroorzaken, want bij eerdere uitbraken in Argentinië bleek dat de virushaard met isolatiemaatregelen snel uitdooft. Dat geldt ook nu: op het schip kan dit virus veel mensen ansteeken maar in de wijde wereld zal het snel doodlopen.

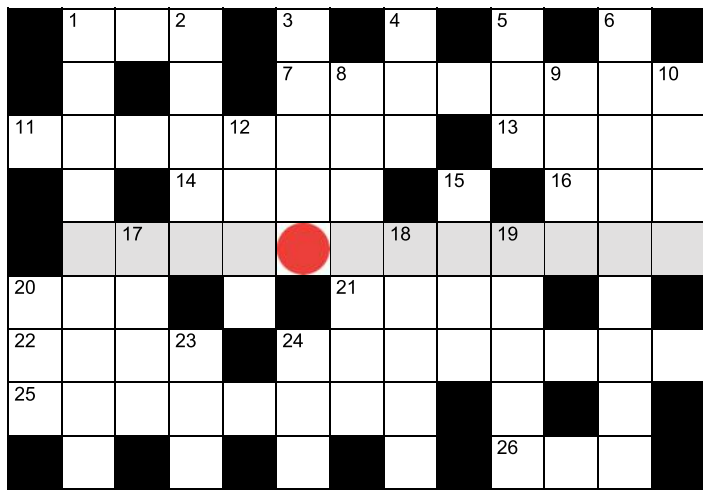
Dat de VS en Argentinië besloten om uit de WHO te stappen, wringt

Het incident maakt wel duidelijk hoe belangrijk internationale coördinatie is. Nadat op 2 mei in Zuid-Afrika werd vastgesteld dat het ging om een infectie met het hantavirus, pakte de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) haar rol als betrouwbare informatiebron. Achter de schermen zorgde de WHO voor internationale coördinatie van evacuatiemaatregelen, contactopsporingen, distributie van testmaterialen en uitwisseling van kennis. Dat is cruciaal bij een besmettingsincident dat zich over zoveel naties uitstrekt. Het schip voer van de Atlantische eilanden Sint-Helena en Ascension (beide Brits) door naar Kaapverdië en heeft nu koers gezet naar de Canarische Eilanden, die onder Spaanse jurisdictie vallen. Aan boord waren mensen van 23 verschillende nationaliteiten.

Dat de VS onder leiding van Trump en Argentinië onder leiding van Milei besloten om uit de WHO te stappen, wringt. Wat nationaliteit betreft vormden Amerikanen (17) na de Britten (19) de grootste groep onder de passagiers. De WHO is gelukkig niet rancuneus en zegt in contact te staan met de VS. Voorzitter Tedros Ghebreyesus zegt geen regeringen maar „de mensheid” te dienen.

Crisis als deze vragen internationale solidariteit. Die is acuut belangrijk voor het bestrijden van dodelijke uitbraken, maar meer nog voor de paraatheid: het fundamentele onderzoek naar ziekteverwekkers, geneesmiddelen en vaccins. Wie het eigen belang voor laat gaan, benadeelt iedereen.

IN HET MIDDEN



Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. 'Duitsler krijgt schadevergoeding om handdoekjeleggen op ___' **7.** Scrooge **11.** 'Pussy Riot dwingt Russisch paviljoen op ___ in Venetië deuren te sluiten' **13.** Truth-alternatief **14.** Italiaanse opera **16.** Concurrent van Miele, Siemens en Bosch **20.** Magnum, raket, schatkist **21.** Cognackwalificatie **22.** Staat (nog) op de Roode Steen in Hoorn **24.** 'Ali B in ___ tegen veroordeling voor verkrachtingen' **25.** Stad op Hawaï **26.** Geld

Verticaal: 1. Cirkelgang **2.** Navigatiemiddel **3.** Margaret __, antropologe **4.** Past voor god of duivel **5.** __ Turner (1938-2026) **6.** Clean **8.** Herfstfenomeen **9.** Hangen kunstwerken op die voor iedereen te zien zijn **10.** Poolse rivier **12.** Oorlogsverklarders **15.** Concurrent van Kruidvat, Trekleister en DA **17.** Balken **18.** Topic **19.** Bijzonder **20.** Wat geeft 't **23.** Toppunt **24.** Prijs van een beha

Oplossing puzzel 7 mei. Horizontaal: 1. BAPAO 4. STONES 9. POTEN 11. OMA 12. SCORE 15. AASETER 16. TOLERANT 21. OENOLOOG 23. GREMIUM 26. REINE 27. AED 28. EDSON 29. SNELLE 30. ODEUR **Verticaal:** 1. BAST 2. PAOLO 3. OPERA 4. SEAT 5. TNS 6. NOT 7. EMERSON 8. SAR 10. TANDEMS 13. CODEREN 14. REN 17. ALOUDE 18. PORNO 19. OLE 20. LOIRE 22. GEUR 23. GAS 24. EDE 25. IEL **In het midden:** DONALD POLS

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl



COLUMN
FRITS ABRAHAMS

Gedicht voor Moederdag

Zondag is het Moederdag - ik waarschuw maar even. Dit om in allerijl gekochte paniekcadeautjes te voorkomen. Wie nog een moeder heeft, mag blij zijn, de ergste secreten even daargelaten.

Ik heb al heel lang geen moeder meer, maar - en nu volgt de sentimenteelste zin die ik ooit heb geschreven - „haar foto staat nog steeds op mijn nachtkastje”.

Waarom? Natuurlijk, omdat ik veel van haar hield, maar vooral ook omdat ze, inmiddels een vrouw op leeftijd, op die foto iets breekbaars heeft. Ze kijkt niet in de camera, maar een beetje opzij met een ietwat afwezige, verbaasde blik.

Achteraf vermoed ik dat ze toen al aan dementie leed, ook al zal ze nog wel in staat zijn geweest om haar eigen kinderen te herkennen. Later lukte dat niet meer. Ik woonde ver weg, ze zag me niet regelmatig en ik herinner me nog goed die eerste keer dat ze, staande in de deuropening, me zwijgend monsterde. Ik had een anonieme collectant kunnen zijn.

Ze was een geweldige moeder geweest, iemand die zich in een traditioneel gezin volledig wegcijferde voor haar man en twee zoons. Ze had, net als al die andere moeders destijds in die toen nog gebruikelijke positie, een beter lot verdiend. Ja, we zijn op onze manier ook 'goed' voor haar geweest, maar voor de beperktheid van haar leven hebben we te weinig oog gehad.

Ik moest sterk aan haar denken toen ik onlangs in *Trouw* in de rubriek 'Gedicht van de week' het mij onbekende,

indrukwekkende gedicht 'Moeder' van de vergeten Vlaamse schrijver Karel Jonckheere (1906-1993) las. Het gedicht was opgemerkt door de Vlaamse schrijver Maud Vanhauwaert in haar „zoektocht naar mooie gedichten voor Moederdag”. Ik ben het gedicht nooit eerder in enige bloemlezing tegengekomen, zelfs niet in *De Moeder*, een bloemlezing van moedergedichten door Gerrit Komrij.

Zo lang zij rustig leeft kunnen wij haar vergeten, ze kost ons zorg noch geld, ze doet ons nimmer zeer, tweemaal in 't jaar, misschien, gaan wij nog bij haar eten en lachen als ze zegt: Het is de laatste keer.

Maar één kort spoedbericht maakt ons opnieuw tot zonen, wat ons gewichtig werd valt plots en dwaas uiteen, wij dachten in onze eeuw en in ons werk te wonen tot wij beschaamd en leeg haar kleine huis betreën.

Ze heeft op ons gewacht. Tenzij ze is gestorven. Daar ligt wie onze moeder was, het arm gezicht waarin veel eenzaamheid berusting heeft gekorven beschenen voor het laatst in reeds vervreemdend licht.

Dat wij voorgoed alleen zijn thans, dat alle bronnen vervloeien in de tijd, bedroeft ons hart zo niet. Maar dat onze overmoed zich nimmer heeft bezonnen over haar eenzaamheid, dit wordt ons taaist verdriet.



CANVAS

Mijn nicht studeert wiskunde. Ik app haar of zij ook gebruik maakt van Canvas.

„Hoezo?“, vraagt ze. Ik stuur het bericht van de NOS door dat Canvas wereldwijd is gehackt. Om haar gerust te stellen app ik er vlug achteraan dat het nog niet zeker is of haar universiteit getroffen is.

Ze is minder onder de indruk dan haar tante en laat weten: „Hoop dat ze mijn huiswerk maken.”

Yvonne Woudenberg

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

FOKKE & SUKKE
GAAN ZEKER NAAR DE NIEUWE TOUR VAN DE ROLLING STONES

EN DAT ZE ELK HALFUUR EEN PLASPAUZE MOETEN HOUDEN

IS OOK BEST HANDIG VOOR ONS!



nrc > puzzels



CruX: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

	3							
5	6	9		4				
							5	
		3					2	
	7		1					
6					9			3
	2		3		1	7		
	9				2			
	1						8	

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter RitmeesterPZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

1	8	7	5	9	6	3	2	4
9	2	5	1	4	3	8	6	7
3	6	4	8	2	7	9	1	5
6	9	3	7	8	2	5	4	1
5	1	2	6	3	4	7	9	8
4	7	8	9	1	5	6	3	2
8	3	6	2	5	1	4	7	9
7	5	1	4	6	9	2	8	3
2	4	9	3	7	8	1	5	6

Achterpagina.

'Mijn opdracht is om de lezer wakker te schudden'

COCO
SCHRIJBER
OVER
HAAR ROMAN
'HET ZOEMEN
VAN BIJNA
ALLES'
PAGINA C4-5

Cultuur

BOEKEN



IN HET NIEUWS

ZAP



Linda in *Married at First Sight*. BEELD RTL 4

Carlo Boszhard is niet voor één gat te vangen

Carlo Boszhard had wat leuks bedacht. In eerste instantie had hij om een cijfer willen vragen - dat deed-ie wel vaker. Dan vroeg hij aan de pasgetrouwde stellen in *Married at First Sight* tijdens het koppelsdiner: welk cijfer geef jij nou aan je huwelijk? Maar omdat hij die vraag in voorgaande seizoenen al had gesteld, bestond er een risico dat de partners hun antwoorden van tevoren op elkaar hadden afgestemd. Geef jij ons huwelijk zeven punten, dan doe ik dat ook. Echtelijke consensus.

Zo voorkom je horrorscenario's: dat de ene echtgenoot voor een ronkende negen kiest en de andere voor een spraakmakende vier. En dat iedereen die toekijkt - Carlo Boszhard, alle andere koppels, drie liefdesexperts, heel *MAFS*-lievend Nederland - dan verschrikt een handje voor de mond houdt. Oh!, doen al die mensen: wat érg! Hoe groter de afstand tussen die twee getallen, hoe groter de gêne. Zie zo'n diepe kloof van schaamte en verschil in inzicht nog maar eens te overbruggen.

Dus ja, het lag voor de hand dat de koppels, uit zelfbehoud, in het geniep hadden overlegd wat voor cijfer ze hun huwelijk zouden geven. Maar Carlo Boszhard is niet voor één gat te vangen. Die verzint dan gewoon een nieuwe opdracht voor bij het eerste koppelsdiner. Voor lezers die nooit *MAFS* kijken en niet thuis zijn in het jargon moet ik die laatste term misschien nog even toelichten: bij het koppelsdiner dineren alle koppels samen. Ik hoop dat dat zo helder is.

Zes koppels waren opgesteld aan een lange, smalle tafel; de maaltijden waren nog niet geserveerd, de wijnglazen wel alvast gevuld. Dat was nodig om te proosten op de liefde. Aan het hoofd van de tafel stond Carlo Boszhard. Die zei: „We gaan iets anders doen. Ik vraag... een woord. Een woord over je huwelijk.” Het beeld wisselde naar een andere plek in het restaurant, waar de drie liefdesexperts op een rijtje naast elkaar zaten en live het gedrag van de door hen bedachte stelletjes commentarieerden. Kijk: onze Luigi is nog steeds een echte gentleman. Kijk: onze Anton ziet er wat verslagen uit vandaag. Ze schreven ook wat instructies op die ze straks aan de deelnemers zouden kunnen geven. Stel een vraag, probeer te flirten. Het was alsof ze samen *The Sims* speelden, maar dan met echte mensen.

„Dat is leuk”, vond een van de experts toen Carlo Boszhard het woordenplan had aangekondigd. „Dat het dan toch minder voorspelbaar is.” Een aantal stellen koos wijselijk voor opties als „vertrouwen”, „respectvol” en „fijn” - de woordalternatieven voor de veilige zeven. Maar andere stellen zaten minder op één lijn. Hoe kruip je nog naast je man in bed als jij „overeenkomsten” opschrijft als woord om je huwelijk mee te duiden, en hij: „gevecht”?

Het ergst was het voor Anton en Linda. Of eigenlijk gewoon voor Anton. Hij had echt zijn best gedaan voor zijn nieuwe bruid, ook al had ze al vroeg aangegeven hem niet aantrekkelijk te vinden en had ze na de huwelijksreis geen contact willen onderhouden. Anton - lieve, goetige Anton - was blij dat Linda überhaupt was komen opdagen voor het koppelsdiner. Op zijn papertje schreef hij heel diplomatiek: „connectie”, vooral omdat hij die nog een beetje miste in dit huwelijk. Dat krijg je, als je vrouw niet wil praten. Daarna hield Linda haar papertje omhoog. In onverbiddelijke, zwarte letters stond daar: „Niks.”

Oh!, deden de stellen, en de experts, en de kijkers thuis, en Carlo Boszhard. En hopelijk ook Linda, als ze de beelden terugziet. Niks, dat is nul. Ze had een manier gevonden om haar huwelijk minder dan een onvoldoende te geven - zonder cijfers. Knap was het wel. Maar leuk is anders.

Amber Wijnitzer

POP

Mitski raakt met theatrale intimiteit in AFAS Live

Recensie POP

Mitski. Gehoord: 06/05, AFAS Live, Amsterdam. Herhaling: 07/05. Info: afaslive.nl. ●●●●○

Thijs Schrik

AMSTERDAM

„Hello hello, I love you.” Aan het begin van haar grootste concert in Nederland tot nu toe maakt Mitski vluchtig contact met het publiek. Het doet nog wat ongemakkelijk aan; de Japans-Amerikaanse singer-songwriter vertelde in interviews dat ze de relatie met haar fans lang aan het aftasten was sinds haar populariteit een aantal jaar geleden explodeerde door het veelvuldige gebruik van haar stemmige muziek via TikTok. Het maakte haar een sensatie onder Gen Z. Dat is ook te zien aan de samenstelling van het publiek in AFAS Live.

Het succes leek voor de inmiddels 35-jarige Mitski Miyawaki een tijdlang een reden om op het podium een muur op te trekken met theatrale shows. In de AFAS blijkt dat ze een inmiddels betere balans gevonden heeft. Haar podiumpresentatie is nog altijd theatraal, maar voelt ook uitnodigend. Dit komt mede door de huiselijke inrichting: op het podium staan een chaise longue met grote lamp aan de ene kant, een bureau aan de andere.

Ze loopt regelmatig heen en weer, uitkijkend over de zaal. Achter haar zijn onder meer projecties van oude zwart-witfilms te zien, waaronder *Dracula* en *The Invisible Man*. Het sluit aan bij de wereld van haar achtste album *Nothing's About to Happen to Me*, dat gaat over een eenzame vrouw die zich tevergeefs vastklampt aan een verloren liefde en de controle over haar mentale gezondheid verliest in haar huis. Tijdens het gruisige gitaarnummer 'Where's My Phone?' stuift ze over het podium en is ze, inderdaad, op zoek naar haar

telefoon. Licht hij onder de bank? Nee? Waar dan? Aargh!

Vrijwel alle nummers van de nieuwe plaat, die eind februari verscheen, komen voorbij. Een gewaagde zet, maar ze weet de aandacht van het publiek het hele concert vast te houden door daarnaast uit haar volledige repertoire te kiezen. Ze schakelt van de nerveuze synthpop van 'Washing Machine Heart' naar de wonderschone ballad 'Two Slow Dancers'.

Ontwapenend moment

„Does it smell like a school gymnasium in here?” zingt ze in de opening van dat laatstgenoemde nummer. En even voelt de AFAS ook meer als een gymzaal tijdens een dansavond: jonge mensen houden elkaar vast. Maar, zingt Mitski, voor je het weet ben je ouder: „It would be a hundred times easier if we were young again, but as it is and it is.”

Halverwege stelt Mitski enthousiast haar band voor en lijkt het ongemak van het begin helemaal verdwenen. Ze willigt zelfs (deels) een verzoekje in van een fan die een bordje omhoog houdt. 'I Don't Smoke' stond niet op de setlist. Het refrein wordt akoestisch gedaan. Een ontwapenend moment in een verder strak geregisseerd optreden.

Er volgt deze donderdag een tweede avond in de AFAS. Daarmee is misschien net te hoog ingezet: tijdens de eerste avond is de zaal niet helemaal uitverkocht. Maakt dat uit? Voor Mitski zelf misschien niet, hard doorgroeien naar de grootste zalen leek nooit haar doel. In een video op sociale media legde ze onlangs uit dat schrijven haar momenteel meer voldoening geeft dan optreden en dat ze daarom geen grote tour doet. Des te bijzonderder dat ze wel Amsterdam aandeed. Wie er was, mocht zich gelukkig prijzen.



Singer-songwriter Mitski tijdens haar concert op 6 mei in AFAS Live. FOTO ANDREAS TERLAACK

ZILVEREN NIPKOWSCHIJF

Nominaties voor beste documentaire

Sarah Ouwerkerk

AMSTERDAM

Het onrecht dat geadopteerde kinderen is aangedaan, vrouwen die hun vrijheid bevechten in Afghanistan na de machts-overname van de Taliban en Nederlanders die het land ontvluchten op zoek naar een nieuwe toekomst in Paraguay. De genomineerden voor de Zilveren Nipkowschijf 2026, vernoemd naar de bedenker van het mechanische onderdeel dat aan de basis van de televisie stond, zijn woensdagavond door bestuursleden Renate van der Bas en Angela de Jong in *Paaw & De Wit* bekendgemaakt.

Qian van Binsbergen werd met haar eerste documentairereeks *De Afhaalchinese* in 2023 ook genomineerd voor de Nipkowprijs. Het vervolg *De Afhaalchinese: Thuisbezorgd* (Omroep Zwart) is, volgens de juryleden, net zo indringend en „de vorm eneroverend en innovatief”.

Hila Noorzai maakte samen met een „grotendeels vrouwelijke crew” het drieluik *Hila voorbij de Taliban* (Avrotros). Over „dappere dissidenten die het laatste restje vrijheid voor vrouwen in Afghanistan bevechten”. Noorzai is, volgens de jury, „de perfecte gids door haar geboorteland”.

Ook het veelbesproken *Waker in Paraguay* (VPRO), over een

groep mensen met complotgedachtes die „ervan overtuigd is dat het in ons land helemaal misgaat” en daarom emigreert, is genomineerd. Hun ideeën worden „in deze serie prachtig inzichtelijk gemaakt dankzij de intieme en zoveel mogelijk neutrale manier waarop de ‘wakkeren’ worden geportretteerd”.

De speciale vermelding gaat naar *Het Verhaal van Nederland* (NTR) met Daan Schuurmans, over de Nederlandse geschiedenis. Het meest recente seizoen, over de Tweede Wereldoorlog, geeft Nederland volgens de jury „de broodnodige historische bagage mee”. Op 11 juni wordt de winnaar bekendgemaakt.

Loni Verweij

AMSTERDAM

Ik ben een geheime club begonnen met musici die nooit aan het Prinses Christina Concours hebben meegedaan”, grapt kersverse concoursdirecteur Maurits Musch (1979) over de stichting die jaarlijks verschillende concoursen organiseert om muziek te promoten onder kinderen en jongeren. Zelf ooit professioneel countertenor is hij een van slechts vijf leden van die ‘geheime club’.

Het illustreert de kweekvijverrol die het concours al 59 jaar speelt: veel professionele musici stonden in hun tienerjaren wel een of meerdere keren op een regionaal of landelijk PCC-podium, zoals op 9 mei bij de landelijke finale in Den Haag. „De lijst musici die wel hebben meegedaan is indrukwekkend.” Op de lijst van winnaars van het PCC staan onder andere grote namen als pianist Hannes Minnaar, blokfluitist Lucie Horsch, cellist Alexander Warenberg en soprano Laetitia Gerard.

Tweede grote klap

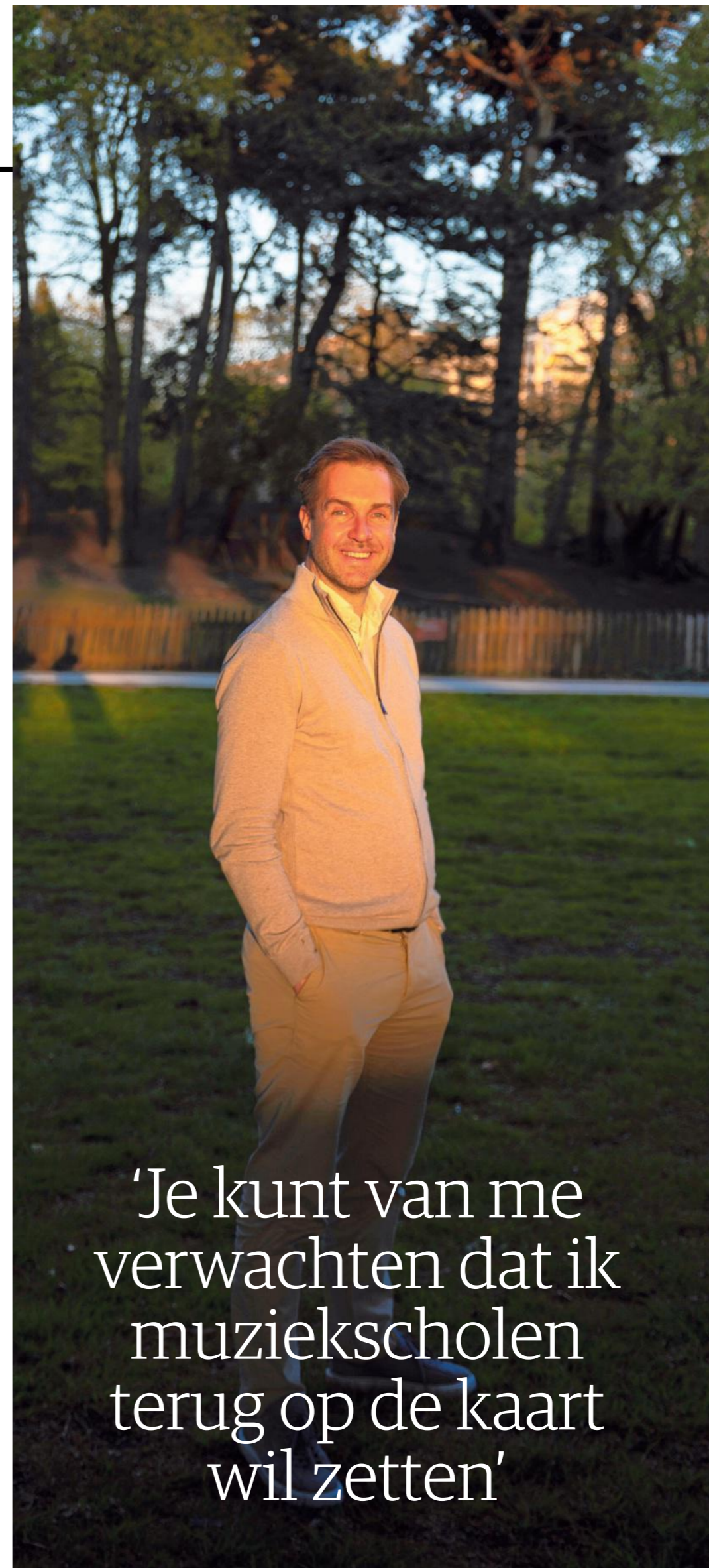
In 2024 dreigde de basis van talentontwikkeling in de klassieke muziek na eerdere bezuinigingen op muziekscholen een tweede grote klap te krijgen. Bij de overheidssubsidie via het Fonds voor Cultuurparticipatie viel het PCC - dat ook een jazz- en compositieconcours en een educatieve- en participatietak heeft - samen met vijf andere ontwikkelinstellingen voor klassiek talent, ondanks een positief advies van dat fonds, onder de zaaglijn. Uiteindelijk stelde cultuurminister Eppo Bruins alsnog financiering beschikbaar voor 2025-2028, bij het PCC goed voor zo'n 30 procent van de begroting. Maar daarmee zijn de zorgen nog niet van de baan. „Het muzikale ecosysteem in Nederland dat nu piept en kraakt, kan over tien jaar tot stilstand komen”, schreef het PCC in het activiteitenverslag van 2024.

Hoe hangt de vlag er nu bij?

„Het is fijn dat er financiering is. Maar tijdelijk is niet structureel. We moeten aandacht blijven vragen voor het feit dat we ertoe doen. Een positief teken is dat er vanuit het Ministerie van OCW [Onderwijs, Cultuur en Wetenschap] een onderzoek loopt naar het functioneren van de talentontwikkelingsketen. Ik ben benieuwd hoe de uitkomsten daarvan kunnen helpen om borging te creëren.”

Wat merkt het PCC van de afkalking van het muziekonderwijs?

„We hielden laatst een peiling onder onze juryleden in alle regio's: hoe waren zij met muziek in aanraking gekomen? Meer dan 70 procent zei dat zij vroeger niet zozeer door hun ouders zijn gestimuleerd maar door invloeden van buitenshuis, zoals muziekscholen, muzikale activiteiten georganiseerd op basisscholen of door gemeenten. Tegenwoordig is dat heel anders. Het baart me zorgen dat er nu in de halve finale maar vijf van de twintig deelnemers stonden die zonder invloed van ouders hun weg in de



Maurits Musch, directeur van het Prinses Christina Concours. FOTO HEDAYATULLAH AMID

‘Je kunt van me verwachten dat ik muziekscholen terug op de kaart wil zetten’

INTERVIEW MAURITS MUSCH

DIRECTEUR PRINSES CHRISTINA CONOURS

Wie in Nederland jong is en iets wil met klassieke muziek, doet mee met het Prinses Christina Concours. Maar voor wie blijft die vorm van talentontwikkeling toegankelijk? „Door verschralling aan de onderkant wordt de weg naar concoursdeelname moeilijker gemaakt.”

klassieke muziek hebben gevonden.

„Het aantal deelnemers wordt misschien niet minder, maar het wordt wel meer een bubbel. Door verschralling aan de onderkant - minder muziekscholen, duurdere buitenschoolse muziekactiviteiten, minder aanbod in de regio - wordt de weg naar concoursdeelname moeilijker gemaakt voor kinderen van ouders zonder muzikale bagage en budget voor muziekles.”

Toch zijn er al jaren participatieprojecten waarbij kinderen kunnen kennismaken met een instrument. Doet dat te weinig voor de kanselijkheid?

„Je moet wel door-investeren. Er is een doorlopende lijn en individuele verdieping nodig om een rijk muzikale leven in stand te houden. Dat gaat niet alleen over talent naar boven brengen. Muziek draagt ook bij aan zelfvertrouwen, samenwerken, concentratie, creativiteit. We zijn er voor de breedtesport én de topsport.”

Dat geluid klinkt regelmatig uit de sector. Heeft de overheid talentontwikkeling wel genoeg op het netvlies?

„Doordat het subsidieverlies is hersteld heb ik de indruk dat het PCC altijd in het vizier is geweest, en dat talentontwikkeling geen vergeten onderwerp is. Maar daarbij is breder muziekonderwijs cruciaal om talentontwikkeling daadwerkelijk mogelijk te maken.”

»»

Concoursdeelname wordt moeilijker gemaakt voor kinderen van ouders zonder muzikale bagage en budget voor muziekles

De muziekscholen zijn nou juist in groten getale wegbezuinigd.

„Er zijn keuzes gemaakt om daar niet in te investeren en dat moet nu gerepareerd worden. Als je nou iets van mij mag verwachten als directeur, dan is het wel dat ik muziekscholen terug op de kaart wil zetten. Je ziet ook dat het belang van bibliotheken dicht bij huis weer in beeld is. Die erkenning zou je ook wensen voor muziekscholen. Het is daarom ongelukkig fijn dat het huidige kabinet heeft gezegd muziekscholen weer in het vizier te hebben [talentontwikkeling en muziekscholen worden genoemd in het coalitieakkoord]. Ik ben ontzettend nieuwsgierig of er ook daadwerkelijk geïnvesteerd gaat worden.”

Heb je daar vertrouwen in?

„De ambitie heb ik teruggezien in de woorden van het huidige kabinet. Je mag hopen dat ook de daad bij het woord wordt gevoegd en dat we inderdaad daaraan kunnen gaan werken. We hebben daar zelf ook een rol in. Maar het moet wel met elkaar. Want zonder overheidssteun wordt het heel moeilijk verhaal.”

De Nationale Finale van het Prinses Christina Klassiek Concours vindt plaats op 9/5 in Amare, Den Haag. Info: amare.nl



MICHEL KRIELAARS

De macht van de Russische propaganda

Met een kritisch oog keek ik naar de documentaire-serie *Onze man bij de vijand* van Thomas Erdbrink. En ik moet eerlijk zeggen, ondanks de kwalijke blunders in het commentaar van de presentator heb ik ervan genoten. Vooral omdat ik eindelijk weer eens de almacht van de Russische staatspropaganda kon ervaren. Zo herkende ik bij de ouderen die Erdbrink sprak meteen een ongezonde dosis Sovjetnostalgie die ik uit mijn eigen jaren in Rusland ken, zo van 'eens waren we een machtig rijk en dankzij Poetin zijn we dat weer.'

Nu heeft mevrouw Goedhart, mijn geschiedenislerares op de middelbare school, me altijd gewaarschuwd voor het gevaar van nostalgie. Misschien herkende ik daarom ook zo veel in de roman *Russische specialiteiten* van de Duits-Oekraïense schrijver Dmitrij Kapitelman (Kyiv, 1986). Het is een geestig en tegelijk tragisch boek over een Russisch-talige Oekraïense familie, die in de jaren negentig uit Kyiv naar Leipzig is geëmigreerd. Daar hebben ze tot aan de Covid-pandemie een Russische specialiteitenwinkel, waar behalve typisch Russische producten als kaviaar, bonbons, rivierkreeftjes in tomatensaus, gezoete melk, witte kool en driebiggetjesworst, ook Russische souvenirs, Russisch-talige boeken en Russische ijsjes worden verkocht.

Met zijn grappen en grollen weet Kapitelman het meest verschrikkelijke draaglijk te maken

De ouders van Dmitrij zijn chaotische ritselaars, wier ondoordachte belevenissen je vaak aan het lachen maken. Terwijl zijn vader in de winkel sjoemelt met de boekhouding, kijkt zijn moeder de hele dag op de Russische staats televisie naar het nieuws en weerbericht. Met de Russische berichtgeving over de 'speciale militaire operatie' tegen het Oekraïense 'naziregime' is ze het daardoor roerend eens. De Navo, Amerika, Oekraïne zelf hebben die oorlog veroorzaakt, niet Rusland, meent ze. Dmitrij, die in Oekraïne is geboren, denkt er compleet anders over. De oorlog heeft een kloof tussen hen geslagen. Hun relatie verslechtert nog meer als het over de slachtpartij in het Oekraïense Boetsja gaat. Volgens Dmitrij's moeder hebben de Oekraïners die zelf in scène gezet. Zulke beschuldigingen uit ze zelfs als ze in haar oude Golf rijdt en op haar mobiele telefoon simultaan het Russische nieuws volgt, een pak amandels leeg lepelt en een sigaret rookt. Dmitrij valt intussen op dat Russische tv-programma's steeds vaker gemilitariseerd zijn. Zo zitten er bij popconcerten altijd wel een paar generaals in het publiek, die naar de mensen op het podium proosten op de overwinning.

Om zijn gelijk bevestigd te krijgen, gaat Dmitrij terug naar Kyiv, waar vrienden hem meemenen naar Borodzjank, een stadje waar het Russische leger net als in Boetsja de beest heeft uitgehangen. Ook hier regent het weer grappen en grollen, waarmee Kapitelman het meest verschrikkelijke draaglijk maakt. Maar misschien is dat wel de beste manier om al het door Rusland veroorzaakte leed te kunnen verten. Dat Dmitrij's moeder uiteindelijk niet aan Sovjet-nostalgie blijkt te lijden, maar slechts terug verlangt naar haar jeugd in het Oekraïne van begin jaren negentig, is daarbij een schrale troost.

'Al die ongelukkige dingen maken je uiteindelijk toch tot wie je bent'

LIBRIS LITERATUUR PRIJS *Het gezoem van bijna alles* van Coco Schrijber is een van de zes genomineerden voor de Libris Literatuur Prijs, die maandag wordt uitgereikt. In een roman als een achtbaanrit weet ze de lezer steeds opnieuw te verrassen en ontregelen. „Je kúnt je leven omgooien, maar de meeste mensen doen dat niet.“

Door **Thomas de Veen** Foto **Jagoda Lasota**

Je kunt de mensheid op vele manieren indelen. Je hebt bijvoorbeeld mensen die zakjes, pakjes en doosjes op de correcte manier openen, aan de bovenkant, en je hebt mensen die daar geen geduld voor hebben en de boel gewoon openrukken.

Tot welke categorie hoort Coco Schrijber zelf? „Die laatste. Altijd ondersteboven. Wat maakt het uit? Dat je de gebruiksaanwijzing niet meer kunt lezen. Ja, maar ja. Ik heb andere dingen te doen.“

Of verdeel de mensheid onder in mensen die hun verwondering inslikken, en mensen die aanstekelijk ooh roepen. „Ik slik mijn verwondering niet volledig in, maar ik bewaar het en wellicht schrijf ik het later nog eens op. Ik deel het niet meteen, want stel dat die ander het niet begrijpt en er dan stom op reageert - en dat gebeurt vaak hoor, ik vind mensen vaak niet erg intelligent - dan is het nergens goed voor geweest.“

Het zijn maar een paar van de vele menscategorien die langskomen in *Het gezoem van bijna alles*. Het is de derde roman van Coco Schrijber, en een van de zes genomineerden voor de Libris Literatuur Prijs, waarvan maandag de winnaar bekendgemaakt wordt. „Zelden heeft iemand zo lichtvoetig over de zwaarte van het leven geschreven“, aldus het juryrapport. De roman gaat over Cato Goudschenker, die op een eiland op een berg zit en de dagen aan zich voorbij laat trekken, moede-loos, verslagen. Wie ze is? Cato wordt enkel nog gedefinieerd door haar verleden, door alles wat er niet meer is, of nooit is geweest.

„Het is natuurlijk de bedoeling dat de lezer bij die menstypes gaat denken: wie ben ik? Veel mensen beschikken niet automatisch over dat vermogen tot introspectie en zelfreflectie, maar het is mijn opdracht als schrijver om je wakker te schudden, dat je denkt: dit kan ik zijn. En dat raakt meteen aan de diepere laag van het boek.“ *Het gezoem van bijna alles* is een

achtbaanrit. Je hebt nog geen tien bladzijden gelezen en net de twee allerliefste jongetjes leren kennen, Cato's vijfjarige tweeling Tim en Kees, de schattigste en vrolijkste knulletjes die je je kunt indenken, als het noodlot toeslaat en ze door een loodzware ijskast verpletterd worden. En dat is pas het begin.

Coco Schrijber: „Ik was eerst begonnen met schrijven over Cato die al op dat eiland zat, klagend en drinkend, maar ik dacht: over zo'n onsympathiek personage wil niemand lezen. Dus ik gaf haar het sprakenendste leven, geweldige carrièrevooruitzichten, de leukste kindjes. Ik wist: daarmee ga ik de lezer kapot krijgen. De ijskast valt al vroeg in het boek, ja, maar dat had ik nodig, daarna kon ik aan de slag. Want het gaat over wat daarna komt: dat er altijd een keuze is.“ De roman gaat over hoe Cato haar levenslust hervindt.

Nu leg je je kaarten meteen op tafel, net als in je roman trouwens. Maar vertel eens, waar komt die boodschap vandaan?

„We zijn zo overtuigd dat de vorm die ons leven aanneemt, dat de persoon die je denkt te zijn, dat dat alles vastligt. Je bent filmregisseur, en dan mag je niet op een dag zeggen: ik word autocoureur, of ik ga schilderijen restaureren. Terwijl: dat kun je morgen gaan doen.“

Ja?

„Ja. Je kúnt je leven omgooien, als je er ongelukkig mee bent. Maar dat doen de meeste mensen niet, uit angst, of alleen al omdat ze niet de tijd nemen om erover na te denken. Ja, je moet geld verdienen, de kinderen van school halen, er is nog van alles te zien op je telefoon, dus wanneer heb je dan nog een gaatje om over dat soort vragen na te denken?“

Daar toe dient vervalg. Niksen. Een van de favoriete bezigheden van Coco Schrijber (1961), of het nu thuis in Amsterdam is of op een berg op het eiland La Palma, waar ze ook een deel



Coco Schrijber: „Ik ben gewoon een schrijver, en ja, dan put je uit alles wat je hebt meegemaakt.“



Coco Schrijber: Het gezoem van bijna alles. Querido, 319 blz. € 23,99

van haar tijd doorbrengt. Voor zich uit staren in een hangmat, niks hoeven, niks moeten. Schrijber is ook gelauwerd documentairemaker - ze kreeg een Gouden Kalf voor haar documentaire *Bloody Mondays & Strawberry Pies* (2008), die trouwens ook al ging over vervalg en de verloren kunst van het nietsdoen - en sinds ruim tien jaar romanschrijver. Ze debuteerde met *De luchtvegers* (2015), een deels autobiografisch verhaal over de doorwerking van de oorlog, en schreef *Ola en de dingen* (2018), over een woest pubermeisje met een zoemend hoofd. En vorige zomer verscheen haar derde roman, haar beste, vindt ze zelf. „Dit is het, hier zit ik helemaal in.“

We doen er nog een, uit je boek: je hebt mensen die ergens inrollen en mensen die weloverwogen keuzes maken, met plannen, ambities en drang. Welke ben jij?

„Als mensen aan mij vragen hoe ik de filmmakerij 'in ben gerold', kan ik al zierend worden. Hallo, het is echt heel ingewikkeld om regisseur te worden, daar rol je niet in. Je bent misschien in je baan bij je laminaatbedrijf gerold, maar ik heb nagedacht wat ik het liefst wilde en heel erg mijn best gedaan om daar te komen.“

Ah, dus het is niet zo gegaan dat je op een gegeven moment dacht: wat ben ik met mijn leven aan het doen, ik wil eigenlijk boeken schrijven?

„Nee hoor, films maken was geen vervalg, maar ik heb ook altijd schrijver willen worden. Maar toen ik jong was, schreef ik alleen maar dingen die niet goed waren, oninteressante navelstaarderij, m'n sores waar niemand op zit te wachten. Pas rond mijn vijftigste, toen ik weer een film af had en een tijdje niks hoefde en eens wat schreef, is het gebeurd: ik had mijn toon gevonden.“

Je bent dus iemand die van vervalg houdt én een behoorlijk productieve schrijver en filmmaker: sluiten die elkaar niet uit?

„Nou, schrijven is mijn bestaansreden, ik word daar zo gelukkig van, het is een reden om uit bed te springen. Dan gaat alles vanzelf. Niet dat het dan meteen iets goeds wordt - ik heb onlangs in drie maanden een boek geschreven, want ik had een fantastisch idee en ik schoot even helemaal los, maar ik weet niet of het er gaat komen. Het amuseert, maar dat vind ik niet genoeg. Ik wil dat de lezer wordt opgetild of losgerukt, dat er iets wordt aan- of uitgezet. Het moet raken aan een bestaansvraag, voor minder doe ik het niet. Ik hou ook niet van koetjes en kalfjes, als ik vrienden spreek gaat het meteen de diepte in.“

Laten we dan deze eens doen: je hebt mensen die een ongeluk verwerken door erover te praten en mensen die het verlies accepteren als een welgemeend compliment.

„Ik ben denk ik de laatste. Als het over verwerken gaat, heb ik meestal eerst heel lang niet door dat er iets is - maar dat bleek wel het geval, met het gezin waar ik uit kom - en dan ga ik er wel actief mee aan de slag, ja. Maar ik kies toch voor het accepteren als een compliment. Want de ongelukkige dingen die je zijn overkomen, maken je toch ook tot wie je bent. Ze hebben mij groter en mooier en sterker gemaakt. Ik weet wat ik kan, wat ik heb doorstaan en hoe ik daarmee omga. Ik vind mezelf een compliment.“

Schrijbers persoonlijke geschiedenis kwam ook steeds, min of meer onverhoeds, in haar kunst terecht. De documentaire *How To Meet a Mermaid* (2016) was bedoeld als een ode aan de ongreepbare zee, maar werd óók een portret van haar broer, die verdween na een duik in zee. In de korte documentaire *Een doodgevoerd gezin* (1996) ging het al over het onuitgesproken oorlogstrauma dat over haar gezin hing. Haar wervelende debutroman *De luchtvegers*, over een vreselijke moeder met een vreselijke (oorlogs)geschiedenis, noemt ze „voor 70 procent autobiografisch“.

Die naam Goudschenker in je nieuwe roman, deed me meteen heel Joods aan.

„Ik heb hem bedacht! Er is niemand die zo heet. Maar ja, klinkt hij Joods... De schrijvers die ik heel goed vind en die mij geïnspireerd hebben, daarvan zijn negen van de tien Joods. De Grossmans, Vasili en David. György Konrád. De Roths: Joseph, Philip, Henry. Allemaal gelezen toen ik als twintiger suïcidaal depressief was en het lezen herontdekte. Dat hielp, om in hun boeken te verwijlen in plaats van in de echte duisternis waar ik toen in zat.“

Dus het is geen toeval dat de naam Joods klinkt?

„Dat is puur toeval!“

In je debuut zat een duidelijke link met de Joodse geschiedenis, en ik meende in de boodschap van je nieuwe roman een echo te horen van veel Joden na de Holocaust, die als overlevers de bijna heilige opdracht voelden om toch weer wat van het leven te maken. Is dat toeval?

„Ehm, ik denk dat veel Joodse denkers en schrijvers meer zwaartekracht aan het leven toevoegen, meer de diepgang opzoeken. Hmm. Dat is wel een boude uitspraak. Maar... Ik voel bij hen een diepte, die meer doorleefd is. Ze zijn... Nee, wacht. Er is geen 'ze'. Het woord 'Jood'... Niemand weet wat Joods betekent. Nee, het is onzin.“

Het speelt geen rol?

„Ik wil er wel iets over zeggen, maar ik doe het niet. Ik heb er een beetje het gevoel bij als toen ik de documentaire *First Kill* maakte [over de psychologie van oorlogsvoering, red.], toen men zei: goh, zo'n film van een vrouwelijke filmmaker! Ja, *why not?* Ik film niet met mijn borsten. Nu denk ik: ik ben gewoon een schrijver, en ja, dan put je uit alles wat je hebt meegemaakt, maar is die naam Joods? Het maakt volgens mij niet uit.“

Je had het net over een zekere zwaarte. Ik vond dat wel passend bij wat Cato op een gegeven moment beoogt, met de levensles die ze in een brief opschrijft: ze wil een smerig sneetje maken in de nietsvermoedende lezer.

„Ha, ja! Heerlijk dat dat zinnetje je opviel. Het gaat me erom de lezer te ontregelen, even omver te gooien. Je zit lekker te lezen, maar... Het gevaar dreigt altijd van alle kanten.“

Gevaar?

„Net als je denkt: ik heb het allemaal mooi voor elkaar, en dat heeft iedereen wel eens in het leven, dan kan er iets gebeuren en in één seconde staat overal een streep door. Er kan op de deur geklopt worden: 'Raus, mitkommen!'“

Toch.

„Ja, toch. En wie ben je dan? Daar gaat het om. Ben je dan nog die leuke, joviale, betrouwbare persoon? Of ga je een vuile verrader zijn die z'n vrienden erbij lapt? Dat is niet te bevatten, maar dat is wel de mens, en die verdient het om alert gehouden te worden, met een smerig sneetje.“

Nog één citaat uit je boek, Cato's motto: 'Niets is beter dan iets, want waar niets is, is ruimte voor alles.' Denk jij er ook zo over?

„Ja. Waar niets is, is leegte en dus vrijheid. Maar de meesten kunnen dat niet aan, die houden vast aan iets, hoe armzalig dat ook is. Terwijl ik denk: spring gewoon in die vrijheid.“

Is het niet fijner om aan iets vast te houden?

„Het is comfortabeler, maar weet je, dat iets kun je ook verliezen. Kijk naar al die oorlogen, Oekraïne, Gaza, waar mensen alles kwijt zijn. Je wenst dat niemand toe, maar wat je daar ziet is hoe veerkrachtig de mens is. Ook wanneer je helemaal niets meer hebt, kun je toch weer iets nieuws beginnen.“

De best verkochte boeken

1

Nelio Biedermann:
Lázár.
Atlas Contact,
334 blz. € 24,99 (7)

2

Mathijs Deen:
De visser.
Alfabet,
348 blz. € 23,99 (2)

3

Roxane van Iperen:
Ik zie wat ik geloof.
Pluim,
94 blz. € 8,- (3)

4

Alicja Geschinska:
Vrouwen in duistere tijden.
De Bezige Bij,
429 blz. € 29,99 (1)

5

Chloe Dalton:
Een haas in huis.
Prometheus,
304 blz. € 23,99 (4)

6

Nicci French:
Verkeerd afslag.
Ambo Anthos,
448 blz. € 24,99 (5)

7

Marietje Schaake:
De machtscode.
De Correspondent,
176 blz. € 16,- (-)

8

Rob van Essen:
De grote schoonmaak.
Das Mag,
279 blz. € 24,99 (10)

9

Stéphanie Hoogenberk:
Wij vinden dat fijn.
Prometheus,
336 blz. € 23,99 (9)

10

Iija Leonard Pfeijffer:
Absolute democratie.
De Arbeiderspers,
272 blz. € 23,99 (6)

GEBASEERD OP DE VERKOOPCIJFERS VAN AFGELOPEN WEEK VAN 12 BOEKHANDELS ATHENAEUM (AMSTERDAM), JAVA BOOKSHOP (AMSTERDAM), DEN BOER (BAARN), VAN KEMENADE & HOLLAERS (BREDA), PAAGMAN (DEN HAAG), GODERT WALTER (GRONINGEN), KOOYKER (LEIDEN), LOVINK (LOCHEM), ROELANTS (NIJMEGEN), VAN GENNEP (ROTTERDAM), MAXIMUS (ROTTERDAM), VAN DER VELDE IN DEN BROEREN (ZWOLLE)

Boekenwereld in rep en roer na uittocht bij Grasset

FRANKRIJK Het ontslag van bestuursvoorzitter Olivier Nora bij de prestigieuze uitgeverij Grasset veroorzaakt een aardbeving in de Franse uitgeverwereld. Het uitgeefhuis dat ooit Marcel Proust ontdekte dreigt onder de huidige eigenaar Vincent Bolloré een draai naar radicaal-rechts maken. Honderden auteurs stapten al op.

Door **Floor Bouma**

Het léék alsof de prestigieuze Franse uitgeverij Grasset vrij kon blijven bewegen nadat de conservatieve Bretonse multimiljardair Vincent Bolloré, vaak omschreven als de Franse Rupert Murdoch, half 2023 moederbedrijf Hachette opkocht. Grasset hoefde niet te verhuizen. De uitgeverij werd niet verplicht zondagskrant *Le Journal du Dimanche*, dat bij dezelfde overname in handen van Bolloré kwam, in de vitrine te leggen. De gewaardeerde bestuursvoorzitter Olivier Nora, al 26 jaar in functie, mocht aan het roer blijven.

En dus ging Nora door, Grasset bleef boeken met uiteenlopende politieke boodschappen en kleuren uitgeven, bekende schrijvers als Virginie Despenes, Gaël Faye en Laure Adler bleven onderdeel van de uitgeverij die jaarlijks zo'n 160 boeken uitbrengt. Dat alles veranderde onlangs, toen Nora half april plots werd afgezet als bestuursvoorzitter. Op zijn plaats kwam Jean-Christophe Thiery, een voormalig ambtenaar zonder ervaring in de uitgeverij die sinds 2001 voor Bolloré werkt, met name als leidinggevende in de media in handen van de multimiljardair. In de Franse pers is Thiery bestempeld als *Bolloré boy* vanwege zijn „onwankelbare loyaliteit”.

Het ontslag van Nora was als een aardbeving in de Franse uitgeverwereld en schrijvers en uitgevers houden nog altijd hun adem vast voor nachokken. De eerste naschok kwam twee dagen nadat Nora ontslagen werd: toen besloten meer dan 130 schrijvers, onder wie eerdergenoemde bekende namen, Grasset te verlaten. In een opiniestuk in *Le Monde* schreven zij dat Nora's ontslag „een onaanvaardbare aanval op de redactionele onafhankelijkheid en creatieve vrijheid” is en dat zij weigeren „gegjeld te worden in een ideologische oorlog die open gericht is overal in de cultuur en de media autoritarisme op te leggen”. In de weken die volgden sloten meer auteurs zich aan: inmiddels staat de teller op 222.



Multi-miljardair Vincent Bolloré.
FOTO REUTERS



Oud-bestuursvoorzitter Olivier Nora.
FOTO AFP

De schrijvers vrezen dat Grasset onder Thiery dezelfde transformatie zal doorgaan als *Le Journal du Dimanche*, radiozender Europel en televisiezender iTélé, inmiddels omgedoopt tot CNews. Nadat die media in handen kwamen van Bolloré verschoof de redactionele lijn prompt naar het allerrechtste uiterste van het politieke spectrum: thema's als de vermeende dreiging van immigranten en de islam worden breed uitgemeten, radicaal-rechtse politici (ook als die piepkleine partijen leiden) krijgen er een podium, vooral op CNews (inmiddels de meest bekeken nieuwzender) worden om de haverklap racistische uitlatingen gedaan. Ook valt op dat aanhangers van een fusie tussen radicaal-rechts en klassiek rechts in de drie media ruim baan krijgen.

Vertrouwelingsen

Al langer waren er signalen dat Bolloré dit in de media inmiddels bekende kunstje ook zou willen uitvoeren bij de uitgeverijen die hij in handen heeft via Hachette. Hachette is de grootste uitgeverijgroep van Frankrijk, eronder vallen naast Grasset ook uitgeverijen als Fayard en Stock. Verschillende andere uitgeverijen zijn bovendien afhankelijk van Hachette voor de distributie van hun boeken. Eerder werden de leidinggevenden van Fayard en Hachette, die waren vertrokken vanwege onvrede over de overname door Bolloré, vervangen door twee vertrouwelingen van de miljardair.

Bij Fayard, dat tegenwoordig geleid wordt door Lise Boëlle die al decennia de boeken van de radicaal-rechtse stokebrand Eric Zemmour uitgeeft, verschoof de redactionele lijn vervolgens fors. Bij die uitgeverij, eerder vooral bekend als uitgever van historische boeken, mocht de afgelopen drie jaar de ene na de andere radicaal-rechtse politicus een boek uitbrengen: van Zemmour tot de voorzitter van de radicaal-rechtse partij Rassemblement National Jordan Bardella en minder invloedrijke politici als Marion Maréchal en Nicolas Dupont-Aignan. Ook klassiek rechtse politici die steeds meer te-



Boekhandel Grasset & Fasquelle, Parijs. FOTO AFP

gen radicaal-rechts aanschurken, zoals oud-president Nicolas Sarkozy, hebben een boek uitgegeven bij Fayard. Sailant is hierbij dat ook Sarkozy in zijn boek oproept tot een samenwerking tussen rechts en radicaal-rechts. Mogelijk nog sailanter: Bolloré is ook eigenaar van de Relay-boekwinkels die onder meer op praktisch alle Franse stations te vinden zijn. De boeken van bovenstaande politici worden er prominent uitgesteld.

Het volgende teken aan de wand kwam toen Grasset half maart bekend maakte dat het de Frans-Algerijnse schrijver Boualem Sansal ging uitgeven. De 81-jarige Sansal werd afgelopen jaren het slachtoffer van een diplomatiek conflict tussen Algerije en Frankrijk en zat een jaar vast in de Algerijnse gevangenis tot hij eind 2025 na diplomatieke inspanningen vrijkwam. Sinds zijn vrijlating laat de schrijver, bekend als voorvechter van het vrije woord en scherp criticus van het Algerijnse regime en de radicale islam, zich steeds vaker radicaal-rechtse gedachten ontvallen. Zo sprak hij zich uit over „de slachtoffertyrannie van de woke-cultuur” en over de volgens hem op handen zijnde dreiging van de „islamisering” van Frankrijk.

Sansal eerste boek voor Grasset moet over een maand verschijnen en zal de discussie ongetwijfeld verder aanzwengelen. Het boek gaat over hoe hij ontdekte „dat we in een omgekeerde wereld leven - waar de waarheid verontrustend is, waar rechtvaardigheid zorgwekkend is, waar vrijheid angstaanjagend is”, zo valt in omineuze woorden te lezen op de site van Grasset.

Hoe nu verder

De vraag is hoe het nu verder gaat met Grasset. Het is nog onduidelijk hoe de nieuwe leiding financieel denkt overeend te blijven nu zoveel belangrijke auteurs zijn weggegaan. Vooral nog zijn er voor zover bekend geen pogingen gedaan om de auteurs terug te krijgen, noch zijn er nieuwe auteurs binnengehaald. Het bedrijf reageert niet op vragen hierover van NRC; op haar sociale media-kanalen lijkt het onder-tussen *business as usual* met aankondigingen van nieuwe publicaties en video's waarin schrijvers hun boeken promoten.

De schrijvers die hebben besloten te vertrekken zitten momenteel in een soort vagevuur: van een deel moeten nog boeken uitkomen bij Grasset, som-

migen zijn zelfs momenteel op tournee voor een uitgeverij waarmee ze niet meer geassocieerd willen worden. Tientallen auteurs willen bovendien rechtszaken openen om hun exploitatierechten terug te krijgen: in Frankrijk staan schrijvers deze rechten om een werk commercieel te gebruiken en te verspreiden doorgaans voor een periode van maximaal zeventig jaar na hun dood af aan hun uitgeverij. Volgens Radio France zag een deel van de auteurs de bui eerder al hangen en hebben zij daarom speciale clausules laten opnemen in hun contract. Voor de meesten geldt dat echter niet. Dat betekent dat ze jarenlange zaken tegemoet kunnen gaan.

Duidelijk is wel dat Vincent Bolloré gepikeerd is door het vertrek van de auteurs. De normaal mediashuwe miljardair beet eind april terug met een stuk in zijn zondagskrant *Le Journal de Dimanche*. Hierin onderstreept hij dat hij formeel „geen enkele functie” heeft bij Hachette en stelt hij dat het besluit om afscheid te nemen van Grasset-baas Olivier Nora voortkwam uit een inhoudelijk twistpunt: Nora zou het nieuwe boek van Boualem Sansal pas aan het einde van het jaar hebben willen uitgeven, terwijl Hachette al maan-

Auteurs zijn op tournee voor een uitgeverij waarmee ze niet meer geassocieerd willen worden

den eerder wilde publiceren. Ook stelt Bolloré dat Grasset onder Nora teleurstellende economische resultaten behaalde.

Alle media-aandacht lijkt de Breton maar overdreven te vinden: „Hoe is het mogelijk dat het vertrek van Olivier Nora, die aan het hoofd stond van Grasset en zijn 38 werknemers (...) een buitengewone mediahype veroorzaakt? (...) Terwijl de financiële en sociale situatie van miljoenen Fransen momenteel ronduit zorgwekkend is, hoe kan deze affaire dan zoveel ophef veroorzaken?”, schrijft de man wiens fortuin door Forbes op 10,6 miljard dollar (ruim 9 miljard euro) wordt geschat.

Ook ontkent de miljardair dat hij überhaupt radicaal-rechts gedachtegoed aanhangt en poogt invloed te hebben op het maatschappelijke debat - ondanks de zich al jaren opstapelende bewijzen daarvoor. In *Le Journal de Dimanche* schrijft hij: „Wat betreft de aanvallen op mijn 'ideologie', herhaal ik nogmaals: ik ben een christelijke democraat.” En, zo belooft hij: „de leiding van Hachette zal alle auteurs die dat wensen blijven publiceren.” De vraag is wie dat nog wenst.

TERUGLEZEN

'Perec beschreef de haveremelkelite al'

Literatuurwetenschapper August den Boef (76) herlas *De dingen* van Georges Perec. „Dit boek gaat over mensen die hun identiteit ontlenen aan wat ze consumeren.”

Meestal herlees ik boeken om professionele redenen. Als er een nieuw boek verschijnt van een auteur die ik dertig jaar geleden voor het eerst heb gelezen, of als een werk weer in de belangstelling staat, wil ik weten hoe het ook alweer zat. Zo ging het ook met *De dingen* van Georges Perec: de vertaling van Edu Borger uit 1990 is vorig jaar herdrukt.

Ik herinnerde me er niet veel meer van. Alleen dat het boek gaat over twee jonge mensen in Parijs, Jérôme en Sylvie, die in een klein appartement wonen en vooral dromen van geld en mooie spullen. Ze doen halfslachtig mee aan politieke discussies, vertrekken uiteindelijk naar Tunesië om daar een heel nieuw leven te beginnen, maar raken teleurgesteld.

Bij het herlezen vielen ineens allerlei details op die ik compleet was vergeten. Bijvoorbeeld dat hun appartement vlak naast de grote moskee van Parijs ligt. En dat ze, als ze later in Tunesië zijn, bedenken dat de moskee bij hun Parijse appartement eigenlijk veel mooier was dan die in Sfax. Ook hun fascinatie voor alles wat Engels was viel me nu op: Engelse films, Engelse meubels. Dat soort dingen.

Dat lijkt erg op wat je nu de in grote steden ziet. Wat tegenwoordig de 'haveremelkelite' wordt genoemd: hoogopgeleide stedenlingen die dezelfde koffiebarnen bezoeken, dezelfde kledingmerken dragen en zich sterk laten leiden door wat op dat moment als stijlvol geldt. De hoofdpersonen ontlenen hun identiteit aan wat ze consumeren. In dat opzicht voelt het boek verrassend actueel.

Als student literatuurwetenschap las ik Perec voor het eerst. In het begin van de jaren zeventig was er veel belangstelling voor Franse experimentele literatuur. Perec hoorde bij de Oulipo-groep, schrijvers die met allerlei formele experimenten werkten. Ik had toen al wat van



hem gelezen: een thriller zonder de letter 'e', een ander boek met juist alleen een 'e' als klinker. Dat soort experimenten vond ik fascinerend. Daarom wilde ik ook zijn debuut, *De dingen*, lezen.

Wat me nu vooral opvalt, is hoe toegankelijk *De dingen* eigenlijk is. De roman zit een beetje tussen Perecs experimentele werk en zijn meer traditionele verhalen in. *De dingen* lijkt koel en bijna afstandelijk geschreven, maar tussen de regels door zie je hoe ongelukkig die twee personages zijn. Ze willen alles kunnen kopen wat ze mooi vinden, maar daar hebben ze het geld niet voor.

Als lezer bevind ik me ergens tussen twee rollen: ik lees voor mijn plezier, maar ook als beroepslezer. Die twee lopen vaak door elkaar. Ook in vrije tijd lees je nooit meer helemaal onbewust: je denkt altijd na over stijl, over dialogen, over historische details.

Ik beschouw dat niet als beroepsdeformatie. Integendeel: als een boek goed geschreven is, geeft die onderzoekende blik me alleen maar meer plezier, omdat de details je dan veel meer opvallen.”

Eva Klute

nrcwebwinkel

ESSENZA

Haal de lente in huis

100% biologisch katoensatijn beddengoed

Adviesprijs fabrikant
vanaf 89,95

71,95



- Omkeerbaar design: bloemrijk en effen in één
- 100% GOTS-gecertificeerd biologisch katoen
- Zijdezacht en licht glanzend door satijnweving

Haal de lente in huis met het Ficara dekbedovertrek van Essenza. Het ontwerp, geïnspireerd op het werk van fotograaf Kreetta Järvenpää, toont een levendig bloemendessin met onder andere narcissen, fritillaria's en vergeet-me-nietjes. De warme achtergrondkleur geeft je slaapkamer direct sfeer en diepte. Liever rust? Keer het overtrek om voor een effen zijde in dezelfde tint. Het dekbedovertrek is gemaakt van 100% GOTS-gecertificeerd biologisch katoensatijn: heerlijk zacht, soepel en ademend, met een subtiele glans voor een luxe uitstraling.

In de kleuren:



Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/essenza

Pépé Smit: *En toen*. De Harmonie, 176 blz. €21,90

NEDERLANDSE LITERATUUR

Rennen met een schaar in de hand, is dat zo gevaarlijk?

Het eerste boek voor volwassenen van Pépé Smit, geschreven vanuit het perspectief van een eigenzinnig kind, is levendig en geestig. Volwassenen mogen alles, waarom zijn ze dan toch zo vaak verdrietig?

Judith Eiselin

Fred het hert is heel eigenwijs, Pluis het konijn kiest haar eigen weg en ook Evert-Jan de strontvlieg houdt er afwijkende ideeën en een geheel eigen smaak op na: tot dusver waren de hoofdpersonen in het werk van Pépé Smit eigengereide dieren. Na een tiental meeslepend vrolijke, prettig ontregelende verhalen in woord en beeld voor kinderen komt de succesvolle prentenboekmaker Smit (1963) nu met een roman voor volwassenen, *En toen* getiteld.

En toen heeft dezelfde kwaliteiten als haar eerdere werk: het is levendig, eigenzinnig en heel erg geestig. Smit beschrijft sprankelend een jaren-zeventig-jeugd in Den Haag en de Betuwe vanuit een kind, vermoedelijk het kind dat ze zelf was. Haast struikelend over haar woorden, uit pure levenslust, vangt de ik-verteller de wereld in woorden, de wereld waar ze dag in dag uit grondig onderzoek naar doet, die ze verkent. Haar observaties, gedachten, acties en gevolgtrekkingen worden met allerlei voegwoorden tot een smeuge stroom aaneengesmeed.

Wat klopt er, bijvoorbeeld, van de waarschuwingen van volwassenen die ze zoal te horen krijgt? Is het wel echt zo gevaarlijk, te rennen met een schaar in je hand, kauwgom in te slikken of recht in de zon te kijken? Ze probeert het allemaal uit: „Net als met een plastic zak. Daar mocht je nooit je hoofd in steken want dan zou je ook stikken en doodgaan maar ik deed het toch omdat ik wou weten of het wel waar was. [...] Ik dacht eraan hoe ik als een slap poppetje op de grond zou liggen met die zak over mijn hoofd en ik dacht eraan hoe vreselijk mijn vader en moeder moesten huilen maar het was te laat, ik was gestikt omdat ze niet hadden opgelet. Het was een verdrietig maar ook een heerlijk gevoel dus ik bleef nog wat langer zitten met de zak over mijn hoofd.”

Aan de sok ruiken

Deze hoofdpersoon is zoiets als een tegendraads achterlichtje van Kees de Jongen van Theo Thijssen, ze wil graag weten wat ze betekent, wat haar rol in het leven is, hoe alles in elkaar zit. En ze blinkt graag uit. Andere kinde-



Amsterdam Zuidooit, 1971. FOTO BERRY STOKVIS/ANP

ren mogen van haar ook best „een beetje bijzonder” zijn, maar natuurlijk „niet zo speciaal als ik zelf”. Ze wil gezien worden, en ze wil veilig zijn.

Tussen de regels door begrijp je dat haar ouders veel met zichzelf bezig zijn. Haar vader, een filmmaker, bemoeit zich nergens mee, haar moeder huilt geregeld, aan de telefoon of bij steeds wisselende vriendinnen. De dochter begrijpt niet waarom, aangezien grote mensen alles kunnen doen wat ze maar willen, zonder represailles. Kon zij dat maar. Geregeld leiden haar onbesuisde initiatieven tot een pak voor haar broek door haar moeder.

Ze heeft zo haar eigen dapperere manieren ontwikkeld om enige controle en wat grip op haar leven te ervaren. Bijvoorbeeld het „aan de sok ruiken” als ze niet kan slapen omdat ze ligt te malen over school, ruzie en vriendschap, zich afvraagt waarom kaas kaas heet of hoe je weet dat een ander de kleur rood net zo waarneemt als jijzelf. Het is een geheime sok, een geitenwollen sok van haar vader,

waarop ze ooit koffiemelk heeft laten vallen. Hij ligt helemaal achterin de la verstopt en als ze alleen al denkt aan hoe hij ruikt, wordt ze misselijk. Ze verplicht zichzelf er „met een diepe snuif” aan te ruiken, wanneer ze niet slapen kan, moet vreselijk kokhalzen „maar daarna voelde het of dingen die eerst scheef waren weer rechtgetrokken waren dus het was toch een hele goede sok.”

De roman had gaandeweg wel wat scherper mogen worden. De hoofdpersoon springt van begin tot eind van de hak op de tak, zonder echt aan inzicht te winnen. Tegelijk is die consequent volgehouden toon, die aan werk van Joke van Leeuwen doet denken, toch ook de kracht van *En toen*. Het is een soepel, overtuigend en nergens sentimenteel portret van een kind. Tussen de regels door krijg je een mooi beeld van de jaren zeventig, waarin hippies, blootlopers en andere volwassen dromers hun idealen najoegen - en daarbij hun kroost welens over het hoofd zagen.

Wouter Godijn: *Het offer*. Atlas Contact, 236 blz. €22,99

Later ga je samen naar een retrospectief of zit je (hopelijk) gebroederlijk naast elkaar op het dek van een boot, maar typisch voor *beginnende* minnaars, zoals Herman Brusselmans al schreef in één van zijn gedichten, „is de enorme hoeveelheid seks”. Tussen de lakens, daar vinden de eerste bijeenkomsten van Eros plaats. En dat is dan ook waar je vaak over leest als een schrijver een boek over startende geliefden aflevert, of die schrijver nu Giphart (*Ik ook van jou*), Wolkers (*Turks fruit*) of Wouter Godijn heet.

Want die laatste mag dan de meest eigenzinnige van dit drietal zijn, gevreesd wordt er volop in *Het offer*, een roman waarin hij de lezer stuiterend en stormachtig meevoert naar de vroege jaren zeventig van de vorige eeuw. En net als bij Wolkers en Giphart eindigt dit feest der liefde met de ziekte van de geprotteerde vrouw en is Nicole wat betreft haar medisch dossier een soort amalgaam van de Reza uit Gipharts roman en de Olga uit *Turks fruit*, door eerst mentaal af te takelen en daarna aan kanker te overlijden. Deze observatie is overigens niet per se een diskwalificatie van de roman of van de kleine traditie waarin de roman zich bevindt, maar opmerkelijk is het wel, zo'n herhaaldelijk verloop van zaken, van godinnen die, ondanks de vrijheid die fictie de schrijver biedt (het had ook anders gekund), blijkbaar in het graf of een kliniek dienen te eindigen.

Poreuze alfaman

Maar goed, de jaren zeventig dus, de jaren waarin een jonge vrouw als Nicole seksueel gezien eindelijk volwassen en uitgesproken kon zijn. En hierin, in de dominante rol die ze inneemt, zit een belangrijk deel van de aantrekkelijkheid en het vernieuwende perspectief van de roman, een beetje afstand nemend van de meer directe lezerservaring vol zweet, spurg en volgehijgde oorschelpen. Nicole neemt in vrijwel alle seksuele facetten het voortouw: ze geeft zonder gêne taal aan haar wensen, ze draagt Maarten op wat en hoe snel hij weer iets moet doen en zij is het die de machtige positie van haar strenge, quasi-naïeve vader, een man die de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog nog heeft meegemaakt, doorbreekt door met een *shock treatment* aan te geven dat zij en Maarten het allang „als konijnen doen”. *Daddy's little girl*



FOTO GETTY IMAGES

Volgehijgde oorschelpen

ROMAN Wouter Godijn beschrijft stuiterend en stormachtig beginnende liefde in de vrijgevochten jaren zeventig. Zijn heldin Nicole neemt in vrijwel alle seksuele opzichten het voortouw.

Door Sebastiaan Kort

ain't a girl no more, om Nirvana te citeren.

Vaak denk je: Maarten hoeft er alleen maar te zijn met zo'n vrouw. Hij is het die geschaakt is, opgeëist is, ben je alleen al vanwege zijn meegaandheid geneigd te denken. Hij hoeft zich niet in allerlei (retorische) bochten te wringen om aan zijn gerief te komen, zoals een personage uit een Wolkers-roman dat nog moest doen met zo'n meisje uit een gereformeerde nest. Nicole spreekt dan ook vaak van Maartje in plaats van Maarten. Hij is, om het een beetje volks uit te drukken, 'het vrouwtje', zonder dat je daarbij ook maar een moment het idee krijgt dat hij ondergesneeuwd is geraakt, dat hij niet wil wat er gebeurt. Godijn breekt hiermee het clichébeeld van de gepantserde, maar stiekem o zo poreuze al-

faman voor je ogen af en je zou *Het offer* alleen al om die reden bij veel mensen op tafel of het nachtkastje willen zien liggen.

Kolderieke verwijzingen

Daar moet wel bij worden vermeld dat er ondanks alle gelukzalige liefde, die ongeveer tachtig procent van de roman beslaat, ook iets lichtzinnigs en ontwijkend zit in Maartens weergave (hij herinnert zich de affaire als oudere man). Godijn laat Maarten er tijdens momenten van (seksuele) intimiteit op los associëren als een malle. Dat levert soms geweldige, filosofische passages op met een metafysische ambitie, maar die, tja, excuses voor deze ongeloflijke *beta male*-voetnoot, weinig doen met bijvoorbeeld de emotionele impact op Maarten. Het is allemaal verrek-

te lekker wat ze doen, ja dat snap ik ook nog wel, een kind kan de was doen, maar verder kiest Godijn toch opvallend vaak voor een kolderieke, geestelijke verwijzing naar kleuren of dieren om invulling te geven aan wat er zoal door Maarten heen gaat in de nabijheid van Nicole.

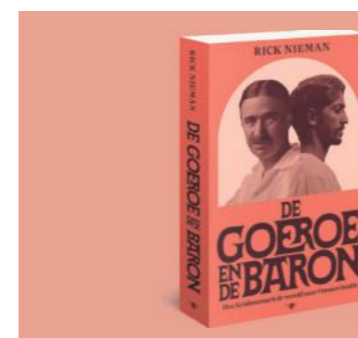
Het lijkt er daardoor op dat Maarten, aan wild klapwiekende kippen denkend als hij zijn onderbroek naar beneden trekt, toch vooral in zijn eigen hoofd is in plaats van bij of met haar. Heel fier staat achterop de flap van deze roman een citaat uit *de Volkskrant*, waarin Godijn geprezen wordt met de opmerking dat bij hem „schrijven geen plechtige bedoening is, maar een spelletje met woorden, iets leuks”.

Een spelletje met woorden! Iets leuks! Zou Godijn zelf het nou eens

zijn met zo'n blik of vindt hij, net als ik, dat een echte schrijver nou juist door de leuk héén schrijft?

Hoe dan ook, ten dele is het citaat wel degelijk van toepassing op Godijns schrijverschap, waar te vaak iets infantiels in opduikt en daarmee iets behaagziems. En de reden waarom je je er in het geval van *Het offer* zo over opwindt is dat het boek wordt afgerond met een van de meest ontroerende en ja, waarachtige bladzijden die ik sinds lang in de Nederlandse literatuur aantref. Aan alle humbug komt dan een einde.

Dat is misschien wel de juiste koers voor een volgende Godijn. En die kant lijkt het, afgaand op Godijns slotwoorden, ook daadwerkelijk op te zullen gaan. De volgende keer begraven we geen vrouw, maar een clown.

‘Fascinerend. Een aanrader.’
Annejet van der ZijlNu
te koop



Ali Smith: *Glyph*.
Vert. Karina van Santen
en Martine Vosmaer.
Prometheus, 272 blz.
€ 24,99
●●●●●

Ali Smith zet in haar nieuwe roman morele dilemma's op scherp

ALI SMITH Haar nieuwe roman is opnieuw ingenieus, geëngageerd en gelaagd. Als je het iemand toevertrouwt de huidige wereld scherpzinnig te duiden dan is het Ali Smith. *Glyph* een van de de eerste romans - wellicht zelfs dé eerste - over de westerse houding ten aanzien van Gaza.

Door **Toef Jaeger**

Er was eens een paard in de Eerste Wereldoorlog dat door mosterdgas blind werd. Een 19-jarige Britse soldaat moet het dier doodschieten, maar hij vindt dat het niet de schuld is van het paard dat het blind is. De soldaat neemt het paard mee om het ergens naartoe te brengen waar het door kan leven. Het besluit kost hem zijn leven: de soldaat wordt van deserte beschuldigd en belandt voor het vuurpeloton. Hoe het met het paard afliep, weet niemand.

Het is een verhaal dat verteller Petra in *Glyph*, de nieuwe roman van de Schotse schrijver Ali Smith, als kind van haar moeder hoort. Het wordt verteld als een soort familieverhaal dat generatie op gene-

ratie wordt doorverteld vanaf het moment dat een overgrootvader getuige is geweest van het gebeuren. Het verhaal blijft haar niet alleen haar hele leven bij, er zit ook een les in. De soldaat kwam op voor waar hij voor stond en kon zichzelf in de spiegel blijven aankijken, maar wat heeft dat voor zin of nut als je voor het vuurpeloton eindigt?

Wat er gebeurt als je niet afwijkt van wat je gevraagd wordt, blijkt uit het tweede verhaal dat Petra als kind hoort. Dat gaat zo: tijdens de Tweede Wereldoorlog rijdt een verzetsvrouw op een motorfiets in Zuid-Frankrijk. Ze moet informatie overbrengen naar het geallieerde front. Onderweg ziet ze een geplet lichaam zonder hoofd, het lichaam is platgewalst door een tank. Ze kijkt naar de 'vlek' op het

asfalt en besluit verder te rijden omdat ze bang is dat de opdracht anders in gevaar komt.

Als oude vrouw vreet het aan haar: wat was er gebeurd met het lichaam? Was het weggevaagd zonder dat iemand ernaar omkeek, of kreeg het wel een rustplek en ontving de familie bericht? Zij deed wat haar was gevraagd, werkte mee in het verzet, bracht anderen niet in gevaar en overleefde. Desondanks kan ze zichzelf sindsdien voor haar eigen gevoel niet meer recht in de spiegel aankijken.

Glyph is een roman waarin het ene gruwelijke en indrukwekkende verhaal het andere opvolgt, en waar sporen uit het verleden - zoals de geplette man en het blinde paard - voortdurend opdoemen om antwoorden te vinden op de vraag

wat je moet doen wanneer een wereldorde kantelt. De verhalen vormen samen een weergaloos geheel, waarin je soms versteld staat van de vondsten en meegaat in de verhalen die tussen doortjes lijken maar vooral goed laten zien hoe lang verhalen doorwerken in de keuzes die we maken. Iedereen weet dat verhalen vormend zijn, Smith is iemand die je dat ook laat voelen.

Zoals bijna altijd bij Smith is de roman ingenieus, geëngageerd, gelaagd en geestig tegelijk. Als je het iemand toevertrouwt de huidige wereldorde te duiden dan is het Smith. *Glyph* is bovendien het slotdeel van een tweeluik. Het eerste deel, *Gliff*, verscheen in 2024. In die dystopische toekomstroman speelde eveneens een paard een voorname rol.

Gliff draaide om de vraag in hoeverre je nog solidair kan zijn met groepen die ongewenst zijn verklaard door een gewelddadige staat, die groepen uitsluit in een genadeloos apartheidsregime. *Glyph* speelt in het heden en laat zien dat zo'n dystopie geen toekomst is, maar dat we er allang in zijn beland, dat we vormen van apartheid en etnische zuivering vaak stilzwijgend accepteren.

Surrogaatfictie

De Schotse auteur onderzoekt al sinds haar debuut hoe ze verbeelding en actualiteit aan elkaar kan koppelen. Ze probeert zo antwoorden te vinden op de vraag wat er gebeurt wanneer het vanzelfsprekende niet meer vanzelfsprekend is. Haar personages zijn vaak on-



Duitsland, 1942. FOTO GETTY IMAGES

aangepast, houden er een strikte taalbeleving op na door woorden te ontleden, om te draaien of te letterlijk te nemen waardoor maatschappelijke conventies in het honderd lopen. Het gevolg is dat in haar boeken personages vaak in een steeds beklemmender isolement terecht komen. Waar dat aanvankelijk nog vaak de eenling betrof, geldt dat sinds haar seizoenromans vanaf 2016 voor de hele Britse samenleving. Na Brexit kwam er corona, werd racismische

Bij Smith kunnen niet alleen de Britten de nieuwe wereld niet aan. Ook Europa kan dat niet

politici steeds meer genormaliseerd. En inmiddels gaat het in haar oeuvre niet om één samenleving, maar om heel Europa dat geïsoleerd is omdat in een „volledig nieuwe wereld” oude aannames niet meer van toepassing zijn. Zoals Smits in de seizoenromans de eerste was die Brexit in fictie omzette, is *Glyph* een van de de eerste romans - wellicht zelfs dé eerste - over de westerse houding ten aanzien van Gaza. Dat getuigt van lef in een land waar pro-Palestina demonstranten worden opgepakt. Zonder Gaza bij naam te noemen, typeert Smith de Europese houding door Petra Duolingo te laten spelen om een nieuwe taal te leren terwijl haar tv aanstaat. Daar is een nieuwsitem over een kind in een kapot gebombardeerd ziekenhuis in een land waar sprake is van

het „systematisch uithongeren” van de burgers. Uitzetten of wegvloegen kan niet, „daarmee zou ik niet alleen toegeven dat ik hopeeloos en hulpeloos ben, maar ook nog eens gevoelloos”.

Petra, haar zusje Patricia en haar zestienjarige nichtje Billie kijken allemaal verschillend naar de kantelende wereldorde. Petra en Patricia vluchten in een schijnwereld en gaan gesprekken aan met de geplette doden, waarbij Patricia iets meer contact met de realiteit houdt. Billie houdt het bij verhalen uit de realiteit: ze vertelt aan de anderen hoe scherpshutters elke dag een willekeurig lichaamsdeel uitkiezen om op te schieten en zwaait met een sjaal om haar solidariteit te betuigen aan degenen die beschoten worden. Dat komt haar op een arrestatie te staan, want de sjaal blijkt gemakkelijk voor een terroristische vlag te worden aangezien.

Petra en haar zusje vinden een uitweg in gesprekken met en fantasieën over de geplette soldaat en andere doden, en in de overtuiging dat er een blind paard in de kamer staat. Billie wijst de twee op hun escapistische fantasiewereld omdat die op geen enkele manier bijdraagt aan wat dan ook. Petra en Patricia leven wat haar betreft in „surrogaatfictie”, iets waarmee je volgens haar je eigen afwezigheid vervangt.

Zelfkritiek

Een wereld waarin fantasie betaald wordt, waarin iemand die iets te vertellen heeft wordt gearresteerd en waarin de vrees leeft dat uiteindelijk alle verhalen opgegeven moeten worden: het zijn geen vrolijke boodschappen die Smith voor ons heeft. Het geheel is een zoektocht om onder verpletting en verplattung uit te komen. Daarbij zoekt ze altijd graag naar de kracht van verhalen en kunst door andere kunstenaars aan te halen of op te voeren. Maar deze keer pakt ze het anders aan en komt haar vorige roman aan bod.

De personages in *Glyph* lezen *Gliff* en zijn daar niet erg enthousiast over. *Gliff* was voor Petra een beetje te duister, vertelt ze haar zus Patricia. „Een beetje te kijk mij eens intelligent zijn, een beetje te politieke spijker op de kop, voor een roman. Ik had liever wat wereldopbouw gezien.” Patricia biedt weinig weerwoord en wordt door Smith op een gegeven moment als „plat personage” weggezet. Hoewel Billie de leeshouding van Petra belachelijk maakt en doet alsof die alleen maar *feelgood*-romans wil lezen, luistert ze goed als Petra zegt dat ze toch op z'n minst wilde weten wat er met het paard in die roman gebeurde.

Het paard blijft een raadsel, hoewel Smith aan het eind wel met een mogelijk scenario komt voor het paard dat door mosterdgas blind werd. In een waaier van verhalen die leugens moeten ontwarren, blijft het de vraag voor de personages en de lezers hoe je jezelf uiteindelijk in de spiegel kan blijven aankijken.

In deze vroege roman kleit Hilary Mantel een reus uit wervelende taal

HILARY MANTEL Haar pas nu vertaalde roman uit 1998 gaat over een 18de-eeuwse reus, wiens skelet wordt begeerd door een geslachtszieke wetenschapper. Opnieuw schittert ze in haar woordkeuze.

Joyce Roodnat

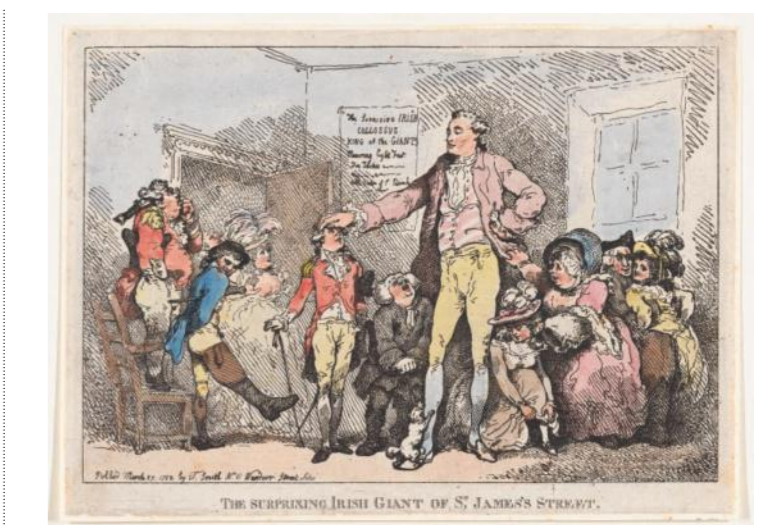
Hilary Mantel verwierf wereldfaam met *Wolf Hall*, haar weinig zachtzinnige trilogie over de middeleeuwse koning Henry VIII (die van die vijf vrouwen). Internationaal kwam ze in 2009 als een donderslag bij heldere hemel, maar schrijfster was ze allang. In 1998 publiceerde ze haar achtste roman, over een reus in de 18de eeuw wiens skelet wordt begeerd door een wetenschapper: *The Giant, O'Brien*, nu vertaald als *De Reus, O'Brien*.

Hoofdpersoon is een armetierige Ier die niks kan. Niets bijzonders, iedereen is arm, niemand kan iets. Maar hij heeft iets bijzonders. Hij is een verhalenverteller, een dichter, een selfmade bard. En vooral, hij is extreem groot. Mantel baseerde hem op een historische figuur die als gevolg van een groeistoornis 2,31 meter mat, in een tijd dat de gemiddelde mensenlengte 1,66 meter was.

Met in zijn kielzog een troepje profiteurs trekt deze O'Brien naar Londen om zichzelf als bezienwaardigheid te gelde te maken. Daar houden ze zich, blaffend en bijtend naar elkaar als een troep wilde honden, staande in de chaos van gebrek, smeerbeoel en wreedheid die de 18de-eeuwse sloppen beheerste. Ierland was erg, Londen is erger. Achterlijkheid is de regel, de exploitatie van een ander als overlevingsstrategie spreekt vanzelf.

O'Brien wordt handelswaar wanneer de eveneens historische wetenschapper John Hunt het op de studie van zijn lichaam heeft gemunt. Hunt is een geslachtszieke Schot die uit is op het ontdekken van het wezen van het leven en het raadsel van de dood. Hij doet experimenten op weerloze paupers en betaalt grafrovers voor lijken om te ontleden. Morbide en toch aangrijpend is hoe de doden hem ontroeren. „doof voor gelach, blind voor de wolven”. Ze tarten zijn begrip „in hun volmaakte autonomie”.

Historisch lijkroven
Deze roman zal de zachtmoedigen soms even laten slikken. Zo krijgt de lezer een kleine cursus historisch lijkroven voorgeschoteld, uitlopend op een lichaam, samengekneed tot „een compacte bundel, niet groter dan een hond of een paar kilo weerbarstige koolraap.” Mantel mat zich voor de gelegenheid een stijl vol doodsvrachting aan. Ze bedient zich van barokke beelden en incidenten. Plompverloren, bij vlagen komiek, doorbreekt ze met alle macht het romantische beeld van historisch Londen. Armoede is niet schilderachtig, het is vies en lelijk. Het ontwaken van de medische wetenschap voltrekt zich afzichtelijk. Meegevoel permitteert niemand zich, terwijl alles kleeft en sopt en stinkt.



The Surprising Irish Giant of St. James's Street, March 27, 1785. FOTO HERITAGE IMAGES VIA GETTY IMAGES

Behalve uit modder en stront kleit Mantel *De Reus, O'Brien* uit taal. Ze schildert met welgemikte woorden hoe de stedelingen hun leven niet zeker zijn, dankzij een mozaiek van dodelijke ziektes en anders laten ze het leven wel door ruzie, handgemeen en roofmoord. En o ja, doordat allerhande autoriteiten ze zomaar in een kerker gooien.

Verschillende malen valt het woord 'gnuiven'. Soms, laat Mantel John Hunt vaststellen, „gnuiven mensen echt”. Dat slaat ook op haarzelf. Je voelt hoe ze gnuivend van genoege scheldpartijen opdist en in forse bewoordingen zwartgallige grappen maakt. Ze laat zich gaan bij de beschrijving van een bontmuts die op een hoofd ligt „als een dode das”. Gooit alle remmen los bij een huiveringwekkend wrede variatie op *Sneeuwwitte en de zeven dwergen*. Ze moet gretig een collectie 18de-

eeuwse scheldwoorden hebben aangelegd, vele zijn te mooi om niet waar te zijn. Ook bloemrijke dreigementen als „al wiebel je met je lul naar de vijf bloedende wonden van Christus” voelen aan als iets wat Mantel niet verzon maar tot haar evidente genoege ergens aantrof, in een smaad-schrift of een klucht.

Hetzelfde geldt voor de opgesomde termen voor executie aan de galg, zoals „met Catelijntje trouwen of door het hennepen venster kijken”. Die hoeft ze niet op te sommen, het verhaal kan zonder. Maar ze doet het toch - ze vindt ze te mooi om voor zichzelf te houden. Dat penselen met woorden maakt dit boek onweerstaanbaar, ondanks de lichtelijk zelfingenomen *gothic* horreur en ondanks soms van bombast uit de bocht vliegende passages (de nachtbries die, „suizelt” en ook nog eens door de boomkruinen strijkt „met de vingers van een zakkenroller”).

Het is allemaal met verve vertaald door Ine Willems, die daarnaast prijzenswaardig inventief de krompraat van O'Briens gezellen omzette in net zo vreemd, maar glashelder Nederlands.

De reus sterft. John Hunt koopt zijn lichaam. Hij koopt zijn botten uit en hangt zijn skelet op. Het helpt hem niet verder, hij zal sterfen voor hij met zijn onderzoek resultaten heeft geoekt. Namens de reus voorziet Hilary Mantel in een ultiem verhaal, over een afgehaakt hoofd. Het bedankt „voor uw aandacht”.

Advertentie

PIETER VAN DER WIELEN IN GESPREK MET SCHRIJVER ARNON GRUNBERG

De moraal is onhaalbaar

Het Uur, elke vrijdag vanaf 12.00 uur in de NRC Audio-app

Het Uur - elke vrijdag
nrc.nl/hetuur



Luister elke vrijdag een nieuwe aflevering bij
NRC en in alle podcast-apps

nrc

Weekdeals

GELDIG T/M 10 MEI 2026



TRAVELIN' Wandelschoenen en -sandalen

- > Lichtgewicht wandelschoenen (cat A/B) en -sandalen
- > Met ergonomisch voetbed en dempende tussenzool
- > Keuze uit verschillende dames- en herenmodellen
- > Bekijk alle Travelin' schoenen online



ADVIESPRIJS FABRIKANT 179,95 **69,95**

ADVIESPRIJS FABRIKANT 179,95 **89,95**

ADVIESPRIJS FABRIKANT 89,95 **34,95**

BEKIJK ALLE PRODUCTEN VAN TRAVELIN' ONLINE



Hoge korting!

NEDIS Steelstofzuiger



ADVIESPRIJS FABRIKANT 249,95 **119,95**

LICHTGEWICHT 2-IN-1 MODEL

- > Krachtige motor met 140 watt vermogen
- > Gemotoriseerde borstel met ledverlichting
- > Royale 1,2L stofbak; eenvoudig te legen

BEDDINGHOUSE Dekbedovertrekset



ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A. 44,95 **29,95**

GEMAAKT VAN 100% KATOEN

- > Met de bekende illustraties van Marjolein Bastin
- > Katoen is ademend, vochtregulerend en comfortabel
- > Bekijk alle Beddinghouse dekbedovertreksets online

LUMIZ Lampionnen



ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A. 36,95 **29,95**

MET ZONNEPANEEL EN LEDVERLICHTING

- > Gemaakt van weerbestendige, recyclebare Tyvek
- > Verkrijgbaar in vele kleuren en maten
- > Bekijk alle Lumiz lampionnen online

LE JARDIN DU LIN Damessweater



ADVIESPRIJS FABRIKANT 109,- **49,95**

GEMAAKT VAN VISCOSE EN LINNEN

- > Voelt heerlijk lichtig en licht aan
- > Met een kabelpatroon en korte mouwen
- > Bekijk meer Le Jardin du Lin kleding online

LENCO Muzieksysteem

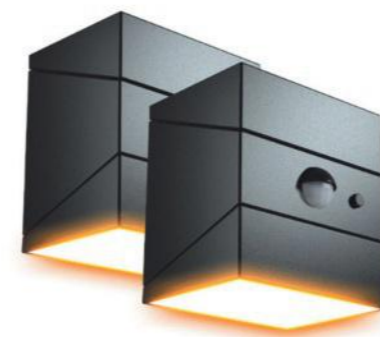


ADVIESPRIJS FABRIKANT 329,- **199,-**

MET DAB+, CD, MP3 EN BLUETOOTH

- > Met een equalizer om geluid aan te passen
- > Ook geschikt als wekker en draadloos oplaadpunt
- > Combinatie van klassiek hout en modern zilver

FLINQ Wandlamp - 2 stuks



ADVIESPRIJS FABRIKANT 59,99 **24,99**

UNIEK TRANSFORMEERBAAR ONTWERP

- > Met zonnepaneel en dag- en nachtfunctie
- > Ingebouwde bewegingssensor
- > Bekijk meer FlinQ verlichting online



Een verschrikkelijk jaar zonder slaap

FOTO H. ARMSTRONG ROBERTS/CLASSICSTOCK/GETTY IMAGES

NON-FICTIE Wat gebeurt er met je als je helemaal niet meer kunt slapen en niets helpt? Samantha Harvey trekt met *Het vormeloze ongemak* de lezer mee in haar eigen, overvolle associatieve denkwereld.

Door **Rosan Hollak**

Houdt een hond zijn innerlijk leven voor ons geheim? Waarom heet het Brexit, terwijl het niet Groot-Brittannië is dat de EU verlaat maar dat de EU verlaat maar om heet het dan niet Ukexit? Waarom ben ik aan dat verhaal begonnen over die man die een geldautomaat kraakt en zijn trouwring verliest?

Het zijn 'dringende nachtelijke vragen' die door het hoofd spoken van de Britse schrijfster Samantha Harvey. In *Het vormeloze ongemak*. Een jaar zonder slaap, dat al in 2020 verscheen en nu uit is in een mooie vertaling van Kitty Pouwels, maakt ze de lezer deelgenoot van de wirwar aan gedachten die in de donkere uren door haar hoofd spoken. Gekmakend is haar situatie, want Harvey doet werkelijk geen oog dicht. En dus probeert ze, starend naar het plafond, als 'een soort archeoloog in zichzelf te graven': „Ik kam mijn jeugd uit om te zien of daar de bron van mijn slapeloosheid ligt, ik zoek naar de exacte gedachte, het ding of de gebeurtenis die me van een slaper tot een niet-slaper heeft gemaakt. Ik probeer de sleutel te vinden waarmee ik mezelf kan bevrijden.”

Het niet-slapen put Harvey volledig uit, 'hectares van nacht' volgen elkaar op. Wanneer het na die eindeloze uren eindelijk weer licht wordt, voelt ze zich 'fysiek aangevallen': ze krijgt haar ogen nauwelijks open, haar gewrichten doen pijn, haar schedel doet zeer. „Dan begint mijn dag alsof alles normaal is en ik niet in elkaar ben gebeukt, en iedereen behandelt me ook alsof ik niet in elkaar ben gebeukt, en zo overleef ik het, maar ook niet meer dan dat.”

De geestelijke en lichamelijke uitputting is zo groot dat ze morbide gedachten krijgt. „Aanvankelijk vrees je de dood, maar dan gebeurt er iets nog ergers: je vreest het leven. Je wilt dat

leven niet langer, niet op die voorwaarde. Als ik niet slaap en niet slaap en niet slaap, dan wil ik mijn leven niet meer, maar heb ik ook niet de energie (moed, knowhow?) om mezelf te doden. Dus moet ik mijn leven verdragen terwijl het ondraaglijk is: een impasse.”

Belang van slaap

Over slaap en slapeloosheid zijn uiteraard vele boeken verschenen. Zo wierp Arianna Huffington, medeoprichter en hoofdredacteur van *The Huffington Post*, zich jaren geleden al op als slaapproeger. In haar TED Talk uit 2011 en in haar bestseller *The Sleep Revolution* (2016) vertelde ze over de historische achtergronden van de slaap en benadrukte ze het belang van een gezonde nachtrust. Journalist en schrijver Bregje Hofstede, die lang worstelde met slapeloosheid, dook voor haar boek *Slaap vatten* (2021) eveneens in de slaappwetenschap. Beiden kwamen met remedies. Huffington gaf bekende slaaphygiëne-tips - geen computerscherm in de avond, Qigong-oefeningen, kopjes lavendelthee - Hofstede beschreef hoe ze zelf de slaap weer kon vatten nadat ze een woning betrok in een ontvolkte streek in Midden-Frankrijk, weg uit de drukte van het snelle stadsleven.

Boeken met een hoopvolle boodschap dus, maar in *Het vormeloze ongemak* is dit geenszins het geval. Harvey, die in 2024 met haar lyrische ruimtevaartroman *In Orbit* de Booker Prize won, komt uiteindelijk in dit boek wel tot een soort inzicht over haar slapeloosheid maar trekt de lezer toch vooral mee in haar eigen, overvolle associatieve denkwereld. Een duistere wereld, welteverstaan, want tijdens die nachtelijke, archeologische opgravingen komen allerlei dingen langs: de recente dood van een favoriete neef, de wereldproblematiek („de wereld is een haaienpoel (...) we spelden klapproesjes

op en beginnen toch weer een oorlog”), de dakloze man in Australië die haar, vijftien jaar eerder, tot bloedens toe met een object op het hoofd sloeg. Een eindeloze zoektocht, maar niets verklaart uiteindelijk dit niet-slapen.

Ondertussen biedt de huisarts geen soelaas. In een schrijnende passage beschrijft Harvey hoe ze, na een heils jaar, opnieuw bij de dokter langsaat met het bescheiden verzoek of ze, op advies van een voedingsdeskundige, nog een keer wat bloedtesten mag laten doen. In een reactie draait de huisarts zich zwiwend naar haar computer om ten slotte, zonder enig oogcontact, op te merken: „Het is hier geen winkel.” Ze moet het, kortom, maar zelf uitzoeken. En toch, niks helpt, terwijl ze *alles* probeert: slaappillen, mindfulnesscursus, voedingssupplementen, ook slaaphygiëne-adviezen blijken nutteloos. Het leidt met een vriendin tot het volgende absurdistische gesprek: „Positief blijven, daar gaat het om.” „Oh ja?”

„Fijne troostende dingetjes, kleine vriendelijke gebaren voor jezelf.” „Telt uit het raam van de bovenste verdieping springen ook als een klein vriendelijk gebaar voor mezelf?”

Alleen het schrijven houdt haar uiteindelijk op de been. Alleen dan lijkt ze haar 'ik' te kunnen ontvluchten en werkt ze „vanuit een onderbewuste vormloosheid, open en vluchtig”. Vandaar dat ze, in fragmenten, ook een kort verhaal heeft opgenomen dat ze tijdens al die nachtelijke uren heeft verzonnen: over de man die een geldautomaat kraakt en zijn trouwring verliest. Dat voelt, in dit originele, genreoverschrijdende boek, helaas een beetje als een kunstgreep. Gelukkig weet ze het goed te maken met een aantal ontroerende passages over poëzie, waaronder een gedicht van Philip Larkin over de vergetelheid van de dood:

„Wat hadden dat al eerder, maar toen was het tijdelijk
En het versmolt non-stop met een unieke poging
Om de miljoenbladige bloem van het hier-zijn
In bloei te krijgen

Het is die formulering - 'the million-petalled flower of being here' die als 'een steroïde recht in haar aderen' schiet. Dit besef van de overvloed, veelzijdigheid en rijkdom van het bestaan biedt troost. Het is dezelfde veelzijdigheid die Harvey met dit boek, op een geheel eigen manier, tot uitdrukking weet te brengen. Herinneringen, poëzie, filosofie en reflecties over de dood smeedt ze aan elkaar, zo vol is dit werk dat je zou kunnen concluderen: de oorzaak van haar niet-slapen is haar eigen geest. Dat rijke schrijvershoofd dat volzit met zelfanalyses, diepe angsten, spijt, verwijten, oude ruzies en dat, zoals ze zelf opmerkt, juist in de nacht tot uitbarsting komt „als een vuurwerk dat almaar blijft ontploffen en vervliegen, ontploffen en vervliegen. Ongedigerd, onleesbaar en onmogelijk te verwerken.”

Wat maakt dat ze uiteindelijk na dat ellendige jaar toch weer kan slapen? Ze draagt zelf 'de remedie' aan: „Niets is vast. Alles gaat voorbij, ook dit. Op een dag, als je er klaar mee bent, zal het zijn grip verliezen en loslaten, en dan val je elke nacht in slaap zonder te weten waarom dat je ooit onmogelijk leek.”

Het lijkt een antwoord van niks, en tegelijkertijd zegt ze er alles mee. Als-of de mens, in de donkere uren van die andere wereld, er soms niet aan kan ontkomen om in zijn of haar innerlijke afgrond te staren: geconfronteerd met het eigen vormeloze ongemak.



Samantha Harvey: Het vormeloze ongemak. Een jaar zonder slaap. (*The Shapeless Unease*) Vert. Kitty Pouwels. De Bezige Bij, 160 blz. € 22,99





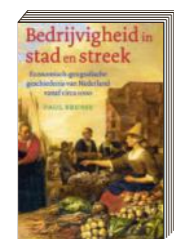
Waarom Amsterdam een wereldstad werd en Zutphen niet

GESCHIEDENIS Waarom waren sommige regio's in Nederland economisch succesvol en andere niet? Historicus Paul Brusse beschrijft zo'n duizend jaar economische veranderingen.

Door **René van Stipriaan**

In 1869 beliep de bevolking van Eindhoven maar een tiende van die van Leiden. Een eeuw later was Eindhoven Leiden ruim gepasseerd en al bijna twee keer groter. Wat was hier gebeurd? Het is dit type vragen waarvoor Paul Brusse antwoorden levert in *Bedrijvigheid in stad en streek*. De verklaring is in dit geval niet zo moeilijk. Meteen na 1869 kwam de industrialisatie van Nederland op gang. Eindhoven bleek een aantrekkelijke vestigingsplaats voor fabrieken. Veel ruimte, veel goedkope arbeidskrachten. Een deel van die fabrieken werd geen succes, maar de gloeilampenfabriek die Gerard Philips in 1891 met geleend geld opzette groeide uit tot een conglomeraat van innovatieve electronicabedrijven in Eindhoven en omgeving, met vertakkingen over de hele wereld. Leiden worstelde intussen met een hopeloos verouderde textielnijverheid.

De greep van economisch-geografisch historicus Brusse is groot; hij verrekt in het jaar 1000 voor een gedetailleerde verkenning van de veranderingen in het Nederlandse economisch leven, die in zijn visie altijd op plaatselijk of regionaal niveau gestalte krijgen. Het feitenmateriaal is overvloedig, zijn werk steunt dan ook op het graaf- en spitswerk van honderden economisch historici, die aan de hand van archiefstukken, archeologische vondsten en een analyse van de bodemgesteldheid een beeld opbouwden van de lokale bedrijvigheid, en dat



Paul Brusse: *Bedrijvigheid in stad en streek*. Economisch-geografische geschiedenis van Nederland vanaf circa 1000. Prometheus, 599 blz. € 44,99 ●●●○○

voor alle uithoeken van Nederland. Waarom groeien de suikerbieten vooral in Zeeland en West-Brabant, heeft Walcheren veel veeteelt, en zijn de IJsselmeerpolders vooral geschikt voor akkerbouw? Of waarom is in Zutphen nooit enige industrie van de grond gekomen? Die laatste vraag bleek een lastige; de gelauwerde historicus Willem Frijhoff lukte het niet hierop een bevredigend antwoord te vinden.

Maar ook: hoe kon Amsterdam zo snel uitgroeien tot een wereldstad aan het begin van de zeventiende eeuw? Niet alle antwoorden zijn verrassend: dat kwam in de eerste plaats door het neerstrijken van rijke en inventieve Zuid-Nederlandse ondernemers na de Val van Antwerpen in 1585, en ook door een sterke dominantie in de scheepvaart. Amsterdammers waren al goed in bulktransport, toen zich daar de zuidelijke handelsgeest bij voegde, begon het heel Europa te overvleugelen. En er was nog iets: al die scheepvaart leverde ook veel informatie op over wat er elders gebeurde. Amsterdam werd het economische informatieverdeelsstation van Europa.

Overbodige zeeluis

De vraag waarom Amsterdam zijn positie niet kon vasthouden is moeilijker te beantwoorden. De havenstad begon eind zeventiende eeuw zijn dominante positie al te verliezen. Maar de Amsterdammers hadden moeite dat onder ogen te zien; in 1862 werd nog het Noordzeekanaal gegraven met een

enorme zeeluis bij IJmuiden, die onlangs zelfs nog weer verder werd vergroot. „Weggegooid geld”, aldus Brusse. De pijnlijke waarheid was dat Amsterdam het al omstreeks 1850 definitief moest afleggen tegen Rotterdam, dat maar bleef groeien. Vooral na de Tweede Wereldoorlog maakte deze stad behendig gebruik van zijn gunstige ligging ten opzichte van het Duitse achterland, en was zelfs enige tijd de grootste haven ter wereld. Wanneer Brusse dit uitlegt, begin je je af te vragen waarom Rotterdam er zo lang over deed om de koppositie in te nemen, want dat achterland was er de eeuwen daarvoor ook al.

Veel van Brussers verklaringen roepen weer nieuwe vragen op. Dat is inherent aan het vak van economisch-geografisch historicus. Het begrip 'geografisch' werkt nogal sturend, of zoal Brusse het formuleert: „Het succes van ondernemerschap werd zowel rond 1500 als in 1970 grotendeels bepaald door de locatie.” Maar hij ontkomt er niet aan om veel zaken te verklaren uit een toevallige samenloop van omstandigheden. Of uit ondernemerschap. Wie zich afvraagt waarom nou juist in het Westland zoveel kassen staan, wordt door Brusse teruggevoerd naar de jaren omstreeks 1885. In deze streek werden op muren druiven geteld, bij elkaar zo'n 18 kilometer muur. Kwekers gingen in deze jaren experimenteren met glaswanden om de druiven beter uit de wind te houden. In 1888 werd de eerste kas gebouwd, omstreeks

1900 tekende zich al een glazen stad af van tientallen hectaren. Weer twintig jaar later gingen de kwekers over tot het bijverwarmen van de kassen. De benodigde steenkolen werden aangevoerd via het nabijgelegen Rotterdam.

Geen zekerheden

De geografische verklaringen zijn het meest overtuigend als het om de landbouw gaat; bodemgesteldheid is vaak bepalend. Bij de scheepvaart, de handel, de industrie of de opkomst van de dienstensector ligt het een stuk ingewikkelder. Beschikbaarheid van open vaarverbindingen, het veroveren van privileges of monopolies en het uitbuiten van schaalvoordelen, en ook het verwerven van een regionale spilfunctie kunnen de economie vleugels geven. Maar Brussers boek maakt ook duidelijk dat er geen zekerheden zijn, steeds is er in alle denkbare economische sectoren het patroon, van opkomst, bloei, consolidatie en verval.

Uiteindelijk leidt Brusse de lezer door vier onderscheiden perioden: de Middeleeuwen tot 1500, waarin het landschap van dijken, wegen, steden en dorpen voor alle volgende eeuwen wordt vastgelegd. Daarna de opkomst en neergang van Holland en Amsterdam tussen 1500 en 1870. In de eeuw daarna zet de industrialisatie het beeld op zijn kop: regio's als Twente (textiel), Brabant (schoenen, sigaren, de eerste elektronica, auto's enz.) en Limburg (steenkool) komen heel snel op, om tegen 1970 alweer in verval te raken, om-

Abraham Storck: Gezicht op het IJ bij Amsterdam. FOTO RIJKSMUSEUM WENTHTE

In dagboekvorm langs het sterfbed van haar moeder

ROUW Het verlies van een familielid levert niet automatisch een goed boek op. Toch overtuigt het al te volle *Wij vinden dat fijn* van Stéphanie Hoogenberk met scherpe observaties.

Door **Isa Davids**

Vijf dagen na de diagnose van mijn moeder was het hartje gestopt. Met deze onheilstijding wordt de lezer *Wij vinden dat fijn* van journalist Stéphanie Hoogenberk ingetrokken. Een zieke moeder, een miskraam: de schrijver wordt van alle kanten geconfronteerd met verlies. „Het voelt alsof het einde der tijden is aangebroken”, schrijft ze in een van de vroege dagboekpassages.

Hoogenberk, bekend van haar succesvolle podcast *De shitshow* met Janneke van der Horst, debuteerde in 2024 met het oergeestige *We hebben het over je gehad*, een bundel verhalen over vriendschappen die met subliem taalgevoel en het nodige venijn tot het laatste apje worden uitgeplozen. Het boek dat zich kritisch uitliet over vriendschap werd enorm populair. Droog-komisch, trefzeker en aanstekelijk – zo kun je haar stijl beschrijven.

In *Wij vinden dat fijn* gidst Hoogenberk in dagboekvorm de lezer langs het ziekbed van haar moeder; een koortsachtige periode waarin consulten met artsen, autoriteiten naar Sittard, de woonplaats van haar moeder en slapeloze nachten het normale leven opbreken. Het boek krijgt pas werkelijk schwing als er nieuw leven in het vooruitzicht blijkt: na haar miskraam blijkt Hoogenberk opnieuw zwanger.

Rouwmemoires

Nieuwe boeken over rouw zijn op dit moment niet schaars. Je komt er als lezer, net als de dood zelf, eigenlijk niet onderuit. De uitdaging is dan voor een auteur om toch vernieuwend en onderscheidend te zijn. Schrijvers die het thema naar zich toetrekken en vervolgens boven de persoonlijke ervaring uittillen zijn bijvoorbeeld Mirjam van Hengel in *Ganzentijd* (2025) en Sarah Tarlow in *De archeologie van het verlies* (2023). Het verlies van een familielid biedt, hoe hartverscheurend ook, op zichzelf nog geen garantie voor een goed boek.

Hoogenberk – wier moeder Mireille overlijdt voor zij haar kind heeft gekregen – weet met dit rouwverhaal wel degelijk iets te raken. *Wij vinden dat fijn* bevat namelijk hartverwarmende passages, die je als lezer naar je eigen moeder doen verlangen, zelf als ze gewoon naast je zit. Bijvoorbeeld wanneer Hoogenberk begint met portretschilderen om 'Meri' vast te leggen, of als ze samen in een ho-



FOTO GETTY IMAGES

tel in Vlaanderen de slechte bediening fileren. De zwangerschap van Hoogenberk verbindt moeder en dochter; babynamen die haar moeder niet mooi vindt, worden afgestreep, de buik gekust.

Disfunctionele momenten

Hoogenberk wedijvert met Ton, haar moeders vriend, over de mantelzorg, kissebist in het ouderlijk huis over de afwas, pareert kregelige artsen en barst tijdens een pedicureessie in tranen uit. Tekenend is het moment dat een vroegzwantere (en dus kotsmisselijke) Hoogenberk haar evengoed zieke moeder vraagt om thee met suiker te maken, waarop haar moeder, die de zorg zeker harder nodig heeft, droogjes antwoordt: „Wat kom je hier dan doen?” Door zulke passages begrijp je als lezer: ook de disfunctionele, onhandige momenten zijn voor deze relatie waardevol.

Niet alles aan dit boek is overtuigend. Hoogenberk springt iets te kwistig om met haar verteldrang,

Stéphanie Hoogenberk: *Wij vinden dat fijn*. Prometheus, 320 blz. €23,99 ●●●○○

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

VOOR JOU ALS ABONNEE



DOWNLOAD TOT EN MET 31 MEI DIT **E-BOOK**

In samenwerking met WPG Uitgevers geven we abonnees de mogelijkheid om elke maand een e-book te downloaden, als aanvulling op het NRC-abonnement.
Heb jij het e-book van deze maand al gedownload?



Hoe werkt het?

- Elke maand staat er een nieuw, kwalitatief hoogwaardig e-book voor je klaar op nrc.nl/ebook. Je kunt het downloaden tot en met het einde van de maand.
- Het e-book is een hele maand te downloaden.
- In de nieuwe maand verschijnt er een nieuw e-book. Op dat moment kan je het oude e-book niet meer downloaden.
- Heb je het e-book eenmaal gedownload? Dan kan je het lezen op een moment dat het jou uitkomt. Op je e-reader, laptop, telefoon of tablet.